

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

**HÜSEYİN HAMDİ BİN HÜSEYİN'İN “HASBİHÂLU'S-SÂLİK Fİ
AKVEMİ'L-MESÂLİK” İSİMLİ ESERİ (METİN VE İNCELEME)**

Yüksek Lisans Tezi

YAVUZ ALTUN

İstanbul 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

**HÜSEYİN HAMDİ BİN HÜSEYİN'İN “HASBİHÂLU'S-SÂLİK Fİ
AKVEMİ'L-MESÂLİK” İSİMLİ ESERİ (METİN VE İNCELEME)**

Yüksek Lisans Tezi

YAVUZ ALTUN

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. SÜLEYMAN DERİN

İstanbul 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı TASAVVUF Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi YAVUZ ALTUN'ın HÜSEYİN HAMDİ B.HÜSEYİN'İN
"HASBİHÂLÛ'S-SÂLİK Fİ AKVÂL'İL-MESALİK" İSİMLİ ESERİ (METİN VE
İNCELEME) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 17.07.2013 tarih ve 2013/28-
49 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak
kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 03 / 12 / 2013

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. SÜLEYMAN DERİN
2. Jüri Üyesi	Prof. Dr. NECDET TOSUN
3. Jüri Üyesi	Doç. Dr. NUH ARSLANTAŞ

İmzası

(Handwritten signatures)

ÖZET

19. yy da yazılan “Hasbihâlû’s Sâlik fî Akvemi’l-mesâlik” isimli bu eserin müellifi Konya’da Nakşibendî tarikatının önemli simâlarından Hüseyin Hamdi bin Hüseyin’dir. Eser genelde tasavvuf, özelde ise Nakşibendî tarikatının seyr u sülûkünü ele almaktadır. Bu bağlamda Nakşibendî tarikatına giriş ve zikir âdâbı teferruatlı olarak ele alınmış ve şeyh-mürîd ilişkileri üzerinde durulmuştur. Yeri geldikçe de tasavvuf kavramları açıklanmıştır. Nakşibendî tarikatını geniş bir şekilde ele alması bakımından önemli bir eserdir. Çalışmamızda Hüseyin Hamdi Efendi’nin hayatı ve tasavvufî kişiliği üzerinde durulmuş, silsilesi ve eserleri aktarılmıştır. Eserde geçen tasavvufî kavramlar müellifin kattığı anlam boyutu dikkate alınarak işlenmiş ve sonunda eserin yeni harflerle yazımına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Hamdi bin Hüseyin, Hasbihâl, Tasavvuf, Nakşibendî Tarikatı

SUMMARY

“Hasbihâlû’s Sâlik fî Akvemi’l-mesâlik” book written in the 19th century by Hüseyin Hamdi ibn Hüseyin from the Nakhshi order. This book outlines the practises of Tasawwuf (sufism / religious mystic) in general and Nakhshi in depth. That is, how to join the Nakhshi order, it’s dhikr (rememberance of Allah) in detail and the relationship between the sheikh and mureed (disciple). Tasawwuf terminology is also explained where appropriate. This book is important as it covers the Nakhshi order in depth. This article covers the life of respected Hüseyin Hamdi and his understanding of Tasawwuf, his silsila (chain) and other books. In the appendix of this article, I have included a latin transliteration of the original script.

Key words: Hüseyin Hamdi ibn Hüseyin, Hasbihâl (conversation), Tasawwuf, Nakhshi order

ÖNSÖZ

Hamd âlemlerin Rabbi Olan Allah'a, Salât-ü Selâm ve her türlü ihtiram O'nun Resûl'üne ve âl-ü ashâbına olsun.

Tasavvuf Hz. Peygamber (s.a.v) zamanından beri İslam'ın gönül yönünü temsil etmektedir. Sathîlikten samimiliğe, riyâdan ihlâsa ve kabuktan öze doğru gidişi yönlendiren sistem olarak bilinen Tasavvuf, birçok kurumları ve şahıslarıyla bunu sağlamaktadır. Bu şahıslar insan-ı kâmil diye adlandırılan gönül erleridir. Bu şahıslar kendilerine gelen kimseleri gönül tezgâhından geçirerek daha bilinçli ve samimi Müslüman haline getirmektedirler. Aynı zamanda bu kişilere verdikleri aşk ışığı ile nesilleri aydınlatmaktadırlar. Bu esnada ortaya çıkan kurumlar “tarîkat” ismiyle h. IV. asırdan itibaren kurumlaşmaya başlamıştır.

Bu kurumların en önde gelenlerinden biri de “Nakşibendî Tarîkatı”dır. Şeriata vurgusuyla bilinen bu tarîkat Anadolu coğrafyasının hamuruna işlemiş, kişileri ve öğretileriyle öne çıkmaktadır. Bu kişilerden biri de 19.yy'da yaşamış Şeyh Hüseyin Hamdi Efendidir. Onun yazmış olduğu “Hasbühâlû's sâlik fi akvemi'l-mesâlik” isimli eseri Nakşibendî tarîkatının el kitabı mesabesinde olup bir sâlikin bidayetden nihayete kadar olan manevi hayatı anlatılmaktadır.

Çalışmamız da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde bulunan¹ matbu metni esas aldık ve yine müellifin görüşlerini aktarırken dipnotları bu metne göre verdik. Ankara Milli Kütüphane 178/1985 numaralı kayıтта (A metni) ve Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi bölümünde 2650 numaralı kayıтта (B metni) bulunan el yazmalarındaki farkları dipnotta belirttik. Eseri yeni harflere çevirirken orijinal metinde geçen uzatmalı harfleri (^) işaretiyle belirttik. Arapça

¹ MÜİFK, Hakses Bölümü, n. 358, h. 1318, Âlem Matbaası

kelimelerde geçen sakin ء-ع harflerini (') işaretiyle belirttik. Akışı bozmamak için metinde geçen ayet ve hadisleri dipnotta verdik. Çalışmamızın sonuna koyduğumuz eklerde de yazmaların ilk ve son varaklarını yerleştirdik.

Çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Süleyman Derin'e, eseri bulmamda ve hazırlamamda çok büyük katkısı olan kıymetli hocam Prof. Dr. Necdet Tosun'a, eseri beraber mütalâ ettiğimiz Arif Emre hocama ve yine çalışmam boyunca yardımlarını grdğum ablam'a ve eşim'e çok teşekkür ederim.

Çalışmamızın İslm'ın manevi boyutunun daha iyi anlaşılmasına ve yaşanmasına katkı sağlamasını Cenâb-ı Hakk'tan niyâz ederiz.

Yavuz Altun

Fatih, 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
SUMMARY	III
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN HAYATI	4
A. İsmi, Künyesi ve Vefatı.....	4
B. Ailesi	4
2. HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN ESERLERİ.....	5
A. Mevlid-i Nebi.....	5
B. Safvetü'l-Fütühâti'l-Mekkiyye fî beyâni'l hakayıkı'l ilahiyye ve'l kevnîyye	5
C. Dürrü'l-Masûn	6
D. Hasbihâlü's-sâlik fî akvemi'l-mesâlik	7

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ VE SİLSİLESİ

A- HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ	9
1. On Bir Mesele	10
2. İrâde	11
3. Teveccühün keyfiyeti.....	13
4. Latîfeler.....	14
5. İnsanın Kalbi	16
6. İnsanın rûhu.....	16
7. Sır.....	17

8. Hafî	17
9. Ahfâ.....	18
10. Nefs	18
11. Zikrin Üstünlüğü ve Gizli Zikir	19
12. Mürîd İçin Zikrin Seçilmesi	19
13. Zikir ile Tezekkürün Farkı	19
14. Nefy ve İsbât (Lâ ilâhe illallah)	20
15. Nisbet	20
16. Şuhûd ve Vusûl	21
17. Nisbetin Korunması ve Nisbet Ehlinin Korunması	22
18. Sıdk Ehliyle Sohbetin Faydaları.....	23
19. Râbîta ve Râbîta Ehli	23
20. İfâda ve İstifâdâ.....	24
21. Letâiflerin Terbiyesi.....	25
22. İnsan Kalıbının Terbiyesi.....	25
23. Nefsin Terbiyesi.....	26
24. Kalbin Terbiyesi.....	26
25. Ruhun terbiyesi	27
26. Hafî'nin yani Ruhun Sırrının Terbiyesi	27
27. Seyr u Sülûk.....	28
28. Sülûkun Esâsı Olan Sekiz Kelime.....	29
29. Evradla Meşgul Olmanın Âdabı.....	30
30. Lâtifelerin Nurları	30
31. Murâkabelerin Seyri.....	31
32. Halvet ve Celvetin Anlamları.....	32
B- HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN SİLSİLESİ	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜSEYİN HAMDİ EFENDİ'NİN "HASBİHÂLÜ'S SÂLİK FÎ AKVEMİ'L MESÂLİK" İSİMLİ ESERİ.....	35
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA	79

EKLER82

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselâm
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.g.md.	: Adı geçen madde
AÜSBE	:Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâlühû
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
hz.	: Hazretleri
İÜK	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
ks.	: Kuddise sırruhû
Ktp.	: Kütüphane
MÜİFK	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
No.	: Numara
ö.	: Ölümü, Ölüm Tarihi
r.a.	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa

s.a.v.	: Sallelahü Aleyhi Vesellem
vb.	: Ve benzeri
vr.	: Varak
vs.	: Vesâire
yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde başta padişahlar olmak üzere devlet ve ilim adamları tarafından hüsn ü kabul görmüş Horasan menşeli Sünni tarikatlarından biri de Nakşibendîliktir. Kurucusu Bahâeddin Nakşbend (ö. 791/1389)'den dolayı bu isimle şöhret bulmuştur. Fatih Sultan Mehmed'in ilim, edebiyat ve sanata değer vermesi, İslam âlemindeki büyük âlim ve mutasavvıfların İstanbul'da toplanmasına neden olmuştur. Bu müsait ortamı değerlendirmek isteyen Horasan Nakşibendîleri, Onun hükümdarlığı sırasında İstanbul'a gelip tekkeler kurmaya başladılar.² Fakat Nakşibendiyye tarikatının diğer tarikatlara göre geç teessüs etmesi sebebiyle Anadolu'ya da girişi geç olmuştur.³

Nakşibendîliğin Osmanlı topraklarında geniş çaplı yayılması, II. Bayezid zamanında olmuştur. Nakşibendî şeyhlerinden Abdullah İlahî Simnanî'nin (ö. 822/1419) bunda rolü büyük olmuştur. Şah İsmail'in yıkıcı faaliyetlerine karşı devlet Nakşibendîliği desteklemiş, Anadolu ve Rumeli'de tekkeler kurmalarına yardım etmiştir.⁴

Osmanlı Devleti'nde Nakşibendîliğin asıl yayılışı XIX. yy.da Nakşibendiyyenin bir şubesi olup Hâlid-i Bağdadiye nisbetle Halidiye diye adlandırılan, toplumun her kesiminden müntesip toplayan ve toplumun dini neşvelerine yön veren tarikatla olmuştur.⁵ Ehl-i sünnet esaslarına riayeti ve şer'i esaslara dayalı bir tarikat anlayışını benimsemeleri dolayısıyla ulema arasında ve ilim çevrelerinde rağbet gören Nakşibendiyye, kemal devrini XIX. asrın ikinci yarısında Mevlana Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827) tarafından teceddüt edildiği devrede yaşamıştır.⁶

Müntesip ve halifeleri daha ziyade medrese menşeli olan Hâlidîyye'nin zuhûru tarikat erbabı ile ulema arasındaki ihtilaf ve münakaşaları nisbeten ortadan kaldırmıştır.

² Kufralı, Kasım, "Molla İlahî ve Kendisinden sonraki Nakşibendî Muhiti" (*Tasavvuf* kitabı içinde), haz. Cemil Çiftçi, Kitabevi Yay. İstanbul 2003, s.42-43

³ Memiş, Abdurrahman, *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, Kitabevi Yay. İstanbul 2000, s.15

⁴ Kufralı, a.g.m., s.48-49

⁵ Memiş, a.g.e., s.16

⁶ Gündüz, İrfan, *Osmanlı'da Devlet Tekke Münasebetleri*, Seha Neş., Ankara 1984, s. 69

Bu yüzden Hâlid-iyyeye “ilmiye sınıfının tarikati” da denmiştir.⁷ Mevlana Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827) kendisi de sade bir sûfi olmayıp aynı zamanda müderristir. Süleymaniye’de derslerine devam ettiği hocası Abdülkerim Berzencî (ö. 1213/1798)’nin vefatından sonra onun yerine müderrislik yapmıştır.⁸ Çocukluğundan ömrünün sonuna kadar zühd, takva ve vera’ ile yaşamasından dolayı ulema, onun bu fazilet ve ilmi üstünlüğünü ifadeden geri durmamıştır.⁹

Müntesipleri arasında Mekkî-zâde Mustafa Âsım Efendi ve Ahmet Refik Efendi gibi iki büyük şeyhülislam başta olmak üzere, *Dürrü’l-Muhtar* sahibi İbn Âbidîn, *Ruhu’l-Meâni* adlı tefsirin sahibi Mahmud Âlûsî (ö. 1270/1854); devlet ricâlinden Said Paşa, Davut Paşa, Abdullah Paşa, Necip Paşa, Namık Paşa gibi ileri gelen adamların bulunduğu rivayet edilmektedir.¹⁰ Tarikatın kısa zamanda böylesine yayılması Hâlid-i Bağdâdî’nin ilme ağırlık veren ve her biri zahirî ilimlerde icazet verebilecek derecede ilim sahibi olan 116 halifesinin de Osmanlı sınırları içinde ve kendi çevrelerinde yürüttüğü irşad faaliyetlerinin önemli rolü olmuştur.¹¹

Bağdadi’nin daha yaşadığı devirde ünü o kadar kabul görmüştür ki, ona yöneltilen çeşitli tenkitlere bizzat bu âlimler tarafından cevap verilmiştir. Hâlid-i Bağdâdî’nin İstanbul’a gönderdiği halifelerinden Abdulvehhab es-Sûsî’nin Hâlid-i Bağdâdî aleyhindeki ifadelerine dönemin büyük fakihî İbn Âbidîn *Sellü’l-Husâmi’l-Hindî li-Nusrati Mevlânâ Şeyh Hâlid en-Nakşbendî* adlı eseriyle cevap vermiştir.¹²

Hâlid-i Bağdâdî’nin yetiştirdiği kişilerden olan Ahmed Kudsî (ö. 1307/1889), Konya’nın Kadınhanı ilçesinde doğmuştur. Tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra Mekke’ye gitmiş burada fıkıh, hadis, tefsir ve tasavvuf dersleri almıştır. Daha sonra Konya’ya yerleşmiş, 70 yaşlarında burada vefat etmiştir. Kendisi Mevlana türbesi haziresine defnedilmiştir.¹³

⁷ Maşalı, Muhammed, “Halidilik Ümmet için Niçin Önemlidir”, *İnkışaf Dergisi*, 2007, XII/83

⁸ Yiğiter, Ali, *Tasavvufta Mektûbat Geleneği ve Mevlana Halid-i Bağdadi’nin Mektûbatı*, (basılmamış yüksek lisans tezi), *AÜSBE*, Ankara 2002, s. 34

⁹ Yiğiter, *a.g.t.*, s.16

¹⁰ Algar, Hamid, “Halid el-Bağdadi”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 282-283

¹¹ Gündüz, *a.g.e.*, s. 245

¹² Maşalı, *a.g.m.*, s. 84

¹³ Tahir, Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, I, 64

Müellifimiz Hüseyin Hamdi Efendi tarikatı Ahmet Kudsî'den aldığını belirtmiş ve silsilesini Ahmet Kudsî Efendiden başlayarak vermiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından Hüseyin Hamdi Efendinin hayatı, eserleri anlatılmıştır. İkinci bölümde Hüseyin Hamdi Efendinin eser çerçevesinde tasavvuf anlayışı ve silsilesi aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise eserin yeni harflerle yazımı ve ekler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN HAYATI

A. İsmi, Künyesi ve Vefatı

Hayatı hakkında kısıtlı bilgiye sahip olduğumuz Hüseyin Hamdi Efendi, Bursalı Mehmet Tâhir'in verdiği bilgiye göre Nakşibendî tarikatının âriflerindedir. Künyesi İbn-i Seyyid Hüseyin Efendi'dir. Tam adı Hüseyin Hamdi bin Hüseyin'dir. Doğum yeri ve ölüm yeriyle alakalı kaynaklarda bilgiye raslanmamıştır.¹⁴ *Hasbihâl* üzerine sadeleştirme çalışması yapan Hüseyin Kurt, Hüseyin Hamdi Efendi'nin Sultan Abdülmecid döneminde İstanbul'da yaşadığını söylemektedir.¹⁵

B. Ailesi

Hüseyin Hamdi Efendinin babsının simi Hüseyindir. Annesi hakkında ve ailesinin diğer fertleri hakkın bilgi bulunamamıştır. Eserin son kısmında babasından ve annesinden övgüyle bahsetmiş ve onlara hayır duada bulunmuştur. İlk tahsilini babasından aldığını da belirtmiştir.¹⁶

¹⁴ Tahir, *a.g.e.*, I, 64

¹⁵ Kurt, Hüseyin, *Nakşibendiyye Yolu*, Sage Yay., Ankara 2012, s.12

¹⁶ Ankara Milli Kütüphane, No. 178/1985, vr. 29a

2. HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN ESERLERİ

A. Mevlid-i Nebî

450 beyit, 10 başlık ve 15 fasıldan oluşan bu eser Süleymaniye Ktp. Fatih bölümünde 4510 numara ile kayıtlı nesih ile yazılmış yazma bir eserdir ve 27 varaktır. Süleyman Çelebi'nin eserine benzer tarza yazılmış bu eser müellifin Peygamber sevgisini ortaya koymasından dolayı önemlidir.

B. Safvetü'l-Fütühâtî'l-Mekkiyye fî beyâni'l hakayıkî'l ilahiyye ve'l kevnîyye

İbn Arabî'nin *Fütühât-ı Mekkiyye* isimli eseri üzerine yazmış olduğu bir telhîs çalışmasıdır. Bursalı Mehmet Tâhir'in ifadesine göre h. 1252'de kendi eliyle yazmış olduğu nüsha Hâlis Efendi Kütüphanesinde. ¹⁷ Bugün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde 1257 numarada bulunan nüsha Arapça el yazmasıdır ve 309 varaktır. Müellif yer yer “*Şeyh dedi:*” diyerek İbn Arabî'den birebir alıntılar yapmaktadır. Bazı yerlerde de şekiller çizerek anlattığı konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. ¹⁸ Eserin girişinde Marifetnâme'den alınmış şu beyit bulunmaktadır:

Mürşid-i Kâmil olunca nâyâb

Sana mürşid yetişir şimdi kitap

Nefsi pâk azîzan tarîk

Eder insanı karîn tahkik

¹⁷ Tâhir, *a.g.e.*, I, 64

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: İÜK, No. 1257, vr. 231b-235a arası

Evliya nüshasına eyle nazar

Hikmet Felsefeden eyle hazer

C. Dürri'l-Masûn

Şeyh Şemseddin Sivasî'ye ait olduğu bilinen fakat isim benzerliğinden Şemsi Tebrizî'ye isnâd edilen “*Bismillah derim Allah alıp aklımı zikrullah*” matlalı nutku üzerine yaptığı şerh çalışması olduğunu söyleyen Mehmet Tâhir Efendi eserin nüshasının Yahya Efendi Kütüphanesinde olduğunu söylemektedir.¹⁹

Eserin Süleymaniye Kütüphanesinde Hacı Mahmut Efendi bölümünde 2871 numarayla kayıtlı bulunan nüshası nesih hattıyla yazılmış el yazmasıdır ve 16 varaktır. H. 1283 yılında yazıldığı belirtilen eserin kim tarafından yazıldığı belli değildir. Yine İstanbul üniversitesi kütüphanesinde *ed-Dürri'l-Masûn bi'l-Meârifi meşhûn* ismiyle kayıtlı bulunan nüsha 29 varak olup 697 numarada kayıtlıdır ve yazmadır. Yine 771 numarada ve 210 numarada (71-99 arası) bulunan matbu metinler 28 sayfadır.

Hüseyin Hamdi Efendi'nin şerh ettiği Şeyh Şemseddin Sivasî hazretlerinin nutkunun tamamı şöyledir:

Bismillah derim Allah alıp aklımı fikrullah²⁰

Dilimde zâtn esması bana üns oldu fikrullah²¹

Bu tevhidden murâd olan cemâl-i zâta ermektir²²

Görünen kendi zâtıdır değil sanmaki gayrullah²³

¹⁹ Tâhir, *a.g.e.*, c.I, s. 64

²⁰ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *ed-Dürri'l-Masûn*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmut Efendi bölümü, No: 2871, vr. 2b

²¹ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, vr. 4a

²² Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, vr. 5b

Gönül ayînesin sûfî, eger idersen sâfî²⁴

Açılır sana bir kapı, iyân olur cemalullah²⁵

Şemsi Tabrizî bunu bilir, âhad kalmaz fenâ bulur²⁶

Bu âlem küllî mahvolur heman bâkî kalur Allah²⁷

Müellif zaman zaman farsça beyitlerden de yararlanarak bu nutku şerhetmiştir.²⁸

D. Hasbihâlü's-sâlik fî akvemi'l-mesâlik

Üzerinde çalıştığımız bu eser Hüseyin Hamdi Efendinin en meşhur ve en geniş eseridir. 19. yy'ın ağdalı dilinden uzak olarak sade bir üslûbla yazılmış olan bu eser, muhtevassından anlaşıldığı üzere uzun yılların birikiminin kâğıda dökülmüş halidir.

Eserin iki yazması vardır. Biri Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Bölümünde 2650 numarada kayıtlıdır. Talik yazı ile h. 1271'de yazılmış ve 44 varaktır(ek1). Diğeri Ankara Milli kütüphanede 178/1985 numaralı kayıta bulunmaktadır. Nesihle yazılmıştır ve 40 varaktır(ek2). Yazmaların ikisinin başında da fihrist vardır. Süleymaniye yazmasının sonunda Şemâilü'n-Nebî ve kimin yazdığı belli olmayan, eserin hattından farklı olarak bozuk bir nesihle yazılmış bazı Farsça notlar bulunmaktadır. Ankara yazmasının sonunda ise Hatm-i Hâcegân duası, Şemâilü'n-Nebî ve Esmâü'l-Hüsna bulunmaktadır.

Eser, mukaddime ve 62 bölümden oluşmaktadır.

Eserin bir tane Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde²⁹, altı tane de Süleymaniye Kütüphanesinde Matbu nüshası bulunmaktadır³⁰. Süleymaniye

²³Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, vr. 6a

²⁴Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, vr. 9a

²⁵Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, vr. 10b

²⁶Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, vr. 11b

²⁷Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, vr. 12a

²⁸Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, vr. 14b, 15b

Kütüphanesinde bir de Arapçaya çevrilmiş metni bulunmaktadır³¹. Kimin çevirdiğine dair bir bilgi bulunmayan bu eser 15 varaktır.

Kitabın ismiyle alakalı ihtilaf vardır. Matbu metnin kapağında “*Hasbihâlû’s sâlik fî akvâli’l mesâlik*” (izlenilen yolun sözleri hakkında sâlikin sohbeti) olarak verilmiş fakat 2. Sayfada “*Hasbihâlû’s sâlik fî akvâmi’l mesâlik*” (izlenilen kavimler - tarikatlar- hakkında sâlikin sohbeti) olarak verilmiş. Ankara yazmasında “*Hasbihâlû’s sâlik fî akvemi’l mesâlik*”(izlenilen en isâbetli yol hakkında sâlikin sohbeti)olarak kaydedilmiş. Süleymaniye yazmasında da “*Hasbihâlû’s sâlik fî akvâmi’l mesâlik*” şeklinde olduğu yazılmış. Eserde Nakşibendî tarikatından başka bir tarikat -kavim- anlatılmamaktadır. Kitapta tasavvuf büyüklerinin sözleri üzerinde de durulmuştur fakat kitabın anlatmak istediği bu değildir. Bu sebeple bizce kitabın isminin “izlenilecek en isabetli yol hakkında sâlikin sohbeti” şeklinde “*Hasbihâlû’s sâlik fî akvemi’l mesâlik*” olması daha uygundur.

Eser üzerine Hüseyin Kurt sadeleştirme çalışması yapmıştır. Müellifin yazmış olduğu konu başlıklarına sadık kalmakla beraber aynı konu içerisinde geçen benzer konulara da başlık açmıştır. Açtığı yeni başlıklarla bölüm sayısı 72’ye ulaşmıştır. Müellifin sayfa kenarlarına(hâşiye) yazmış olduğu notları “kenar notları” adı altında kitabın sonunda vermiştir. Eser SAGE Yayıncılık tarafından 2012 yılında basılmıştır. Sadeleştirme adına bazen metnin dilinden uzaklaştığı görülmektedir. Günümüz insanına hitap etmesi bakımından faydalı bir çalışmadır.

²⁹ MÜİFK, Hakses Bölümü, No. 358

³⁰ Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba Bölümü, No. 274-001; Hacı Mahmut Efendi Bölümü, No. 2873; HasibEfendi Bölümü, No. 230-001; İbrahim Efendi bölümü, No. 491; İzmirli İsmail Hakkı Bölümü, No. 1193; M.Arif M.Murad Bölümü, No. 30

³¹ Süleymaniye Ktp., No. 772

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ VE SİLSİLESİ

A- HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Hüseyin Hamdi Efendi'nin diğer eserleri tasavvufla alâkalı olmadığı için tasavvufî görüşlerini *Hasbihâl*'i üzerinden ayrıntılı olarak aktarmaya çalıştığımız bu bölüm yer yer Hüseyin Hamdi Efendinin sözlerinin birebir aktarılması yer yer de özet olarak verilmesi şeklinde oluşmuştur.

Hüseyin Hamdi Efendi eserine yazmış olduğu mukaddimede, Nakşibendî şeyhlerinin beyân ettikleri usûl kaidelerini, tarîkata yeni girenlerin veya girecek olanların daha iyi anlaması için Türkçe olarak derlediğini ve ismini “*Hasbihâlü's-sâlik fi akvâmi'l-mesâlik*”³² olarak belirlediğini söylemektedir.

³² Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *Hasbihâlü's-sâlik fi akvemi'l-mesâlik*, MÜİFK, Hakses Bölümü, No. 358, s. 2-3

Hüseyin Hamdi Efendi kenarlara yazmış olduğu notlarda beyan ettiği üzere eserini oluşturan kaideleri Bahâüddîn Nakşbend, Muhyiddîn İbn Arabî, Ubeydullah Ahrar, İmam Rabbanî, Necmeddin Dâye ve Sadreddin Konevî hazretlerinin sözlerinden çıkarmaktadır.³³

Nakşî Tarîkatının usûlünü topluca zikreden şu on bir soruyla eserine başlamıştır.

1. ON BİR MESELE

1.soru: Bu tarikatın esâsı ve temeli nedir?

Cevap- Hakk celle ve alâ'ya sıdk ile teveccüh ve sünnet-i nebeviyyeye kemâl ile bağlanmaktadır.

2.soru: Nakşî şeyhlerinin ve dervişlerinin îtikâdı nedir?

Cevap- Fırka-i Nâciye olan Ehl-i sünnet ve cemâatin îtikâdıdır.

3.Soru- Bu akîdelerinin gereği olan azîmetleri nedir?

Cevap-Hakk celle ve alâ'ya kulluğa devam etmektir. Öyle bir kulluk ki, şuûru zorlamaksızın Hakk Teâlâ'dan âgah (uyanık) olmaktır. Yani gaflete düşmemektir. Hatta bu âgahlık sıfatından bile kurtulmaktır.

4.Soru: Bu büyük saâdetin yolu nedir?

Cevap- Muhabbet zevkini ortaya çıkaran ilâhi cezbenin tasarrufudur. Bu cezbeye ulaşmanın en etkili yolu ise bu usülle seyr u sülûkunu tamamlamış Mürşid-i Kâmilin sohbetidir.

5.Soru- Tevhîd-i Zât nedir?

³³ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 3

Cevap-Allah Teâlâ'nın gayrısının vücudundan haberdâr olmaktan kalbi temizlemek ve soyutlamaktır.

6.Soru-Vahdet nedir?

Cevap-Hakk Sübhanehû ve Teâlâ'dan gayrısının ilminden ve şuûrundan kalbin kurtulmasıdır.

7.Soru- İttihad nedir?

Cevap- Hakk'ın varlığında erimek ve helâk olmaktır. Yani yok olmaktır.

8.Soru- Saâdet nedir?

Cevap- Kişi Hakk Teâlâyı müşâhede ederken kendini unutmasıdır.

9.Soru- Şekâvet nedir?

Cevap- Kişinin hep kendini düşünmesi, kendine mübtelâ olması ve Hakk'tan gafil olmasıdır.

10.Soru- Vasl nedir?

Cevap- Hakk'ın vücûdunun nurunu müşâhede ederken kendini ve mâsivâyı unutmasıdır.

11.Soru- Fasl nedir?

Cevap- Kişinin, sırrını Yüce Hakk'a ulaştırıp, başka varlıklardan ayırmasıdır.

2. İRÂDE

İstemek, arzu etmek, tercih etmek anlamlarına gelen irâde kelimesi tasavvufta hakîkatin çağrısına olumlu cevap vermeyi gerektiren kalpteki sevgi, ateş ve kor anlamını ifade etmektedir.³⁴

³⁴ Cürcanî, Seyyit Şerif, *et-Ta'rifât*, İstanbul, s.16; Memiş, Abdurrahman, *Mevlânâ Halid-i Bağdâdî*, Kaynak Yay. İstanbul 2011, s. 51

Kuşeyrî bu konuda şunları söylemektedir; “İrâde’nin hakîkati ise şudur: İrâde kalbin Hakk Sübhânehû ve Teâlâ’yı taleb etme konusunda gayretli olmasıdır. Bunun için “*irâde, her çeşit korkuyu hafifleten bir yanıp tutuşmadır*” denilmiştir. Üstad Ebû Ali Dekkak’tan şöyle işittim: “*İrâde, gönülde bir yanma, kalpte bir alevlenme, vicdanda bir sızlanma, içte bir ızdırâb, yüreklerde tutuşan bir ateştir.*”³⁵

Hucvirî de bu konuda şunları söylemektedir; “Sûfiler “*ihityar*” sözüyle, Hakk’ın “*irâde*” ve ihtiyarını, kendi irâde ve ihtiyarına tercih etme manasını kasederler. Yani onlar hayır olsun şer olsun, Hakk’ın kendileri için yaptığı tercihe râzı olurlar. Kulun, Hakk’ın kendisi için tercih ettiğini tercih etmesi, yine Hakk Teâlâ’nın tercihiyle olur. Çünkü Hakk Teâlâ kulun tercih yapmamasını tercih etmemiş olsaydı, kul kendi tercihini terk edemezdi”.³⁶

Müellifimiz ise irâdeyi şöyle tarif etmektedir: “*İlahi muhabbet ateşi kalpte ortaya çıkıp, kalbin Hakk Teâlâ’ya teveccühle davetine icabet etmesidir.*”³⁷

Bu iradenin beşerin sıfatlarından olmayıp, Hakk Teâlâ’nın “mürîd” ism-i şerifinin gereğidir diyen müellif, bütün saâdetlerin aslı olan bu sevgi kalbe düşünce muhafaza edilmesi gerektiğini söylemiştir. Eğer korunmazsa geldiği yere döneceğini ve kâmil bir şeyhin yardımı olmadan da tekrar elde edilemeyeceğini belirtmiştir.³⁸

Burada şeyhin gerekliliği hususuna değinen müellif; “Kur’an ve Sünnet varken şeyhe ne gerek var?” Sorusuna şöyle cevap vermiştir; “Mürîd tıp ilmini bildiği halde ilaçları ve hangi ilacın hangi hastalığa iyi geldiğini bilmeyen kişiye benzer. Hastalığının ne olduğunda anlamayan bu kişinin kendini tedaviye kalkışması kendini telef etmesi anlamına geleceği gibi manevi hastalığını anlamayan kişinin de kendi kendini tedavi etmeye kalkışması aynı anlama gelecektir.”³⁹

³⁵ Kuşeyrî’den naklen, el-Acem, Refik, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2006, Trc. Zafer Erginli başkanlığında bir heyet, Kalem Yayınları, s. 480

³⁶ Hucvirî’den naklşen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 480

³⁷ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 4

³⁸ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 5

³⁹ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 5

3. TEVECCÜHÜN KEYFİYETİ

Yönelme anlamına gelen teveccüh Nakşibendî tarikatının önemli uygulamalarındandır.⁴⁰ Nakşibendî kaynaklarında teveccühün ne olduğu açıklandıktan sonra nasıl yapılacağı ve çeşitleride anlatılmıştır.

Müellifimizde teveccühün nasıl yapılacağı sadedinde şunları söylemektedir; “Mürşid bir mürîdine teveccühte bulunmak istediğinde evvela Hazreti Fahri Kâinat Efendimize salâvat getirip 3 ihlâs ve 1 fatiha okuyarak mübarek ruhlarına, âline, ashabına ve tarîkat büyüklerinin ruhlarına hediye ettikten sonra şöyle der: “*Ya Rabbi, Senin cânib-i şerîfinden ve Habîbinin cânib-i şerîfinden meşâyih-ı kirâm vâsıtasıyla kalbime vâsıl olan feyzi ve envâr-ı zikri şu tâlibin kalbine ilka’ ve inâyet eyle*” deyip bu niyet ve mülâhazayla talibin kalbine “Allah” ism-i şerîfini on dakika miktarı telkin eder. Bu teveccühü birkaç kere daha tekrarladıktan sonra tâlibin kalbinde ilâhi sevgi peydâ olacaktır. Sonra diğer latîfelerine yönelip aynı şekilde teveccühte bulunur ve diğer latîfelerinde de zikir carî olunca nefyü ispat zikrine geçilir.”⁴¹

Müellif Hakk Teâlâ’ya bütün kayıtlardan kurtulup, saf ve hâlis teveccühle müteveccih olmayı da şöyle açıklamıştır: “Tâlib temiz bir kalp ile Hakk Teâlâ’nın zâtını ve nihâyetsiz kemâlâtını kendi ilminin en yüce mertebesinde bilerek ve her türlü kayıttan münezzehten düşünerek teveccüh etmelidir. Kendinin de âciz bir kul olduğunu düşünerek nisbetten başka nesne bırakmamalıdır. Cümle saâdet ve kemâlât budur.”⁴²

Hüseyin Hamdi Efendi müridin teveccüh âdâbını ise şöyle açıklamıştır; “Mürid gusül abdesti alır ve şeyhin karşısına iki dizi üzre oturur ve istiğfar ettikten sonra İsm-i Celâl zikri telkin buyrulur. Bunun da uslûbu şöyledir; Mürid iki dizi üstüne oturuyor olduğu halde gözlerini yumar ve dilini damağına yapıştırır, dişlerini de birbirine kenetler. Nefesini de hali üzere bırakıp İsm-i Celâl’in (Allah) manasını şöyle mülâhaza eder; “Hakk Teâlâ bir ulu tanrıdır ki azamet ve kibriyasına kimsenin aklı ve fikri erişmez. Şerîki ve nazîri ve misli yoktur. Cümle âlem O’na muhtaçtır. O hiçbir şeye

⁴⁰ Tosun, Necdet, *Bahâeddîn Nakşibend Hayatı Görüşleri Tarikatu*, İnsan Yay., İstanbul 2007, s.311

⁴¹ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 5

⁴² Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 6

muhtaç değildir. Keyfden ve bilinmekten münezzehtir.” Diye düşünerek kendini bu manada fena etmeye çalışır. Başaramazsa bile sürekli bu şekilde gayret eder. Şeyh de bu şekilde İsm-i Celâli mülâhaza eder ve müridin kalbine teveccühte bulunur. 15-20 dakika böyle devam edilir. Bu esnada kendini şeyhine teslim eden mürid zikre fütursuz ve keselsiz devam eder. Kalbine kötü düşünceleri sokmamaya gayret eder. Bu zikri korur ve böylece devam edebilmek için gayret gösterir. Mürid zikir hayatına kalbine kötü düşünceler (havâtır) getirmemeye çalışarak devam eder.”⁴³

4. LATİFELER

Sözlükte “*ince, yumuşak şey, şaka*” anlamlarına gelen latîfe kelimesi tasavvuf terimi olarak “son derece ince bir mana ifade eden, kelimelerle açıkça anlatılamayan, işaret yoluyla ehline söylenilebilen, tadılarak ve yaşanarak öğrenilen bilgiler” anlamında kullanılmıştır.⁴⁴

Letâif ise, latîfe (ince, nazik, şeffaf şey) kelimesinin çoğulu olup, tasavvuf istilahı olarak insanın hakikatini oluşturan katmanlarını ifade eder. Bunlara ruhun mertebeleri veya farklı boyutları da denebilir. Bir başka tarife göre letâif, duyu organları ve aklın sağladığı bilgilerin ötesindeki manevi gerçekleri bilmemizi sağlayan hassas bilinçaltı yetenekleridir.⁴⁵

Tasavvuf kaynaklarında bu konu şöyle açıklanmıştır: “*Latîfe, akılda beliren ve zihinde parıldayan bir işarettir. Manası ince olduğundan ibârelere sığmaz.*”⁴⁶ “*Letâif, hâlin inceliğinden kalbe gelen bir işarettir.*”⁴⁷ “*Latîfe, Hakk’ın seninle birlikte olduğunu bilmendir.*”⁴⁸

Hüseyin Hamdi Efendi insanda on adet latîfe olduğunu söylemiş ve şöyle tarif etmiştir; “Bunların beşi âlem-i emirden ve beşi de âlem-i halktandır.

⁴³ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 9

⁴⁴ Türer, Osman, “Latîfe”, *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 110

⁴⁵ Geniş bilgi için bkz: Tosun, Necdet, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî Hayatı Eserleri Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yay., İstanbul 2009, s. 55

⁴⁶ Lüma’dan naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 579

⁴⁷ Hücvirî’den naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 579

⁴⁸ Istilâh’tan naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 579

Emir âleminden olan beş latife şunlardır:

1. Kalp
2. Ruh
3. Sır
4. Hafî
5. Ahfâ

Halk âleminden olan beş latife de şunlardır:

1. Toprak
2. Su
3. Hava
4. Ateş
5. Nefis

İnsan toprak, su, hava ve ateşten oluşmaktadır. Nefis denilen latîfe nefis-i emmâreye tekâbül etmektedir.

Âlem-i emirden olan beş latîfenin ilki kalptir. Yeri sol memenin altında iki parmak miktarı yan taraftadır. Göz bebeğine benzer ve nokta kadardır. İlâhi sırların ve nurların tecelli ettiği yerdir. İkincisi ruhtur ki yeri ve mahalli yoktur. Üçüncüsü sırdır ki müşâhede mahallidir. Dördüncüsü hafîdir ve beşincisi ahfâdır ki ilmi Cenâb-ı Hakk'a mahsustur. Bunlardan başka, ehl-i mükâşefenin manaları keşfettikleri bir latîfe daha vardır ki ona da “hazretü'l-hayâl” demişlerdir.”⁴⁹

Müellif, insanın ma'nâ boyutlarının aslını oluşturan bu latîfelere zikri aktarabilmek için mürîdin gayret göstermesi gerektiğini söylemiş ve zikrin latîfelere geçiş sırasını “kalp, ruh, sır, hafî, ahfâ” olarak zikretmiştir. Zikir kalpten başlayarak yine kalbe döner. Bu sıralamayla alakalı Buhâra ve Semerkand şeyhlerinin ihtilaf ettiklerini söylemiş ve Buhâra şeyhlerinin zikri sağ taraftan başlatıp tekrar aynı yere

⁴⁹ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 9

döndürdükleri tariflerini Semerkand şeyhleri yanlış bulmuşlar ve zikri sol taraftan başlatıp yine sol tarafta bitirmişlerdir.⁵⁰

5. İNSANIN KALBI

Kalb kelimesi iki manada kullanılır. Birincisi, göğsün sol tarafına yerleştirilmiş olan, içinde boşluklar bulunan çam kozalağı şeklindeki husûsî bir et parçasıdır. İkincisi, Rabbânî, rûhânî bir latîfe olup, cismânî kalp ile bağlantısı vardır. İşte bu latîfe insanın hakikatidir. İnsanda müdrîk, âlim ve ârif olan, hitâb edilen, cezaya, itâba müstrehak olan ve sorumlu olan bu kalptir.⁵¹

Müellif, kalbin yürek denen et parçası olmadığını, o ismin mecazen verildiğini söyledikten sonra asıl kalbi şöyle tarif etmektedir: “Ruhani ve tabii âlemlerin hallerini kendinde toplayan, Rabbanî sıfatlarla örülmüş ve bu hakikatleri kendin de toplayan bir latifedir.

Çam kozalağı biçiminde olan et parçası ise bu kalbin hakikatinin tenezzülünün yeridir ve zuhûratlarının gerçekleştiği yerdir, aynasıdır. Bütün sıfatların ve ahlakların kaynağıdır. İnsanın bedeninde yönetici olan ruhun da aynasıdır ve yine “Mü’min kulumun kalbine sığarım”⁵² kavî-i şerîfinde işaret olunan sırda da mazhardır.”⁵³

6. İNSANIN RÛHU

Tasavvuf kaynaklarında rûh şöyle açıklanmıştır: “Âlimlerin çoğunluğu rûhun bedene hayat veren bir mana olduğunda ittifak etmişlerdir. Bazıları “*Rûh, bedene hayat*

⁵⁰ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 10

⁵¹ İhyâ’ dan naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 519

⁵² Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, I, 255

⁵³ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 11

veren hoş bir esinti; nefis ise kendisiyle hareket ve şehvetlerin meydana geldiği sıcak bir rüzgârdır” demiştir.”⁵⁴

“Ehl-i sünnetin muhakkik âlimleri, rûh hususunda ihtilaf etmişleridir. Bir kısmı, rûhun hayat olduğunu söylerken, diğer bir kısmı da *beden kalıbına emanet edilmiş âyân* (ayn’lar, öz’ler) olduğunu ileri sürmüştür.”⁵⁵

“Ruh âlem-i emirden olup insandaki hayvanî ruha yüklenmiş bir latîfedir ki akıllar onu idrakten âcizdir” diyen müellif bu ruhun bazen bedende olduğunu bazen de olmadığını söyler ve ölümle de yok olmayacağını belirtir.⁵⁶

7. SİR

Sır kelimesi tasavvufta “sadece Allah’ın bildiği ya da az sayıda insan tarafından bilinen özel bilgi” ve “rûhun bir idrak mertebesi” olmak üzere iki anlamda kullanılır.⁵⁷

Tasavvuf kaynaklarında ise sır şöyle açıklanmıştır: “Sır, nefsin hâtırının hissetmediği, Hakk’ın gâib kıldığı şeydir.”⁵⁸ “Sır, rûhlar gibi kalbe emanet edilmiş latîf bir şeydir. Rûhların asılları onların müşâhede mahalli olmasını gerektirir. Nitekim rûhlar muhabbetin; kalpler mârifetlerin mahallidir.”⁵⁹

Sır insan kalbine yerleştirilmiş olan müşâhede yeridir. Ruh ma’rifetullâhın, kalp muhabbetullahın sır da müşâhedenin yeridir.⁶⁰

8. HAFÎ

⁵⁴ Ta’arruf’tan naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 825

⁵⁵ Kuşeyrî’den naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 826

⁵⁶ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 12

⁵⁷ Tosun, Necdet, “Sır”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 115

⁵⁸ Lüma’dan naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 908

⁵⁹ Kuşeyrî’den naklen el-Acem, Refik,, *a.g.e.*, s. 908

⁶⁰ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 12

Hâfî, “gizli, örtülü, kapalı” gibi anlamlara gelmektedir. Mahiyeti gizli olduğu için rûha hâfî adı verilir. Beş latîfeden biridir.⁶¹

“Hafî, insanın ruhunda kuvve olarak bulunur” diyen müellif, “İlâhî vâridatların artmasıyla fiil haline geçer ve İlâhî vâridatların ruha nüzûlünde aracılık eder” demiştir.⁶²

9. AHFÂ

Sırr-1 sır ve sırr-1 kalp isimlerini de alan ahfânın bilgisi sadece Allah'ta mevcuttur. Kulun bunda bir behresi yoktur.⁶³

10. NEFS

Tasavvuf kaynaklarında nefis şöyle anlatılmaktadır: “Lügatte bir şeyin *nefsi*, onun kendisi demektir. Sûfîlere göre nefis kelimesinin kullanımından maksad, ne vücûd (varlık) ne de onun konulduğu kalıptır. Onların nefis kelimesinden maksatları kötü vasıflarıyla yerilen fiileridir. Kulun illetli vasıfları iki türlüdür: Birincisi kulun kazanmış olduğu günah ve isyanlar, ikincisi aşağı derecedeki huylardır. Kul, bizzat kötü olan bu huyları tedâvi ve terbiye ederse, bu terbiye ye devam edilerek mücâhede yoluyla bu huylardan temizlenip ayrılır. Nefsin birinci kısım hükümleri haram veya mekruh kılınan şeylerdir. İkinci kısım hükümleriye nefsin aşağı ve bayagı huylarıdır. Umûmî târif budur. Tafsilâtı ise, kibir, gazap, kin, haset, kötü huy ve tahammülsüzlük gibi kötü huylardır.”⁶⁴

Nefs iradî hareketleri, hisleri ve hayvani dürtüleri yönlendiren bir buhardır” diyen müellif, insanı şehvâta ve süfliyyâta çektiğini söylemiştir. Ruh-i hayvanî’de denen nefsin ilk hali emmârelik halidir. Bu haliyle her kötülüğün ve fesadın kaynağıdır. Şeyhlerin nefis diye söylediklerinde kastettikleri emarelik halinde olan nefistir. Terbiye

⁶¹ Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay. İstanbul 2001, s. 152

⁶² Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 12

⁶³ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 12

⁶⁴ Kuşeyri’den naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 747

ve riyazetle râdiye ve merdiyye derecesine ulaşan nefis hayırların kaynağı durumuna gelir.⁶⁵

11. ZIKRİN ÜSTÜNLÜĞÜ VE GİZLİ ZİKİR

Tasavvufun temel kaynaklarında bu konu şöyle anlatılmaktadır: “Vâsıtî’ye zikrin ne olduğu sorulmuş, o da şöyle cevap vermişti: “*Zikir, korkunun galebesine ve sevginin şiddetine göre, gaflet meydanından müşahede fezâsına çıkmaktır*”⁶⁶

Zikrin üstünlüğü konusundaki ayetleri rivayet ettikten sonra müellif, gizli zikrin açık zikirden daha faziletli olduğu sadedinde şunları söylemiştir; “Gizli zikrin üstünlüğü konusunda Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur; Hafaza meleklerinin işitmediği zikir işittiği zikirden yetmiş derece daha faziletlidir”⁶⁷ ve yine “Zikrin hayırlısı gizli olanıdır”⁶⁸ buyurmuşlardır.

Haşr suresi 19. ayette meâlen; “*Onlar Allah’ı unuttular. Allah’da onlara kendilerini unutturdu; işte onlar fasıklardır.*” buyurması da bu manadadır. Ârif olana bu kâfidir.⁶⁹

12. MÜRİD İÇİN ZIKRİN SEÇİLMESİ

Şeyhler, seyr u sülûk yapmak isteyen talipler için ilk önce Yüce Hakk’ın zikrini seçtiler. Çünkü Allah’ın isimlerinin her biri bir yönüyle varlıklara, bir yönüyle Allah’a dönüktür. Bu sebeple de Zikr-i Hakk ile kulun arasında vasıta olmuşlardır.⁷⁰

13. ZİKİR İLE TEZEKKÜRÜN FARKI

⁶⁵ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 13

⁶⁶ Kuşeyrî’den naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, 1260

⁶⁷ Suyûtî, *Câmiu’s Sagîr*, no. 5666, I, 413

⁶⁸ Beyhakî, *Şa’bul İman*, 1018; Gümüşhanevi, Ahmed Ziyaeddin, *Ramûzu’l ehâdis*, 3523

⁶⁹ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 13

⁷⁰ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 14

Lisanlarda zikir diye anılan şeyin aslında tezekkür olduğunu beyan eden müellif, “zikr-i hakîkiyi mezkûrun kalpteki huzuru” olarak tarif etmiş, tezekkürü ise “mezkûrun isimlerinin zorlanarak dil ile anılmasıdır”, demiştir ve insanların bu farktan habersiz oldukları için tezekürü zikir zannederek talep ettikleri şeyin uzağında kaldıklarını söylemiştir.⁷¹

14. NEFY Ü İSBÂT (LÂ İLÂHE İLLALLAH)

Hüseyin Hamdi Efendi mürîdin latîfelerinde zikir yerleştiğinde şeyhinin nefy ve isbât zikrini telkin buyurmasının gerektiğini söylemiştir ve bunun yolunu da şöyle açıklamıştır: “Mürîd şeyhin karşısında oturup, gözlerini ve ağzını yumup, dilini damağına yapıştırıp ve nefesini de göbeği altında tutup, kalp huzuruyla “la” kelimesini yukarıya doğru düşünür, “ilâhe” kelimesini sağ omzuna doğru hareket ettirir ve “illahlah” kelimesini kalbine sağlam bir şekilde çarparkı bu bütün azalarına sirayet eder”. Şeyhin bu şekilde talim ettirdiği zikre sâlik sürekli devam eder. Tâ ki bu zikrin tekrarıyla tevhidin sûreti kalpte karar tutup, kalbin sıfatı olana kadar.

Zikre devam ederken her nefes aldığında “Muhammedün Rasûlullah” dedikten sonra “ilâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî” demekten ibaret olan bâz geşti söylemelidir.⁷²

15. NİSBET

Nisbet, lügatte “bağ, ilgi, yetişmek” anlamlarına gelmektedir. Tasavvuf istilâhında ise şöyle açıklanmıştır: “Sâlikin bağlı olduğu hâl ki, o bu hâl ile tanınır. Nisbet iki türdür: Hakk nisbeti ve halk nisbeti. Halk kaybolunca Hakk, Hakk

⁷¹ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 14

⁷² Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 15

kaybolunca halk ortaya çıkar. Halk için yapılan halka, Hakk için yapılan Hakk'a nisbet edilir.⁷³

Tasavvuf kaynaklarında ise şöyle târif edilir: “Nisbet, (kişinin) vâsıtasıyla sâhibinin keşfettiği haldir. Ona intisab etmesi demektir.”⁷⁴

Nisbet ile tabir edilen şeyin “*huzûr ve âgahlık*” (uyanıklık) olduğunu söyleyen müellif bazılarının kibar muhabbet, bazılarının kâmil aşk, bazılarının müdâme ve mey diye tabir ettiklerini fakat hepsinin kastettikleri şeyin, Hakk Teâlâ'dan her daim uyanık olmak olduğunu belirtmektedir. “*Beni zikredenin meclis arkadaşıyım*”⁷⁵ hadîs-i kutsîsinin gereğince kişiyi Rabbine ulaştırdığı için bu isim verilmiştir.

Kişi bu huzûr ve âgahlık nisbetini elde etmek için çok gayret etmeli diyen Hüseyin Hamdi Efendi bunun sebebinin Abdurrahman Câmî(k.s.) Hazretlerinin şu sözüyle açıklamıştır; “*Bir kimse geçmiş ve geleceğin bütün ilimlerini tahsil etse hiçbiri son nefesinde o kişiye bir fayda sağlamaz. Bütün bildiklerini unuttur. Ancak kişinin son nefeste işine yarayacak olan huzûr ve âgahlık nisbetidir.*”⁷⁶

16. ŞUHÛD VE VUSÛL

Şuhûd lügatte “*görme, müşâhede, temâşâ*” gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufta ise “Hakk’ı Hakk ile görme anlamındadır.”⁷⁷ Vusûl ise lügatte “*ulaşmak, erişmek, ermek*” anlamlarına gelir. Tasavvufta ise “Hakk’a ermek, kemâle ermek, olgunlaşmak; seyr u sülûku tamamlamak” anlamlarına gelmektedir.⁷⁸

Tasavvuf kaynaklarında ise “Hakk’ı Hakk ile görmek” anlamı verilmiştir.⁷⁹

⁷³ Uludağ, Süleyman, *a.g.e.*, s. 278

⁷⁴ Lima’dan naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 774

⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, no. 3452, XIII, 212

⁷⁶ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 16

⁷⁷ Uludağ, Süleyman, *a.g.e.*, s. 337

⁷⁸ Uludağ, Süleyman, *a.g.e.*, s. 382

⁷⁹ Kâşânî’den ve Rihle’den naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 981

Hüseyin Hamdi Efendi sâliki maksûduna ulaştıracak şeyin, zikrettiği şeyde tamamen yok olmasıyla olacağını söyler ve bütün mücâhede ve riyâzetlerin maksadının bu olduğunu belirtir. Bu duruma ulaşan kişiye manevi bir vücûd verileceğini ve bu vücûtle matlûba ulaşacağını ve onu müşâhede edeceğini söyler. Fakat buradaki ulaşma ve görme ahretteki gibi olmadığı gibi, inkârcıların hulûl ve ittihad dedikleri şey de değildir. Meşâyihın vusûl ve müşâhede diye isimlendirdikleri şey, istiğrak ve küllî teveccühten ibarettir. Sâlik buna bütün mâsivâdan ve hatta kendinden dahi fani olmakla ulaşır. Doğuya bakanın batıyı görmediği gibi veya mâşukunun düşüncesine dalan kişinin yanındakileri görmediği gibi kişi her şeyde fani olunca Rabbini müşâhede eder. Bu hale fenâ ve mahv denildiği gibi müşâhede ve vusûlde denilmiştir.⁸⁰

17. NİSBETİN KORUNMASI VE NİSBET EHLİNİN KORUNMASI

Ubeydullah Ahrar (k.s.) Hazretleri nisbetin korunması ve ehlinin şerefi hakkında şunları söylemiştir; “Nisbeti korumak şöyle olur; sâlih her nefes alışında ve verişinde uyanık olmalıdır. Bunu Allah’la beraber olma huzuruna erene kadar yapmalıdır. Böyle devam ederek bir mertebeye varır ki bu mertebede nisbeti zorlanmaksızın koruyabilir. Zorla bundan kurtulmak istese de kurtulamaz.” Kişi bunu muhafaza etmek için devamlı ümitle ve gönül kırıklığıyla Hakk Teâlâ’ya dua ve niyazda bulunmalıdır. Borcu hiç bitmeyen kişi gibi bütün ömrünü bu nisbeti muhafazaya sarfetse azdır. Kalbinde temkin zuhur edene kadar böyle devam eder. Tâ ki zaruri olarak Hakk Teâlâ Hazretlerini hâzır, nâzır ve zâhir bile. Böyle olan sâlikin hali için “ih̄san” tabir-i nebevisi varid olmuştur. Bu hale ulaşan kişinin zâhirî işleri bâtinî meşgalelerine mani olmaz ve tarikate davete icazet almış olur. Bundan sonra da daha üstün mertebelere çıkma gayretinde olur. Bu hal bütün enbiyanın, evliyanın ve ariflerin halidir. Çünkü onlar her makamda “*Rabbim benim ilmimi artır.*”⁸¹ virdini terennüm etmişlerdir.

⁸⁰ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 17

⁸¹ Ta Ha 20/114

18. SİDK EHLİYLE SOHBETİN FAYDALARI

Hüseyin Hamdi Efendi sâliki matlûbuna ulaştırın yollardan birinin de ehl-i tarîk ve erbâb-ı sıdk ile sohbet olduğunu söylemiştir. Sohbetin faydası faydaların en büyüğü, zararı ise zararların en çirkinidir. Tevbe suresi 119. ayetteki “sadıklarla beraber olun” emri de bu manadadır.

Fakat bu sohbetten faydalanmanın şartı hüsn-i îtikâd ve vâridâtlara duyulan muhabbetin varlığıdır. Böyle olmazsa faydası olmaz. Fesat ehlinin ve kötü îtikâd sahiplerinin sohbeti öldürücü zehir gibidir. Helak olanlar peygamberlerin ve ariflerin sohbetinden uzak kalıp, böyle insanların sohbetine devam ettikleri için helâk olmuşlardır. Ashâb-ı güzînin üstünlüğü de Rasûlullah Efendimizin sohbetleriyle müşerref olmalarındandır.

Kâmil insanların sohbetinden elde edilen kemâl kitapları mütalâ etmekle kazanılamaz. Bu sebeple Nakşibendî büyükleri “Bizim yolumuz sohbet yoludur, kişi kendini nefy şartıyla” buyurmuşlardır. Buradaki nefy’den kasıt kişinin sohbetten elde ettiği feyizleri kendinden değilde sohbet arkadaşlarından bilmesidir.⁸²

19. RÂBİTA VE RÂBİTA EHLİ

Râbîta lügatte “bağ, ilişki” anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta ise, “mürîdin, rûhaniyetinden feyz alacağına inanarak kâmil şeyhinin sûretini (şeklini) zihninde tasavvur etmesi” anlamındadır.⁸³

Tasavvuf kaynaklarında ise şöyle anlatılmaktadır: “Râbîtanın ıstılâhî manası şudur: Târikatta râbîta; mürîdin Allah’ta fânî olan kâmil şeyhinin ruhâniyetinden medet ummasıdır. Mürîd, terbiye edilebilmesi ve şeyhinden feyz alabilmesi için, şeyhin

⁸² Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 20

⁸³ Uludağ, Süleyman, *a.g.e.*, s. 289

gıyabında bile onun sûretine çokça riâyette bulunmalıdır. Mürîd, ancak bu şekilde şeyhinin huzundaymış gibi onunla beraber olabilir.”⁸⁴

“*Sâdıklarla beraber olun*”⁸⁵ ayetini Hâce Ubeydullah (k.s.) Hazretleri şöyle tefsir etmişlerdir: “Sâdıklarla beraber olmak iki vecihle olur. Biri sûretle olandır ki kişi ehl-i sıdk ile sohbet meclislerinde oturur. Tâ ki onların sohbetlerinin bereketiyle bâtını nurlanır. İkincisi manevi cihetle olandır ki kişinin vasıtalık rütbesine ermiş bir taifeye râbîta yapmasıyla olur.” Rabitanın yapılış şeklini müellif şöyle açıklıyor: “mürîd şeyhinin sûretini hayalinde düşünür ve iki kaşı hizasında huzurunda tevazu ile oturup, kendini ona teslim edip feyzini talep eder.” Buna devamla feyz ziyade olduğu için râbîta müstakil bir yol kabul edilmiştir. Muhammed Ma’sum Hazretleri “sohbet âdâbına riâyette yapılan râbîta vusûlde kâfidir” demiştir. Çünkü râbîtaya devam edildikçe râbîtaya devam edilen şeyhin hali kişiye kabiliyeti kadar sirâyer eder. Bir diğer faydası da mürîde seferde ve hazerde şeyhiyle hissî beraberlik sağlıyor olmasıdır. Bu sebeple de râbîtaya sohbet-i manevî denilmiştir.⁸⁶

20. İFÂZA VE İSTİFÂZA

İfâda ve istifâdanın manasını çeşmeden testi doldurmaya benzeten halkın anladığı manâda olmadığını söyleyen müellif şöyle açıklamıştır; “Kemâl talep eden mürîdin kalbine kemâl nisbetini arz etmek ve kalbinde hâsıl olması için yapılan teveccüh ve himmet” denilmiştir. İşte bu teveccühe (yönelme) “ifâdâ” ve ondan sonra ortaya çıkan şeye de “feyz” denilmektedir. Burada şeyhin himmeti güneş ışığı gibidir. Nasıl ki güneş ışığının karşısına kav konsa; kavın fitratında olan ateş ortaya çıkar. Kavın bu kabiliyetini ortaya çıkaran güneşin ışığıdır. Kav yerine taş veya ağaç cinsinden bir şey konulsa onlardan ateş çıkmayacaktır. Çünkü onlarda o kabiliyet yoktur. Bu yüzden kişi önce kendi isti’dâd ve kabiliyetini anlamalı sonra şeyhin huzuruna varmalıdır.⁸⁷

⁸⁴ Buğye’den naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 788

⁸⁵ Tevbe 20/119

⁸⁶ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 21

⁸⁷ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 22

21. LETÂİFLERİN TERBİYESİ

“Kalp arş ve kürsiyle alakalanmıştır, ruh ruhlar âlemiyle ve sır emir âlemiyle alakalanmıştır” diyen müellif, bunların terbiye edildiği ölçüde kişinin Allah katındaki değeri artmaktadır demektedir.

“Kelâmulâhın ve kelâm-ı rasûlullâhın bazısı insanın kalbine, bazısı ruha, bazısı sırra, bazısı nefse, bazısı da insanın kalıbana hitap eder” diyen Hüseyin Hamdi Efendi bunları da şöyle açıklamıştır; İnsan kalıbıyla alakalı olan hükümlere Şeiat, nefisle alakalı olan hükümlere Tarîkat, kalple alakalı olan hükümlere Ahvâl, ruhla alakalı olan hükümlere de Hakîkat denilmektedir.⁸⁸

22. İNSAN KALIBININ TERBİYESİ

Hüseyin Hamdi Efendi letâiflerin bazısının bazısının zımında terbiye olduğunu söylemiştir. Mesela insanın kalıbı terbiye olduğunda anâsır-ı erbaa (toprak-su-hava-ateş) terbiye edilmiş olacaktır.

İnsanın kalıbının nasıl terbiye edileceğini de şöyle açıklamıştır: “İslam 5 temel üzerine kurulmuştur”⁸⁹ hadîs-i şerîfinin gereğince dini emirleri şartlarına riayetle, vaktinde eda etmekle ve Allah’ın emirlerine uyup, yasaklarından kaçınmakla olur.

Hakk Teâlâ âlem-i ervahtan insanın gönlüne bir yol kılmıştır. Gönülden nefse, nefisten de kâlib-i insana bir yol vardır. Gelen feyz önce âlem-i gaybdan ruha iner, oradan gönle, gönülden nefse, nefisten insanın kâlibinde istidat ve haline münasip bir amel olarak zuhur eder. Yapılan amel salih ise nurani, kabih ise zulmani olur. Eğer amel kabih ise nefse bir zulmet ve kudûret hâsıl olur. Oradan kalbe sirayet eder, oradan da ruhta bir hicap meydana getirir. Bu zulmetin miktarınca ruhun âlem-i gayb ile olan

⁸⁸ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 23

⁸⁹ Buhârî, İman 1,2; Müslim, İman 19-22; Tirmizî, İman 3; Nesâî, İman 13. Geniş bilgi için bkz: İmam Nevevî, *Riyazus’sâlihîn*, trc. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütî Çakan, Raşit Küçük, İstanbul: Erkam Yay., 2008, c. 5, s. 254-255

irtibatı azalır. Bu ameller çoğaldıkça ruh âlem-i gaybdan tamamen uzaklaşmış olur. Eğer salih amellerle ruha yardımcı olunmazsa “*sağırdırlar, kördürler, dilsizdirler ve akıl da etmezler*”⁹⁰ ayetinin gereğince kurb-i hazretten mahrum kalırlar. Fakat salih ameller ruhun imdadına yetişirse ruhun âlem-i gaybtan aldığı feyzi o miktarda çoğalır ve yükselişi devam eder.⁹¹

23. NEFSİN TERBİYESİ

“Nefsin kalpte olan bir buhardan ibaret” olduğunu söyleyen Hüseyin Hamdi Efendi, nefsin insanın en büyük düşmanı olduğunu ve emmârelik sıfatından mutmeinnelik sıfatına ulaştırmanın büyük iş olduğunu beyan etmiştir.

İnsanın nefsinin hayvanın nefsinden farklı olarak mayasını âlem-i bekâdan aldığını ve iki evden (cennet-cehennem) birine istidâdı olduğunu söylemiştir.

Nefsin, biri heva biri gadap olmak üzere iki sıfatı vardır. Heva sıfatından şehvet ve hırs gibi sıfatlar; gadap sıfatından ise kibir ve haset gibi sıfatlar meydana gelir. Bu sıfatlar nefsin yoldaşları ve koruyucularıdır. Heva sıfatları menfaatleri çeker, gadap sıfatları ise zararları nefisten uzaklaştırır. Bunların ileri derecelere varması insanın hem aklına hem imanına zarar verir. Bu sıfatları tamamen yok etmekte mümkün değildir. Fakat itidal seviyesine getirerek nefsin hizmetinden ruhun hizmetine geçirilebilir. Bu durumda şehvet iffete, hırs gayrete tebdil olur. Yani bütün ahlâk-ı zemimeleri ahlâk-ı hamidelere dönüşür.⁹²

24. KALBİN TERBİYESİ

“Kalbin bedendeki konumu arşın cihandaki konumu gibidir” diyen Hüseyin Hamdi Efendi arş paralelinde kalbi ve kalbin terbiyesini açıklamaktadır.

⁹⁰ Bakara 2/171

⁹¹ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 24

⁹² Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 25

Kalbin arş gibi iki yönü vardır. Bunlardan biri ruhlar âlemine biride cisim âlemine dönüktür. Kalp ruhtan aldığı feyzi cesede aktarır ve ceset vasıtasıyla da bütün bedene yayılır. Eğer feyz kalpten bir an için kesilmiş olsa beden ânında helak olur veya herhangi bir uzuvdan kesilmiş olsa o uzuv helak olur.

Kalbin terbiyesi ise onu havâtırdan kurtarıp Hakk Teâlâ'ya teveccüh ettirmekle olur. Kalp cümle mahlûktan yüz döndürdüğünde ve dünyanın lezzetlerinden haz almaz hale geldiğinde terbiye olmuş demektir. Kalp terbiye buldukça da sır terbiye bulur. Çünkü sır kalbin nur-u aynıdır.⁹³

25. RUHUN TERBİYESİ

Hüseyin Hamdi Efendi'ye göre, Âlem-i emirden olan ruhun Hakk'a yakınlığa, diğer latîfelerde olmayan özel bir kabiliyeti vardır. Zira mülk âlemi melekût âlemi ile melekût âlemi ruhlar âlemi ile ruhlar âlemi de insan ruhuyla kâimdir. İnsanın ruhuda Allah Teâlâ'nın hay ve kayyum sıfatlarıyla kâimdir. Şehadet âleminde olan her şey vasıtalı olarak yaratılmış sadece insanın bedeni ve ruhu vasıtasız yaratılmıştır. Bu sebeple ruhun terbiyesi onu Rabbânî sıfatlarla muttasıf kılmakla olur. Bu terbiyenin neticesinde Hakk'a halife olmak şerefine nâil olur.

Ruhun bedenle olan beraberliği sebebiyle ruh bedenine meylettigi şeylere meyletmektedir. Bu ise ruha hicâb (perde) olmaktadır. Rûhu bu meyillerden kurtarıp enbiyânın veya evliyânın marifet sütüyle beslemek gerekir ki celâl ve cemâl müşahedesine ulaşabilsin.⁹⁴

26. HAFÎ'NİN YANİ RUHUN SIRRININ TERBİYESİ

⁹³ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 27

⁹⁴ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 28

Ruh sırrını Yüce Hakk'ın eşğine koyup, iradesinden, varlığından ve cümle ağyardan vazgeçerek bu eşikte kalmaya gayret göstermeli diyen müellif bu makamın fena ve yokluk makamı olduğunu belirtmiştir. Öyle ki “Ey kulum ne dilersin?” diye bin kere hitab gelse bir dilekte bulunmayıp iradesini Yüce Hakk'ta fani kılmaya çalışmalıdır. Bu makama acizlik ve tazarru ile varılır. “Katımızda ziyadesi var”⁹⁵ hitabını işitinceye kadar gayrete ve terbiyeye devam edilmelidir.⁹⁶

27. SEYR U SÜLÛK

Seyr u sülûk ilimdeki bir hareketten ibâret olup düşük seviyeli ilim ve idrakten yüksek seviyeli ilme, oradan da daha yükseğe ulaşmaktır. Yani manevi yolculukta ilerledikçe idrak ve algılamasının artmasıdır.⁹⁷

“Tarikat ehlinin seyr u sülûktan kasdettikleri şey ilimde seyr, irfanda sülûktur” diyen Hüseyin Hamdi Efendi, İmam-ı Rabbâni hazretlerinin bu konuyu nasıl açıkladığını şöyle izah etmektedir;

Seyr u sülûk dört mertbedir. İlk mertebe seyr ilallahtır (Allaha doğru yolculuk). İlimde olan bu seyr düşük seviyeli ilimden yüksek seviyeli ilme ulaşmaktır. Fenafillah da denilmektedir. İkincisi seyr fillahtır (Allahta yolculuk). Ruhta gerçekleşen ilmî seyrdan ibârettir. Seyr ilallahtan sonra varılan mertebedir ki tabir ve işaretle anlatmak mümkün değildir. Bekabillahta denilmiştir. Üçüncüsü seyr anillahtır (Allahtan Allah ile yolculuk). Bu yine ilimde olan bir hareketten ibarettir ve en yüksek mertebeye çıktıktan sonra Hakk'ın kontrolünde nüzûl etmektir. Dördüncüsü seyr fi'l eşyadır (âlemde yolculuk). Eşyanın hakikatine vakıf olarak âlemde yapılan yolculuktur. Buna telvinden (boyanma) sonra temkin (huzur) denilir. Dördüncü mertebe birinci mertebenin muadildi, üçüncü mertebe de ikinci mertebedenin muadilidir. Birinci ve ikinci seyrler velâyetin tahsili içindir. Üçüncü ve dördüncü seyrler davetin tahsili içindir.⁹⁸

⁹⁵ Kaf 50/35

⁹⁶ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 29

⁹⁷ Tosun, *a.g.e.*, s. 63-64

⁹⁸ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 31

28. SÜLÛKUN ESÂSÎ OLAN SEKİZ KELİME

Hüseyin Hamdi Efendi bu bölümde Nakşî tarikatında hem zikir esnasında hem de sâir zamanlarda mürîdin riayet etmesi gereken sekiz kaideyi zikretmektedir. Bu kaideleri Abdülhâlık Gucdevanî hazretlerinin belirlediği bilinmektedir.⁹⁹ Daha sonra vukûf-i zamanî, vukûf-i adedî ve vukûf-i kalbî olmak üzere üç kaide daha ilave edilmiştir.¹⁰⁰ Müellif bu kaideleri şöyle sıralamaktadır:

Hûş der dem: Her nefes alış-verişte gafletten uzak kalmaya gayret etmektir.

Nazar ber kadem: Kişi yürüme esnasında ayaklarına bakmalıdır. Bu şekilde gözünü masivâdan korumuş olacaktır. Çünkü gözünü koruyamayan kalbinde koruyamaz.

Sefer der vatan: Kişinin beşeri sıfatlardan ve hayvanî ahlaklardan sefer edip melekî sıfatlara ve övülmüş ahlaklara kavuşmasıdır.

Halvet der encümen: Sâlikin zâhirinin halk ile batınının Hakk ile olmasıdır.

Yâd kert: Sâlikin zikrini lisanıyla ve kalbiyle yapmasıdır.

Bâz geşt: Her defasında kelime-i tayyibeyi (lâilâheillallah) söyledikten sonra, “ilahî ente maksûdi ve rıdâke matlûbi” yani “Ya Allah benim maksudum sensin ve senin rızâ-i şerifindir” demesidir.

Nigah daşt: Ağyardan düşünceyi (hâtıra) korumaktır.

Yâd daşt: Hiçbir zaman Hakk’tan gafil olmamaktır. Daima uyanık (âgah) olmaktır. Buna vukûf-i kalbî de denmiştir.¹⁰¹

⁹⁹ Tosun, Necdet, *Bahâeddîn Nakşbend Hayatı Görüşleri Tarikatı*, s. 334

¹⁰⁰ Tosun, *a.g.e.*, s. 334

¹⁰¹ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 32-33

29. EVRADLA MEŞGUL OLMANIN ÂDABI

Müellif burada zikrin nasıl yapılacağını ayrıntılı olarak şöyle anlatıyor:

“Evradla (günlük zikir) meşgul olmak isteyen kişi önce uyku, açlık ve susuzluk gibi kalbi meşgul eden ihtiyaçlarını giderip abdest alır. Kerahat vakti değilse boş bir yerde iki rekât namaz kılar. Sonra kibleye dönerek ayaklarını sol tarafından çıkarıp sağ yanı üzerine oturur. Sonra hafiften kalbine meyledip gözlerini yumar ve eûzü besmeleyi çeker. Sonra beş kere salâvât getirir ve on beş kere de “estegfirullah” der. Sonra tamamen kalbine yönelip bu hal üzere bir müddet bekler. Sonra kendisine beyan edilen İsm-i Celâl (Allah) zikrine veya nefy ü isbât (lâilâheillallah) zikrine kalbiyle devam eder. Zikir kalbine meleke olana kadar bu şekilde devam eder. Zikir için belirlenmiş bir vakit yoktur. Fakat duaların müstecâb olduğu kıymetli vakitler olan seher vaktini, sabah namazından sonrasını, işrak vaktini, akşam namazı öncesini ve akşam yatsı arasını ve duaların müstecâb olduğu diğer vakitleri tercih eder. Her hal ve durumda zikir yapılabilir ve adette şart değildir. Kişi her halinde Allaha muhtaç olduğu için her hal ve durumunda da sınırsız olarak zikir edebilir.”¹⁰²

30. LÂTİFELERİN NURLARI

“Sâlikte muhtelif nurların alâmetleri zahir olana kadar nisbeti korumaya, havâtırı def etmeye ve zikre devam etmeye mecburdur” diyen Hüseyin Hamdi Efendi bu nurları şöyle açıklamıştır:

Kalbin nuru sarı, ruhun nuru kırmızı, sırrın nuru beyaz, hafînin nuru siyah ve ahfânın nuru yeşildir. Sâlik bu nurları önce hariçte müşahede eder. Buna “seyr-i âfâki” derler. Sonra bâtında müşahede eder. Buna da “seyr-i enfüsî” derler. Bazılarıda seyr-i âfâki ile seyr-i enfüsî arasının arş ile ayrıldığını söylerler. Keşfi açık olanlar bu

¹⁰² Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 33-34

yükselişlerini açık seçik görürler (müşâhede). Müşâhede edemeyenler ise istikametlerini bozmadıkları sürece yükselmeye devam ederler.¹⁰³

31. MURÂKABELERİN SEYRİ

Murâkabe sözlükte “denetlemek, gözlemek, gözetiminde tutmak, kontrol etmek” gibi manalara gelir. Tasavvufta ise, “kul zâhir ve bâtınının, dış ve iç âleminin sürekli biçimde Allah’ın gözetimi altında olduğunu ve kendisinin Onun huzunda bulunduğunu kesin şekilde bilmesidir.”¹⁰⁴

Tasavvuf kaynaklarında ise murâkabe, “kulun Allah’ın kalbinde ve içinde gizlediği şeyden haberdar olduğunu ve onu bildiğini bilmesidir.” Bu sebeple kalbini, efendisini (Allah’ı) anmaktan alı koyacak kötü düşünceleri murâkabe (kontrol) eder.¹⁰⁵ Murâkabe, “her adımda Hakk Teâlâ’yı düşünerek sırrını (rûhunu, iç dünyasını) korumaktır.”¹⁰⁶

Hüseyin Hamdi Efendi bundan sonraki bölümlerde İmam Rabbanî hazretlerinin murâkabeyi nasıl tarif ettiğini anlatacağını söylemiş ve bu tarife bağlı kalarak murâkabelerin seyrini açıklamıştır:

İmam Rabbanî hazretleri murâkabeyi 13 bölüme ayırmıştır. Bunlar imkân dairesi, velâyet-i sugra dairesi, velâyet-i kübra dairesi, velayet-i ulyâ dairesi, üç kemâlâtın ve altı hakikatin murâkabesidir. Bundan sonraki bölümler¹⁰⁷ Necdet Tosun’un İmam Rabbanî hazretlerinin hayatını, eserlerini ve görüşlerini anlattığı kitabın seyr u sülûk bölümünde daha tafsilatlı anlatıldığı için tekrar etmeye gerek görmedik.¹⁰⁸

¹⁰³ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 36

¹⁰⁴ Uludağ, Süleyman, “Murâkabe”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 204

¹⁰⁵ Lüma’dan naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 696

¹⁰⁶ Kuşeyrî’den naklen, el-Acem, Refik, *a.g.e.*, s. 696

¹⁰⁷ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 36-54

¹⁰⁸ Tosun, *a.g.e.*, s. 63-79

32. HALVET VE CELVETİN ANLAMLARI

Müellif bu kavramları şöyle açıklamaktadır:

“Halvet, sâlikin yükselerek Hakk Teâlâ’da fani olmasıdır. Bazıları bu yükselişi tamamlamış, halvet makamına ermiş ve geri dönmek istememiştir. Ebû Yezîd-i Bestâmi hazretlerinin durumu böyledir. Celvet ise iniş makamıdır. Sâlik bu makamda Hakk’ın hey’eti üzere zuhûr eder. Enbiyânın makamıdır fakat bazı kibâr evliyâyada verilmiştir. Davet makamıdır. Celvet makamına ulaşmanın yolu halvet makamından geçmektedir. Halvet makamında kul hem kendinden hem de Rabbinden şuûrunu kaybetmiştir. Celvette tam aksine hem kendini hem Rabbini bilir. Halvet kelime-i tevhidin “Lâilâheillallah” kısmına dairdir, celvet ise “Muhammedürresulullah” kısmına dairdir. Nakşibendiyye büyüklerinin çoğu celvet makamına nâil olmuşlardır. Allah onların sırlarını korusun ve bizi onlarla haşreylesin.¹⁰⁹

B- HÜSEYİN HAMDİ EFENDİNİN SİLSİLESİ

“Tarîkatta silsilesi olmayan kişi nesebi meçhul şahıs gibidir” diyen Hüseyin Hamdi Efendi, bu sebepten dolayı tarîkatlarda silsilelerin kaydedilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Silsilenin zikredilmesi kişiye geçmiş şeyhlerini hatırlatması ve onların feyzlerini celbetmesi yönüyle faydalı olduğunu söyleyen müellif, kendi silsilesini de kaydetmiştir.

Hüseyin Hamdi Efendi eserinde belirttiğine göre tarîkat-ı siddikasını Ahmet Kudsî Efendi’den (ö.1305/1889) almıştır. Topbaşzâde Şeyh Ahmed Kudsî Efendi’nin baba adı Mustafa’dır. Konyanın Kadınhanı kazasından olup ilk tahsilini burada gördükten sonra Mekke’ye gitmiş ve Mekke müftüsü Seyyid Muhammed b. el-Kutbî’den fıkıh, hadis ve tefsir, Seyyid Muhammed b. Ali es-Senûsî’den hadis ve tasavvuf dersleri almıştır. Daha sonra Konya’ya dönerek tedris ve irşad faaliyetleriyle

¹⁰⁹ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 59

meşgul olmuştur. 1305/1889 yılında Konya’da vefat etmiş ve Hz. Mevlânâ’nın türbesi hazîresine defnedilmiştir.

Hidâyetü’l-mürtâb fî fezâili’l-ashâb isimli Arapça bir eseri basılmıştır. Sahabe hakkındaki yanlış düşünceleri düzeltmek ve bu konudaki sünnî anlayışı belirtmek için yazmıştır. Eser *Peygamberimiz ve Ashâbı* adıyla Mustafa Ayyıldız tarafından tercüme edilmiştir.¹¹⁰

Ahmet Kudsi Efendinin fazilet sahibi bir kimse olduğunu ve Halidiyye şeyhlerinden olduğunu söyleyen Mehmet Tahir Efendi, Bozkırlı Memiş Efendinin de halifesi olduğunu söylemiştir.¹¹¹ Kaynaklarda Ahmet Kudsi Efendinin Bozkırlı Memiş Efendinin halifesi olduğu kaydedilmiş¹¹² olmasına rağmen Hüseyin Hamdi Efendi Ahmet Kudsi Efendiden sonra silsilede Hâlid el-Bağdadî hazretlerini zikretmiştir.

Silsilenin devamı şöyledir:

Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1826)

Abdullah Dehlevî (ö. 1240/1824)

Habibullah Mazhar (ö.1195/1781)

Seyyid Nur (ö. 1135/1722)

Seyfüddin (ö. 1096/1684)

Muhammed Ma’sum (ö. 1079/1668)

Ahmed el-Fâruk es-Sirhindî (ö. 1034/1625)

Muhammed Bâkî (ö. 1014/1605)

Muhammed Hâce (ö. 1008/1599)

¹¹⁰ Çakan, İsmail Lütfî, “Ahmet Kutsi Efendi”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 97

¹¹¹ Tahir, Mehmed, *a.g.e.*, I, 64

¹¹² Tahir, Mehmed, *a.g.e.*, I, 64; Memiş, Abdurrahman, *Hâlidî Bağdadî ve Anadolu’da Halidilik*, Kitabevi Yay., İstanbul 2000, s. 139

Derviş Muhammed (ö. 970/1562)

Muhammed Zâhid (ö. 936/1529)

Ubeydullah Ahrar (ö. 893/1490)

Yakub Çerhî (ö. 851/1447)

Alâüddîn el-Attar (ö. 802/1399)

Bahâüddin Muhammed Şah-ı Nakşbend (ö. 791/1389)

Emir Külal (ö. 772/1370)

Muhammed Baba Semmasi (ö. 755/1354)

Ali Ramitenî (ö. 721/1321)

Mahmud el-Encîr Fağnevî (ö. 717/1317)

Arif er-Rivgerî (ö. 660/1262)

Abdulhâlık Gucdüvânî (ö. 595/1199)

Yusuf Hemedâni (ö. 535/1141)

Ebu Ali Farmedî (ö. 477/1084)

Ebu'l Hasan Harakânî (ö. 425/1034)

Ebû Yezid Bistamî (ö. 234/845)

Cafer-i Sâdık (ö. 148/765)

Kasım bin Muhammed bin Ebû Bekr es-Sıddîk (ö. 108/726)

Selmân-ı Farisî (ö. 35/655)

Ebû Bekr es-Sıddîk (ö. 12/634)

Rasûlüllah (s.a.v)¹¹³ (10/632)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜSEYİN HAMDİ EFENDİ'NİN “HASBİHÂLÜ'S SÂLİK FÎ AKVEMİ'L MESÂLİK” İSİMLİ ESERİ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي احب ظهور ذاته في مرآة اسمائه و صفاته و ابرز ما ابرز من مكنون معلوماته ثم اصطفى منهم لنفسه صفوة عباده بسابق عنايته فتجلى لهم بجلال جماله فهامو في صدوته و غابوا انفسهم حيارى سكارى في سنا كبرياء كماله و صل اللهم علي من اصطنعته منهم لنفسك و اسريته و اوحيته اليه ما اوحيته ليكون فضلك عليه عظيما و تبعته مقاما كريما و علي اله و اصحابه الذين اقتدوا هدايه و جاهدوا معه في سبيلك و نصره و اتبعوه باحسان حتي رضي عنهم و رضوا عنه¹¹⁴

Ve ba'd, Tarîkat-ı Sıddîkıyye-i Nakşibendiyye'de meşâyih-ı kirâmın seyr ü sülûk bâbında vaz' ve beyân buyurdıkları kavâid ve usûlün nef'ı eşmel ve fehmi eshel olmak ricâsıyla sâdât-ı¹¹⁵ fihâmın kütüb-i mûsık¹¹⁶ bihâlarından sâlik-i sâdığın hasbihâli olan usûl-i tarîkatı hizmet-i ihvâna zerâ ve hayır dualarına vesîle kılıp Türkî lisan üzere bu risâle tertip olunup nâmı “Hasbihâlü's-sâlik fî akvâm¹¹⁷i'l- mesâlik” tesmiye olundu. Hakk celle ve alâ hazretleri kemâl-i cûdından işbu Hamdi bendesini ve cümle ihvân-ı dîn-i merdisi olan hizmet-i şerîfelerde istihdâm ve isti'bâd edip, “رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ”

¹¹³ Hüseyin Hamdi b. Hüseyin, *a.g.e.*, s. 55-58

¹¹⁴ Esmâ ve sıfat aynasında zâtının zuhûrunu seven Allah'a hamdolsun. Gizli olarak bildiği şeyleri aşkâr etti. Sonra inâyetiyle kullarından hâlis olanları kendisi için seçti. Onlara cemâlinin yüceliğiyle tecelli ettiğinde kendilerinden geçtiler. (Allah'ın) Kemâl-i kibriyâsının övgüsünde sarhoşluk ve baygınlıkla kendilerinden geçtiler. Allahım, onlardan kendin için kıldığın ve gece yolculuğu yaptırdığın kişiye salât eyle. Ona olan övgüsünü büyütme için O'na vahyetti ve O'nu değerli bir makama ulaştırdı. Salat, O'nun yoluna uyan, O'nunla cihad eden ve O'na yardım eden âl ve ashabının üzerine olsun. O'na güzellikle tâbî olun ki o sizden razı olsun, siz de O'ndan razı olun.

¹¹⁵ A: meşâyih-ı

¹¹⁶ B: mevsûk

¹¹⁷ A: akvem

”وَرَضُوا عَنْهُ”¹¹⁸ nazm-ı kerîminin kerâmet ve beşâretine mazhar ve muvaffak eyleye. Amin, bi hürmeti nebiyyîne'l-kerîm.¹¹⁹

Mukaddime: Fi beyâni mesâili ihdâ aşera

Malum ola ki, bu mukaddime usûl-i tarîkatı icmâl üzere beyân eden on bir mesele beyânındadır ki bunlardır. Eğer sorsalar, esas ve mebnâ-i tarîkat nedir? Ayt ki: Hakk celle ve alâya sıdk ile teveccüh edip ve Sünnet-i Nebeviyye'ye kemâl ile ittiba' ve iktidâdır. Eğer deseler, meşâyih-ı Nakşibendiyye silsilesi dervişlerinin mu'tekadı nedir? Ayt ki, fırka-i Nâciye olan Ehl-i sünnet ve cemaatin mu'tekadı onların mu'tekadıdır. Eğer deseler onların lâzime-i akîdeleri hulâsa-i azîmetleri nedir? Ayt ki Hakk celle ve alâ'ya devâm-ı¹²⁰ ubûdiyyettir ki ol ubûdiyyet masivânın vücûduna şuûru muzâhame etmeksizin Hakk Subhanehü ve Teâlâ'dan âgah ve mütenebbih olmaktan ibârettir. Belki vücûd-i Hakk ile âgahlık sıfatından dahi zâil ve tâhir olmaktır. Eğer deseler, bu saâdet-i uzmâya tarîk nedir? Ayt ki muhabbet-i zevkiyye zuhûrundan ibâret olan cezbe-i ilâhiyenin tasarrufudur. Ve tarîk-i cezbeye vusulde sülûk-i tarîk-i cezbe üzere vâkı' olmuş kâmil sohbetinden akvâ sebep yoktur. Eğer deseler, tevhîd-i zât nedir? Ayt ki, Hakk Subhanehü ve Teâlâ hazretlerinden gayrının vücûdundan âgah ve haberdar olmaktan kalbi tahlîs ve tecrîd etmektir. Eğer deseler¹²¹ vahdet nedir? Ayt ki, Hakk Subhanehü ve Teâlâ'dan gayrıya ilim ve şuûr-i¹²² kalbin halâs olmasıdır. Eğer deseler ittihad nedir? Ayt ki, Hakk Subhanehü ve Teâlâ'nın varlığında istiğrâk ve istihlâktir. Eğer deseler saâdet nedir? Ayt ki Hakk Subhanehü ve Teâlâ'nın müşâhedesinde kişi kendinden halâs olmaktır. Eğer deseler şekâvet nedir? Ayt ki,¹²³ kişi kendisine¹²⁴ mübtelâ olup Hakk Teâlâ'dan gâfil olmaktır. Eğer deseler vasl nedir? Ayt ki Hakk

¹¹⁸ Beyyine 98/8.

¹¹⁹ A+: aleyhi's-salâtü vesellem

¹²⁰ A-: devâm-ı

¹²¹ B-: eger deseler

¹²² A: şurdan

¹²³ A-: Aytki

¹²⁴ A B: kendüye

Teâlâ'nın nûr-i vücûdunu şühûd ile kişi¹²⁵, kendisini ve mâsivayı unutmaktır. Eğer deseler fasıl nedir? Ayt ki, kişi sırrını Hakk Teâlâ'ya ulaştırıp gayrıdan ayırmaktır.

Beyânu'l-irâde

Malum ola ki irâdet her şeyin aslı ve tohumudur ve ehl-i hak ıstılâhında irâdet, muhabbet-i ilâhiyye ateşi kalpte zuhûr edip kalbin Hakk Teâlâ'ya teveccühü birle Hakk'ın devâîsine icâbet etmektir. Cümle saâdetlerin aslıdır. Ve hakîkatte irâdet sıfat-ı beşeriyeden olmayıp belki Hakk Teâlâ'nın "Mürîd" ism-i şerîfinin envârı pertevindendir. Nitekim Şeyh Ebu'l Hasan Harakânî Hazretleri buyurmuştur: "اورا خواست ماراخواست"¹²⁶ yani Hakk Teâlâ Hazretleri, "Mürîd" ism-i şerîfinin pertevini abdin gönlüne yetiştirip diledi. Abd dahi ol hazrete teveccüh edip diledi. İmdi irâdet saâdetin tohumu, kulun gönül bahçesine düştüğünde lazımdır ki onu hıfzede. Zira evvelemerde ateş kıvılcımı gibidir ki kava yetişir. Gâyet latîf ve nâziktir. Eğer onu kibrit ile mülâyim şeyler ile meded etmezsek derhal kendi âlemine rücu' eder. Pes ol nûr-i pâkin mededi, şeyh-i kâmilin terbiyet ve himmetine muhtaçtır. Filhâl onu ona teslim eyleye. Tâ ki şeyh, ol müridin odun mesâbesinde olan ahlâk-ı zemîmelerini nâr-ı muhabbette sâaten fe sâaten ilkâ edip mahvede. İmdi, onun muhabbeti nûru böyle tadrîc ile kuvvet bulup mecmû-u irâdât-ı beşeriyesini yakıp fenafillâh mertebesine yol bula. Ve eğer kişi ol nûrun terbiyesinde kendi akli muktezâsı uğraşıp onu bir mürşide teslim etmezse hergiz maksuduna erişemez. Belki vartalara giriftâr olup sûi hâle mübtela olur. Suâl ederlerse ki, Kur'an-ı Kerim ve ilm-i şerîat bu yolu bey'an ve ayân eylemiştir. Ve bu tarîkin delili Peygamber aleyhisselam'dır. Ve Hakk Teâlâ'nın lütfudur. Şeyhe hâcet nedir? Cevap, şek yoktur sizin dediklerinizde ki hakikatte delil ve mürşit onlardır. Lakin mürîd evvelemerde şol hasta gibidir ki ilm-i tıbbî okuyup¹²⁷ edviye ve mâcunların hâsiyyetin bilip tecrübe eylememiş ve¹²⁸ marazını dahi anlamamış ola. Bu hal ile kendisine kendisi tedavi eylemek atab ve telefîne taarruz eylemektir. Zira devâlarda, mühlik devâlar çoktur. Kezâlik tarîk-i sülûkte dahi mehâlik-i maneviyye had ve adetten mütecâvizdir.

¹²⁵ A-: kişi

¹²⁶ Onu isteyen bizi istedi.

¹²⁷ A+B+: yalnız

¹²⁸ A: ola

Beyânu keyfiyeti't-teveccüh

Malum ola ki bir mürîde teveccüh murâd olunduğunda evvel Hazret-i Fahri Kâinat¹²⁹ efdal-ü salavât ve selâm edip ve üç İhlâs-ı şerîf ve bir Fatiha okuyup sevâbını rûh-i pâklarına ve ashâb-ı güzîn meşâyih-ı kirâm-ı tarikatı siddikiyyeye vesâir tarîki aliyye sâdâtlarının ervahlarına ihdâ ettikten sonra, Ya Rabbi, Senin cânib-i şerîfinden ve Habibi'nin cânib-i şerîfinden meşâyih-ı kirâm vâsıtasıyla kalbime vâsıl olan feyzi ve envâr-ı zikri şu tâlibin kalbine¹³⁰ ilka ve inâyet eyle deyip bu niyet ve mülâhaza ile o tâlibin kalbine ism-i zât müstecmi-ı esmâ ve sıfat olan "Allah" ism-i şerîfini on¹³¹ dakika miktârı teveccüh ve himmet buyura. Bu üslup üzere olan birkaç teveccühte - biinâyetillahi teâlâ-, tâlib-i sâdığın kalbinde tesir ve muhabbeti ilâhiyye peydâ olur. Ve kezâlik kendi¹³² latîfe-i rûhunu tâlibin¹³³ rûhu mukâbelesinde kılıp, sâbıktaki gibi teveccüh ve himmet buyura. Vesâir latîfelerine dahi bu minval üzere teveccüh ede. Kaçan tâlibin kalbinde ve latîfelerinde zikir cârî olup temkin bulur. O zaman nefy ve ispat zikrini telkin buyurup ilkâ-i nisbet-i cem'iyet ve huzûr için teveccüh eyleye. Cem'iyet ve huzûr hâtıranın zevâlinde veya killetinden sonra hâsıl olur ki, kalbin külliyyetiyle Cenâb-ı Hakk'a teveccühünden ibâret bir keyfiyettir.

Beyânu teveccühi sâfi'l-hâlisi an'il-kuyûd

Hakk Subhânehü ve Teâlâ'ya cümle kuyût ve i'tibârattan saf ve hâlis teveccüh ile müteveccih olmanın tarîki, mürîd-i sâdık tahâret-i kalb ile Hakk celle ve alâ hazretleri zâtını ve nihayetsiz kemâlâtını kendi ilm-i zâtîsinin â'la ve ekmel merâtibinde bildiği vecih¹³⁴ üzere cemî kuyût ve i'tibârattan muarrâ ve ıtlaktan müberrâ ve kayd ve ıtlâk-ı cem' ile mahsur ve mukayyet olmaktan dahi münezzeh ve mukaddes bilerek ve îtikât ederek saf¹³⁵ ve tâhir ve heyûlâniyyi'l-vasfî teveccüh ve kemâl-i ta'zim ve muhabbet ile Hakk'a şöyle müteveccih ola ki, ancak gönülden geldi. Hakk Teâlâ'nın bir abd-i âcizi ve bende-i nâcizi idi ki nisbetten gayrı nesne kalmaya ve bu teveccüh üzere

¹²⁹ A+B+: aleyhi

¹³⁰ A+: sen

¹³¹ A: dört

¹³² A-: kendi

¹³³ B-: rûhunu tâlibin

¹³⁴ A-: vecih

¹³⁵ A-: saf

sâbit kadem ola ki asl-ı usûlü cemî saâdât ve ma'din ve menba'ı cümle kemâlât bundadır. Ve Hakk Subhânehü ve Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de ¹³⁶“فاعيده وتوكل عليه”¹³⁷ buyurduğu emr-i şerîfinden maksut olan ibadet ve ma'rifet ve tevekkül ve i'timat budur ki cemî-i ibâdât ve ma'rifetin esâs ve mübtenâsıdır.¹³⁸

Beyânu âdâbi'l-mürîd fi't-teveccüh

Bir tâlibe teveccüh ve telkîn-i zikir murâd olundukta ol tâlib evvel gusül ide. Ya¹³⁹ abdest alup şeyhin mukâbelesinde iki dizi üzre oturup¹⁴⁰ ve istiğfar ittikten sonra evvelâ ismi celâli telkin buyura ki bu zikir husûli maksutta mesleğin¹⁴¹ akrebidir¹⁴² ve bu zikrin âdâbı ve tarîki şöyledir ki mürîd üslub-u sâbık üzere şeyhin önünde dizi üzerine oturup gözlerin yuma ve lisânın damağına yapıştırıp dişlerin birbirine zam ide ve nefesini hâli üzre koyup haps itmeye ve lafza-i celâlin mânâsını şöyle mülâhaza eyleye ki Hakk celle ve a'lâ¹⁴³ hazretleri bir ulu tanrıdır ki azamet ve kibriyâsına kimsenin akli ve fikri irişmez. Şerîki ve nazîri ve misli yoktur. Bir şeye benzemez. Cümle âlem âna muhtaçtır. Ol bir şeye muhtaç değildir ve bu itikâdi sâbık üzere keyfden ve bilinmekten münezzehtir deyû mülâhaza ederek kendini bu ismi şerîfin manâsında ifnâ ve müstağrak¹⁴⁴ eyleye ve eğer bu makâm-ı fenâyâ¹⁴⁵ varamaz ise âna vusûle sa'y u gayret ide ki kişinin fevzi ve saadeti¹⁴⁶ bu yokluktadır. İmdi bu minval üzre manâyı lafza-i celâli¹⁴⁷ mülâhaza edip şeyh dahi huzûr-u tam ile talibin kalbine teveccüh ve telkin-i zikir buyura. Rub' veya sümün saat miktarı teveccühde müdâvemet ide ki zikrin tesiri zâhir ola ve mürîd dahi kalbini cümle eşğalden ve kendi tasarrufundan hâlî kılıp şeyhin kalbi mukâbelesinde hazır tutup manây-ı mezkûre kendini müstağrak eyleye. Ba'dehü futursuz ve keselsiz zikre müdâvemet edip kalbi hâtıradan tathîre sa'y ü belîğ ide ve cümle teveccühünü kalbine verip nisbet-i zikri hıfz ide ve nisbetin devamında

¹³⁶ Hud 11/123

¹³⁷ Muhammed 47/19

¹³⁸ A: mebnâsıdır

¹³⁹ A: gusül ide. Ya

¹⁴⁰ A+B+: tevbe

¹⁴¹ A: eshel

¹⁴² A: akrebidir

¹⁴³ A: Teâlâ

¹⁴⁴ A-: müstağrak

¹⁴⁵ A-: fenâyâ

¹⁴⁶ A: cümle saâdet ve hayr

¹⁴⁷ A-: lafza-i celâli

vârnı bezl edip Mevlâyı Müteâl'e devâm ve sebâtı için tazarrû ve niyâz ide ve hâtıra galebe ittikte tevbe ve istiğfar edip yeni baştan kalbini cem' edip beyân olunan vech-i sâbık üzre zikre meşgûl ola. Tâ ki gaybet ve huzûr kendine meleke ola. Sâdât-ı tarikat bu huzur ve âgahlığa yâd daşt ve vukûf-i kalbî tesmiye ederler. Cümle letâiflere zikir ve nisbet ve âgahlık bu zikr-i kalbîden sirâyet eder ve cümlesine nûr-i zikir bundan ifâda olur. Hatta bazı ekâbir cemi' letâiflere lâtife-i kalbi asl ve menba' kılıp ona ihtimâmı cümleden ziyâde itmiştir ve ânı sermâye-i tarikat bilmiştir ve isâbet edip kalbinden matlub ve maksûduna vusûl bulup¹⁴⁸ ermiştir.

Beyânu makâm-ı letâif¹⁴⁹

Malum ola ki nev'i insanda on adet latîfe tahmîr ve tâbiye olunmuştur¹⁵⁰ ki onların beşi âlem-i emirden ve beşi âlem-i halkdandır.¹⁵¹ Âlem-i emirden olanlar kalb-i insânî ve rûh-i rabbânî ve sırr ve hafî ve ahfâ¹⁵² ve âlem-i halkdan olanlar latîfe-i türâb ve latîfe-i mâ¹⁵³ ve latîfe-i hava ve latîfe-i nâr ve latîfe-i nefistir.¹⁵⁴¹⁵⁵ Ammâ cism-i insan latîfe-i türâb ve mâ' ve hava ve nârdan imtizâç bulmuştur ve latîfe-i nefis-i hayvânî ki nefis-i emmâre dediğimizdir. Bu anâsırın mecmûunun imtizâcından tekevvün eden dem-i hârradan hâsıl olan buhâr-ı latîf-i hârradan bir kuvvettir ki ma'den-i şehvet ve gazaptan ve bunların mecmûu âlem-i halktandır.¹⁵⁶ Ammâ âlem-i emirden olan letâif-i hamse ki evvelâ kalb-i insânîdir. Mevzî¹⁵⁷ sol meme altında iki parmak miktârı yan tarafa¹⁵⁸ aşğa mâil¹⁵⁹ halk olunan yürekte mûde' süveydâ-i kalptir ki gözün bebeği

¹⁴⁸ A-: vusûl bulup

¹⁴⁹ A+: ğarra.

¹⁵⁰ A: insan on adet latîfeden mürekkeptir.

¹⁵¹ A+: ama

¹⁵² A: kalp ruh sır hafî ve ahfâdır.

¹⁵³ A: âb

¹⁵⁴ A: latîfe-i nefis ve latîfe-i hava ve latîfe-i türâb ve latîfe-i âb ve latîfe-i nardır.

¹⁵⁵ A+: ve âlem-i emirde bu maddesiz mücerredken emr-i şerifiyle vücud bulan şeye derler ki zamana ve maddeye muhtaç değildir. Ama âlem-i halk tedric ile maddeden murûr-u zaman ile halk olan şeye derler.

¹⁵⁶ A-: Ammâ cism-i insan latîfe-i türâb ve mâ ve havâ ve nârdan imtizâç bulmuştur ve latîfe-i nefis-i hayvânî ki nefis-i emmâre dediğimizdir. Bu anâsırın mecmû'nun imtizâcından tekevvün eden dem-i hârradan hâsıl olan buhâr-ı latîf-i hârradan bir kuvvettir ki ma'den-i şehvet ve gazaptan ve bunların mecmû' âlem-i halktandır.

¹⁵⁷ A+: kalp

¹⁵⁸ A+: doğru

¹⁵⁹ A+: ve vaz'

misillü nokta miktarı bir menba'ı esrâr ve ma'dini envâdır.¹⁶⁰ İkinci rûh-i insânîdir ki ol nefsi-nâtıkadır. Ol hiçbir mahal ve mekâna hulûl etmez. Lâkin bu lâtfi-i rabbâniyye'nin taalluku ve mahalli tenezzülü ol süveydâdır.¹⁶¹ Üçüncü, sırdır ki o da kalb-i insânî de ta'biye olmuş bir kuvveti şerîfedir ki mahalli müşâhededir.¹⁶² Dördüncü, hafîdir ki rûh-i insânîde bilkuvve meknûz bir sırr-ı Sübhânîdir. İnsanın sırrı kemâle erdikçe kuvvetten fiile burûz eder.¹⁶³ Beşinci ahfâdır ki ilmi, Cenâb-ı Hakk'a mahsustur. Zîrâ ahfâ mine'l-ezel ile'l-ebedi'l-ebed herkesin a'yân-ı sâbitesine ilm-i ilâhî ve ezelinin taallukundan ibârettir ki bu ilim Hakk Teâlâ'ya mahsustur. Eğer Hakk Teâlâ ahvâl-i hakâyık mâlâ yetenâhâdan bâzını keşf-i ihsan ederse rûh-i rabbânî'ye müteallık olmuş olur. İmdi letâif-i mezkûreden mâadâ bir latîfe-i şerîfe dahî vardır ki mükâşefenin mir'âtıdır. Ehl-i mükâşefe meânîyi onunla keşfederler. Hazerât-ı hamse-i külliyyeden ma'dûd hazretü'l-misalden nümûde olarak insanın dimâğında mûde' bir kuvvet ve mir'ât vücûdnümâdır. Meşâyih ona hazretü'l-hayâl tesmiye ederler. İmdi bâzıların letâif-i hamse-i emriyyeyi kimi sağ meme altında ve kimi ondan aşağı ve bâzı ondan yukarı ve hizasında diye ta'yîn ve tahsisleri vâkıa mutâbık değil idiği ednâ teemmül ile ehl-i basîrete âşikardır.¹⁶⁴ Pes bu letâifler nûrâniyyet ve letâfetleri ile heykel-i cismânî zulmâniye mukârin oldukları için onun tedbîri¹⁶⁵ ile iştigalleri sebebiyle zevadlarını unuttular. Lâzım geldi ki onlar gafletlerinden îkâz,¹⁶⁶ asıllarına muktezâları olan

¹⁶⁰ A-: halk olunan yürekte mûde' süveydâ-i kalptir ki gözün bebeği misillü nokta miktarı bir menba'ı esrar ve ma'dini envardır.

¹⁶¹ A-: İkinci rûh-i insânîdir ki ol nefsi-nâtıkadır. Ol hiçbir mahal ve mekânâ hulûl etmez. Lâkin bu lâtfi-i Rabbâniyye'nin taalluku ve mahalli tenezzülü ol süveydâdır.

A + ve ruh sağ meme altında vaz' olup

¹⁶² A-: Üçüncü, sırdır ki o da kalb-i insânî de ta'biye olmuş bir kuvveti şerîfedir ki mahalli müşâhededir.

A+: sır dahi kalp hizasında iki parmak miktarı göğse yukarı vaz' olunmuştur.

¹⁶³ A-: Dördüncü, hafîdir ki rûh-u insânîde bilkuvve meknûz bir sırr-ı Sübhânîdir. İnsanın sırrı kemâle erdikçe kuvvetten fiile burûz eder.

A+: hafî, ruhun hizasında iki parmak sadr tarafına doğru konmuştur.

¹⁶⁴ A-: Beşinci ahfâdır ki ilmi Cenâb-ı Hakk'a mahsustur. Zîrâ ahfâ mine'l-ezel ile'l-ebedi'l-ebed herkesin a'yân-ı sâbitesine ilm-i ilâhî ve ezelinin taallukundan ibârettir ki bu ilim Hak Teâlâ'ya mahsustur. Eğer Hak Teâlâ ahvâl-i hakâyık mâlâ yetenâhâdan bâzını keşf-i ihsan ederse rûh-i Rabbânî'ye müteallık olmuş olur. İmdi letâif-i mezkûreden mâ'dâ bir latîfe-i şerîfe dahî vardır ki mükâşifenin mir'âtıdır. Ehl-i mükâşefe meânîyi onunla keşfederler. Hazerât-ı hamse-i külliyyeden ma'dûd hadratü'l-misalden nümûde olarak insanın dimâğında mûde' bir kuvvet ve mir'ât vücûdnümâdır. Meşâyih ona hazretü'l-hayâl tesmiye ederler. İmdi bâzıların letâif-i hamse-i emriyye-i kimi sağ meme altında ve kimi ondan aşağı ve bâzı ondan yukarı ve hizasında diye ta'yîn ve tahsisleri vâkıa mutâbık değil idiği ednâ teemmül ile ehl-i basîrete âşikardır.

A+: ve ahfâ vast-ı sadrda vaz' olunmuştur ve latîfe-i nefsi dimağa iki kaşık vast-ı a'lası olan elinde îda' olunmuştur.

¹⁶⁵ A-: tedbîri

¹⁶⁶ A-: ikaz ; A+: müteyakkız olup

kemallerine rucu' ve vatanlarına vusûle sa'y ideler. Bu ise meşâyihın kânunları üzere sülûk etmekle olur ki gafletsiz huzûra yetişmekten ibârettir.

Beyânu nakli'z-zikri fi'l-letâif

İmdi, sâlik zikr-i kalbîye muvâzabatla tahsil eylediği nisbet-i şerîfelere¹⁶⁷ sirâyet edip kalbinden rûha nakil ve sirâyet edip ondan tedric ile kuvvet bularak latîfe-i sırta intikâl eder. Ondandır latîfe-i hafîye intikâl eder.¹⁶⁸ Ondandır yine vatan-ı aslîsi olan süveydâ-i kalbe rucu' eder. Bu mertebede ona "ahfâ" tabir olunur. Menkuldur ki Buhâra meşâyihî ile Semerkant meşâyihî ihtilaf edip meşâyih-ı Buhâra letâiflerin seyrinde ibtidâ sağ cânibe ba'dehû göbek yukarısına ba'dehû sîneye sonra sol cânibe sonra sol¹⁶⁹ ve sağ cânibe seyrederek dedikleri Semerkant meşâyihine vâsıl oldukta onlara yazdılar ki bu hususta tertibiniz galattır. Zira kalp sol memenin tahtındadır, nazargâh-ı İlahî'dir. Evla olan, ondan bede' edip yine ona rücu' etmektir. Sizin aksiyetle tahsisinize sebep nedir deyu itiraz etmişlerdir. "منه بدأ الامر و اليه يعود"¹⁷⁰ muktezâsı¹⁷¹, mazhar-ı kemâlat-ı gayrı mütenahiyye olan kalpten bede' edip devrederek yine ona rücu' etmesi ensebtir.

Beyânu kalb-i insanî

Malum ola ki kalb-i insanî dediğimiz yürek denilen et pâresi değildir. Her ne kadar ona kalp denilirse de tecevüz tarîki ileddir. Zira ol et pâresi, hayvanlarda dahi mevcuttur ve her âkil bilir ki Hakk celle ve alâ'nın esrârını hâmil olan kalp, ol et pâresi değildir. Zira şekil ve sûret haysiyeti ile mahall-i sır-ı İlahî olmaktan ahkardır. Kande kaldı ki Hakk celle ve alâ'yı vâsi' olup mazhar-ı tecellisi ve müstevây-ı tedellisi ola. Belki kalb-i insanî dediğimiz bir hakikat-i câmiadan ibarettir ki evsâf ve şuûn-u Rabbaniyye ile hasâis ve ahvâl-i kevnîyye-i ruhani ve tabîi beynini câmi'dir. Ve kalb, sanavberîyyü'ş-şekl olan et pâresi, hakikat-i kalbiyyenin sûreti ve tenezzülünün menzilgâhı ve zuhûrunun mir'âtıdır. Ve cemî-i sıfât ve ahlakın menba'ı ve ma'dinidir.

¹⁶⁷ A-: şerîfelere; A+: letâiflere

¹⁶⁸ A-: ruha nakil ve sirayet edip ondan tedric ile kuvvet bularak latife-i sırta intikal eder. Ondandır latife-i hafîye intikal eder.

A + ibtida sağ tarafına nakleder ki ruhun mukarrebidir. Ondandır göğsün cânib-i fevkâniyesine nakleder ki latife-i sırrın mûdadıdır. Ondandır latife-i hafîye intikal eder.

¹⁶⁹ A-: sol

¹⁷⁰ "Bir iş, nereden başlarsa yine ona döner."

¹⁷¹ A+: kazıyyesi

Ve beden-i insanda müdür olan rûh-u İlahî'nin mir'âtıdır. Lakin yürekte mahmul olan buhâr-ı latîf suretinde zuhûr eden rûh-u hayvanî vasıtasıyla¹⁷² pes rûh-i İlahi havâs-ı rûh-i hayvani¹⁷³ ile hâvas-ı mizâc-ı câmi' olan kalp cihetinden “ وسعني قلب عبيد المؤمن ”¹⁷⁴ kavî-i şerîfi ile işaret olunan sır-ı İlahî'ye mazhar ve mir'attır. Kim ki metâlib-i kevnîyye taaşşuku ile kalbin müteferrik ve perişan etse onun hakikat-i kalbiyyesi zayıf-ı manevî ile zayıf olur. Bir büyük ırmağın suyunu her taraftan ırmaklara tefrik eyledikde ol ırmak zayıfladığı gibi pes kişi kalbini teferruktan sakınmakla ve perakendelikten hıfz etmekle istidâdı kuvvet bulup kalbi kavî ve teveccühü metîn ve semeresi evfer olur. İmdi, kalb misli bulunmaz bir matıyye-i kerîmedir ki herhalde hıfz ve himayesi vâciptir.

Beyânu rûh-i insânî

Rûh-u insânî âlem-i emirden nâzil olup kalb-i insanda olan rûh-i hayvâniyyeye mahmul bir latîfe-i müdrikdir ki ukûl onu hakîkati üzere idrakten âcizdir. Bu rûh-i insânî kâh beden-i insana taalluk eder kâh bedenden taallukunu kat' edip mücerret olur ve rûh-i hâdis bâkîdir. Mevt ile fâni ve ma'dum olmaz.

Beyanu's-sır

Sır, kalpte vaz'¹⁷⁵ olunmuş bir latîfedir ki mahalli müşahededir.¹⁷⁶ Nitekim ruh, mahall-i marifetullah ve kalp, mahall-i muhabbetullah¹⁷⁷ olduğu gibi.

Beyânu hafî

Hafî, bilkuvve rûh-i insânide vedâ olmuş bir latîfe-i rabbâniyyedir ki bilfiil ruhta hâsıl değildir. İlla vâridât-ı¹⁷⁸ Rabbâniyye'nin galebesi ile hâsıl olur. Ta ki fuyûzât-ı İlâhiyye ve tecelli-i sıfât-ı Rabbaniyye ruh üzerine ifâda olundukta Cenab-ı Hakk ile ruh beyninde kabule vasıta ola.

¹⁷² A: vasıtasıyladır.

¹⁷³ A-: hayvani

¹⁷⁴ “Mü'min kulumun kalbine sığarım.” Zerkeşî, *et-Tezkira fî ehâdis 'il müştehirâ*, 135; Sehavî, *Makâsıdu'l hasene*, 990; Molla Ali el-Kârî, *Esrârî'l merfûa fî ahbârî'l mevdûa*, 657,810,1021; Aclûnî, *Keşfü'l hafâ*, 2256

¹⁷⁵ A: vaz'

¹⁷⁶ A+: nitekim ruh, mahalli müşahededir. (cümle iki kere yazılmış)

¹⁷⁷ B: mehabet-i ilahî

¹⁷⁸ B-: Rabbeniyyedir ki bilfiil ruhta hasıl değildir. İlla varidât-ı

Beyânu ahfâ

Ahfâ, bir sırdır ki Hakk celle ve alâ'ya hastır. Abdin onda medhali yoktur. Mücmelde hakâyıkın tafsiline ilim gibi. Ve hakâyıkın “ala ma hiye aleyha”¹⁷⁹ cemi' iştîmâline olan ilim gibi. Buna sırr-ı sır ve sırr-ı kalp¹⁸⁰ ile de tabir olunur.

Beyânu nefis

Nefis, kuvve-i hayvâniyyeyi ve hissi ve hareket-i irâdiyyeyi hâmil bir latife-i cevher-i buharîdir ki ona hukemâ, rûh-i hayvani derler. Emmârelik sıfatı onun evvel hâlidir ki daima¹⁸¹ tabiatına mülâyim olan şehvâta meyl ve onu celp ve tahsile emr ve kalbî cihet-i suflıyyete cezp eder. Bu halinde nefis, her şer ve fesâdın ve ahlâk-ı zemîmenin me'vâsıdır. Meşâyih-i kirâm her ne vakit nefis deyu itlak üzere zikreyleseler emmarelik hâletini murâd ederler. Ve riyâzat ve terbiye ile mutmeinne ve râdiye ve merdiyye derecelerine yetişip ol vakit¹⁸² her hayra menba' ve matıyye¹⁸³ olur.

Beyanu fazileti'z-zikri ve'z-zikri'l-hafî¹⁸⁴

Malum ola ki mecmu' mü'minler Hakk celle ve alâ'yı çok çok zikretmekle me'mur ve zikrullah, emr-i mu'tena bih ve efdal-i ibâdât ve eşref-i kurubât olduğu Kur'an-ı Kerim'de¹⁸⁵ “يا ايها الذين امنوا اذكروا الله ذكرا كثيرا و سبحوه بكرة و اصيلا”¹⁸⁶ ve “فاذكروني”¹⁸⁶ ve “اذكركم”¹⁸⁷ ve “و لذكر الله اكبر”¹⁸⁷ ve emsâli âyât-ı beyyinât ile ayân ve Mesâbîh-i Şerif'te Ebi'd-Derda radiyallahu anhten rivâyet olunan şu Hadîs-i Şerif, zikrullahın eşref-i ibâdât olduğuna kâfi ve vâfidir. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri: “Ey ashâbım! Sizlere amelinizin hayırlısını ve seyyid ve efendinizin yanında makbul ve nemalısını ve rif'at ve derecede ziyâde, â'lî ve erfe'mını ve sizin için fi sebilillah altun ve gümüş infakından efdalini ve sizler düşmanınız ile karşı durup siz onların boyunlarını onlar sizin boyunlarınızı mudârebe etmekten hayırlı olanı haber vereyim mi?”

¹⁷⁹ Bir şey nasılsa o şekildedir.

¹⁸⁰ A: sırr-ı gayb

¹⁸¹ A: daim

¹⁸² A-: ol vakit

¹⁸³ A-: matıyye; A+: mürekkebe

¹⁸⁴ Bu bölüm A metninde yok.

¹⁸⁵ Ahzâb 33/42

¹⁸⁶ Bakara 2/152

¹⁸⁷ Ankebût 29/45

buyurduktaki “Belî, haber ver.” dediler. Buyurdu ki: “Zikrullahdır.” Ve zikr-i hafînin fazilet ve meziyetinde Câmîu’s-Sağîr’de “الذکر الذی لا تسمعه الحفظة یزید علی الذکر الذی تسمعه”¹⁸⁸ vârit olmuştur. Yani şol zikrullah ki onu Hafaza Melâikeleri işitmeyeler, ol zikre Hafaza Meleklerinin işittiklerinden yetmiş kat ecir ve sevap ziyâde olur ve yine Hadîs-i Şerîf’te: ¹⁸⁹“خیر الذکر الخفی” buyurulmuş yani zikrullahın hayırlı olanı, gizli ve hafî olan zikirdir. Ve şeyh Ebu Ali ed-Dekkâk kuddise sırrahu “zikrullâh vilâyet ve kurbetin menşur ve hucetidir, kim ki zikrullahı muvaffak oldu tahkîk ol kimseye vilâyet huceti verildi” buyurmuşlar ve Hakk celle ve alâ kendi zikrinden gâfil olanları zem ve hüsrân-ı ebediyyeye bâdî olan nisyan, nefisleri câhına ilkâ edip onlara fasıklardır dedi. Nitekim Kitâb-ı Kerim’inde ¹⁹⁰“نسوا الله فانسيهم انفسهم اولئك هم الفاسقون” buyurdu. İmdi, gerek zikrullâhın fazileti ve gerek nisyan ve gafletin şeâmeti hususunda ârife bu dahi kâfidir.

Beyânu ihtiyari’z-zikri li’s-sâlik

Meşâyih-ı Kirâm seyr u sülûk murâd eden tâliblere evvel emirde zikri ihtiyar buyurmalarına hikmet bu¹⁹¹ ki ismi celâl vesâir esmâ-i ilâhiyye min vechin kevnî ve min vechin Rabbanîdir. Zira telaffuz ve nutuk haysiyetiyle kevnî ve ma’nî ve medlûl haysiyetiyle Hakk celle ve a’lâ’dır. Bu cihetten Zikr-i Hakk ile abd’in beyninde vasıta ve delil oldu ve tarafeyne birer cihetle münâsebeti sebebiyle zikirde vasıtalık rütbesi bulundu.

Beyânu’l-farkı beyne’z-zikri ve’t-tezekkür

Malum ola ki el ân nâsik lisanlarında zikir diye deverân eden ezkâr-ı mahsûsa hakîkatte tezekkürdür¹⁹². Zira zikr-i hakîkî mezkûrun kalbinde huzurîdir. Tezekkür ki kişi tekellüfle mezkûrun ismini lisaniyla yâd etmektir. Bu hakikatte meleke-i zikri tahsil için bir vesiledir. Çok kimseler zikir ile tezekkürün farklarından gafil olmakla tezekkürü zikir zannedip maksuttan dûr ve sebep ile aldanıp matlubtan mehcûr kalmışlardır ve tezekküre zikir tesmiyesi tefâülen tesmiyedir.

¹⁸⁸ Suyûtî, Câmîu’s-sağîr, 4352

¹⁸⁹ Beyhakî, *Şa’bul İman*, 1018; Gümüşhanevi, Ahmed Ziyaeddin, *Ramûzu’l ehâdis*, 3523

¹⁹⁰ Haşr 59/19

¹⁹¹ A: budur

¹⁹² A+: zikir değildir.

Beyûnu telkîni'n-nefyi ve'l-isbât

Mürîd-i sâdık'ın zikri, letâiflerine cârî ve nûrî, cümlesine sârî oldukta şeyhi ona nefy ve isbâtı ta'lim ve telkin eyleye. Bunun tarîki, mürîd şeyhinin mukabelesinde iki dizi üzre oturup gözlerini ve ağzını yumup lisânını damağına yapıştırma ve nefesini göbeği altında ihsâr edip huzûr-i kalb ile “la” kelimesini yukarı ve cephesine¹⁹³ tahayyül edip “ilâhe” kelimesini sağ omzuna meyl ve hareket ettirip “illallah” kelimesini kalbine muhkem darp ede ki onun tesiri ve harâreti cemi' âzaya sirâyet ede ve vücûdunu nefiyde dûgelî muhdesâta fenâ ve adem nazariyle nazar ede ve isbatta Hakk Sübhanehü ve Teâlâ'nın vücud-i vâcibini bekâ ile mütâlâ eyleye. Bu vechile şeyh mürîde nefy ve isbâtı ta'lim ede ve cümle evkâtı bu zikre müstağrak etmek gerektir. Tâ ki bu kelime-i tayyibenin tekerrürü ile tevhîdin sûreti kalpte karar tutup kalbin sıfat-ı lâzimesi ola. Hâce Ubeydullah (k.s.) hazretleri buyurmuşlar ki: “zikirden maksûd oldur ki, kalb daimâ Hakk ile ola. Mehabbet ve ta'zîm sıfatı üzre ve eğer erbâb-ı cem'ıyyet¹⁹⁴ huzûr ve sohbetinde bu şuûr hâsıl olursa hulâsa-i zikir hâsıl olmuş olur ve kalb ol müdrîk-i durrakten ibârettir ki her cânibe gider. Dünya endişesin ve ahiret maslahatını ol fikreder ve tarafetü'l aynîde göklere çıkmak ve âlemi temâm seyreylemek ona müyesser olur. Pes onu dûgelî endişelerden halâs etmek gerektir.” İntehâ. İmdi, vech-i meşru' üzre¹⁹⁵ zikre meşgul olup kalbi kelime-i tayyibe berekâtı ile havâtır ağyarden halâs etmelidir ve bâz geşt ki “İlahî ente maksûdî ve rızâke matlûbî” kelimesidir. Her nefes aldıkta akabinde “Muhammedü'r-rasûlullah” dedikten sonra lisânıyla gizlice bâz geşt diye. Meşâyih-i Kirâm: “Muhammedü'r-rasûlullah lafzı şerîfi zikrin zînetidir” demişler. Aralık aralık onu zikretmeye terğîb etmişler ve bâz geşt niyet-i hâlisânın tercümânıdır.

Beyânu â'nây-ı nisbet

Tarîkat-i aliyye sâdâtı, huzûr ve âgahlık melekesinden nispet lafzıyla ta'bîr ve kinâye ederler. Bazı kibâr muhabbet ile ve bazı kâmil aşk ile ve müdâme ve mey île ta'bir buyurmuşlar. Cümlesinin maksûdu kişinin kalbinde Hakk celle ve alâ

¹⁹³ A+B+: doğru

¹⁹⁴ A:ve huzur-u sohbetinde

¹⁹⁵ A-: üzre

hazretlerinin kibriyâ ve azametle mârifeti ve muhabbeti kararlaşıp dâim Hakk Teâla'dan âgah olduğu keyfiyetidir ki cemi' saâdetin esâsı ve cümle devletin aslı ve mübtenâsıdır ve lügatte dahi “nisbet” yetişmek manasınadır ki keyfiyeti mezkûra ¹⁹⁶“انا جليس من ذكروني” hadîs-i kudsîsi muktezası kişiyi Rabbine ulaştırır. Onun için ondan “nisbet” ile tabir olunur.

Beyânu fazileti'n-nisbeti's-siddîkiyye

Abdurrahman el- Câmî kuddise sırruhu's-sâmî hazretleri buyurmuşlar ki: eğer bir kimse ulûm-u evvelini ve ahîrîni tahsil eylemiş olsa son nefeste hâtîme-i ömründe ona hiçbir ilim destegir olmaya ve cümle malûmat-ı levh-i müdrikesinden mahvola meğerki kişi nisbet-i huzûr melekesini tahsil etmiş ola. Pes kişinin ahir nefesinde destegiri olan huzûr ve âgahlık nisbeti'dir. İmdi yiğitlik âlemini ganîmet ve tâzelik ve âfiyet hâletini nimet bilip bir nice gün riyâzâtı nefse ilzâm edip köşe-i ¹⁹⁷ ferâgatte meleke-i huzûru tahsile sa'y ve âyine-i kalbi nefy ve isbât müzâhamesinden halâs eylemek gerektir. Tâ ki saâdet-i sermediyyeye nâil oluna.

Beyânu's-şuhûdi ve'l-vusûl

Malum ola ki sâlik matlûbuna vâsıl edici tarîk, zâkir mezkûr-i zikirde fenâ-i küllîye yetişip varlığından bilkülliyye geçip ona niyetinden yok olmaktır. Cümle mücâhede ve riyâzattan maksud budur. Kaçan mürîd-i sâdık, bu kemâlî tahsil eyleye. Ol sâlik için bir vücûd-u mânevi mevhûb olur ki ol vücûd-u manevi ile matlûba vusûl ve müşahedeye müstenid ¹⁹⁸ olur. Lakin bu vusûl, âlem-i mahsusta olan kurbette vusûl gibi değildir. Hakk Sübhanehu ve Teâlâ Hazretleri şevâib-i hudûs ve imkândan münezzehtir. Ancak bu vusûl, bir istiğrak ve teveccüh-i küllîden ibârettir ki sâlik ol hâlette cemi' mâsivâdan fânî olup hemen müdrikesinde Hakk celle ve alâ kalır hatta kendinden dahi fani olur. Bu hâle meşâyih, vusûl ve müşâhede derler. Yoksa tâife-i melâhidenin dedikleri gibi değildir ki hulûl ve ittihat tasavvur oluna. Zira mümkün-i hakîki hissen ve şer'an ve aklen vâcib-i hakîkinin gayrıdır. Bâhusus ki sâlik vâsıl olduğu vakit vücûdundan fânî ve ma'dum olur. Ma'dum üzerine bir şey ile hüküm caiz olunmaz.

¹⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 35428, c: 13, syf: 212

¹⁹⁷ B: kûşe-i

¹⁹⁸ B: müsteid

Hulûl ve ittihat nerede kaldı? Ve meşâyih ne vakit ittihat ile ta'bir eyleseler Hakk Teâlâ'nın rızâsına kemâl-i muvâfakat ve kurbet murâd ederler. Nitekim nas arasında "fülan kimse fülan ile müttahittirler." ¹⁹⁹ Birbirlerinin irâdelerinde müttahitlerdir. Beynlerinde muhâlefet yoktur demek ma'nâsına. Yoksa "iki zat, bir vucûd oldu." demek ma'nâsına değildir. Ve meşâyihın, mahvoldu ve fânî oldu ve ma'dum oldu ibârelerinden muratları sâlik Hakk Teâlâ Hazretleri'ne külliyyetiyle teveccühünden envâr-ı tecellîde ve bahr-i vahdete istiğrâkında kendinden yok olup varlığından şöyle zâhil ve fânî olur ki idrâkinde cümle mâsivâ gâib ve muzmahıl olur hatta nefsinin dahi bilemez. Hakka teveccüh-i tam ve mâsivadan iğrâz-ı küllîsi berekâtıyla mesela şarka nazar eden kimse garptan zâhil olduğu gibi ve düşkün âşığının kemal derdi ve iştiyâkı ile mâşukasının dîdârı ve visâl-i tefekkürüne daldığında yanında olanlardan zâhil olup hâric ve dâhilden bîhaber olduğu gibi. Sâdât-ı tarîkat bu hâlete fenâ ve mahv ve ma'dum ile ta'bir ederler. Müşâhede ve vusûl ile dahi ta'bir ederler²⁰⁰. Kaçan mürîd-i sâdik bu devlete nâil ola. İşi âsân olup saâdet-i kübrâya yol bulur. Mettaanallahu ve iyyâkum ve şerrafenâ bihâ ve bi devamihâ. Amin.

Beyânu keyfiyyeti muhâfazati'n-nisbeti ve kemâli ehlihâ

Kıdvetu'l ekâbiri ve'l-ebrâr Hâce Ubeydullâhi'l-ahrâr kuddise sırruhû hazretleri nisbet-i siddîkiyyenin vâcibe-i muhâfazası ve ehlinin kemâli ve şerefi hakkında buyururlar ki: Cenâb-ı Hakk ile huzûr ve âgahlık nisbet-i muhâfazada şugul ve ihtimam şol vasıfla ola ki, sâlik nefesinin duhûl ve hurûcunda hâzır ve âgah ola. Tâ ki huzûr-i meallah nisbetinde fütûr ve kusur vâkı' olmaya. Gide gide bir mertebeye yetişe ki bu nisbetin muhâfazası kalbinde tekellüfsüz olup tekellüfle bu vasfı derûnundan izâleye kâdir olmaya. Kâh olur ki esnây-ı huzurda kendini kendinden bil külliyye alırlar. Şöyle ki: ne kendinden ve ne maksûda şuûrundan haberi kalmaz. Gerektir ki bu bîhodluktan sonra vaktâki kendini kendine vereler. Tarîk-i mukarrar üzere âgahlık nisbetinin muhâfazasında kemâl ile sa'y ve içtihâdı yerine getire. Tâ ki avâriz-ı nefsâniyye ve gaflet gönlüne yol bulmaya. İmdi Hakk Teâla hazretlerine devâm-ı iftikâr ve inkisâr ile kemâl ve²⁰¹ ümîd ve niyâz ve racâ etmek bu nisbetinin devâmına sebab-i

¹⁹⁹ A+: derler.

²⁰⁰ B-: Müşâhede ve vusûl ile dahi ta'bir ederler

²⁰¹ A-: ve

kavîdir.²⁰² Gerektir ki dâim kişi Hakk Sübhânehü ve Teâlâ'dan bu nisbetin bekâ ve devâmın talep ve niyâz ede. Eğer ömr-i ebedî bunun muhâfazasına sarf olunup ona sa'y olursa hakkı edâ olunmaz. Sanki²⁰³ "غريم لا يقضي دينه" misli bunun şânındadır. Pes bu makamda kalbe temkin ve itmi'nân hâsıl ola. Şöyle ki: bi'd-darûri Hak Teâlâ hazretlerini hâzır ve nâzır ve zâhir bile. Ol sâlikin sûret-i hâli ferha²⁰⁴ ve şâdîdir. Çün sâlik râh-ı Hakta bu sıfat-ı râsîh üzere müstekîm ve müstedâm ola. Hakikat-i îman ki ondan ihsân ile tâbir-i nebevî vârid olmuştur. Ol kalbin hâl-i lâzimesi ve vasf-ı dâimesi olur. Bazı sâdât, bu mertebenin husûlüne müşâhede ve vusûl demiştir. Bu makamda sâhib-i temkîn olan sâlik, bu vecih üzere sâbit olursa eşgâl-i zâhiresi,²⁰⁵ bâtnasını mâni' ve müzâhim olmaz. Ve ol kâmil ve bâliğlar cümlesinden ad olup akd-i meclis-i zikir ve sohbetine²⁰⁶ müste'idlere tarîk-i âliyye dâvete icâzet vermişlerdir. Ve eğer bu rütbeden sonra onun nazar-ı kalbi bunun mâverâsına vâsıl olmadığı bazı merâtibe olursa dâima onun hali şevk ve felah ve ol merâtib-i seniyyelere meyl ve iştiyâk üzere olur. Ve bu iştiyâk enbiyâdan ve evliyâdan ve hiçbir kâmilden zâil olmaz. Ve ekâbir ve kümmel min külli'l-vucûh ondan teselli bulmayıp her makamda²⁰⁷ "رب زدني علما" virdini terennüm ve kerem-i zülcelâli ve'l-ikramdan her halde izdiyâd-ı ulûm ve meârif-i Rabbâniyyeye tâlib olur. Hakk celle ve alâ, dostlarını işbu şâdî ve iştiyakta hemîşe sâbit ve dâim eyleye. Amin.

Beyanu fâideti's-sohbeti mea ehli's-sıdk

İmdi, mûsıl ile'l-matlûb olan tarîkin²⁰⁸ biri dahi ehl-i tarîk ve erbâb-ı sıdk ile sohbettir. Ve sohbetin fâidesi, fâidelerin âzamı ve zararı dahi zararların akbahıdır. Ve sâdikların sohbetinde Hakk celle ve alâ'nın²⁰⁹ "يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين" kavli-i şerîfinde tergîb ve tahrîd²¹⁰ vardır. İmdi, ehl-i sıdk ve kemalin sohbeti, saâdet-i sermediyenin mayasıdır. Ve lakin sohbet hüsn ü îtikat ve mehabet-i vâridat ile olmak tesirinin şartıdır. Eğer bunların hilâfına olursa fâidesi yoktur. Ve ehl-i fesat ve sû-i îtikat

²⁰² A: sebep yoktur.

²⁰³ Borcu hiç bitmeyen borçlu.

²⁰⁴ A: ferah

²⁰⁵ A+: şuhûd-u

²⁰⁶ A+B+: ruhsat ve

²⁰⁷ Tâ-Hâ 20/114

²⁰⁸ B: tariklerin

²⁰⁹ Tevbe 9/119

²¹⁰ B-: ve tahrîd

sahiplerinin sohbeti, semm-i kâtildir. Ve helak olan ümem-i sâlîfe helâk olmadılar. İllâ hemcinsleri tâğî ve meânîdler ile hemsohbet olup peygamberlerinin ve âlimlerinin sohbetlerinden firar ve emirlerini inkâr ettikleri için helak oldular. Ve ashâb-ı güzîn efendilerimizin âmmesi nâs üzerine fazlı ve şerefleri Resûl-ü Ekrem sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin sohbet-i şerîfeleriyle müşerref oldukları içindir. Ve kâmillerin sohbetlerinden nail olunan kemal, kütüb mütalaasıyla veya kendi başına çalışmakla nail olunmaz. Ve selef-i salihîn sohbet-i²¹¹ sulehayı alâmet-i saâdet bilmişler. Ve sâdât-ı Nakşibendiyye kaddesallahu esrarahum hazerâtı: “ Bizim tarîkimiz, tarîk-i sohbettir. Kişi kendini nefy şartıyla.” buyurmuşlar yani kendilerinde tezâyüd bulan feyzi ve nisbeti hem sohbeti olan zâttan bilip kendinden bilmemek şartıyla olan sohbet tarîkimizin şartı ve sermayesidir, demişler.

Beyânu’r-râbîta ve erbâbihâ

Kâlellahu Teâlâ²¹² “يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين” bu ayeti kerîmenin manasına Hâce Ubeydullah (k.s) hazretleri buyurmuşlar ki: “Sâdıklarla olmak iki vecihle olur. Biri sûretledir ki ehl-i sıdkla sohbet ve mücâleseti kişi kendine lazım bile. Tâ ki onların sohbetlerinin devamı bereketiyle bâtını münevver ola. İkinci, manevi cihetle olan sohbettir.²¹³ Bu oldur ki kişi bâtından râbîta tarîkini kesbedip bir tâîfeye râbîta etmekle olur ki ol tâîfe vâsıtalık rütbesini bulmuş olalar.” İnteha. Malum ola ki râbîtanın sûreti şöyledir ki mürîd şeyhinin sûretini hayâlinde tahayyul edip iki kaşı mukâbilinde huzurunda tevazû ve meskenetle cülûs ve kendini ona teslim edip feyzine muntazir olmaktır. Bunun devamında feyz, ziyade olmakla meşâyih-ı kirâm râbîtayı müstakil bir tarîk-i mûsıl addetmişler. Hatta Şeyh Muhammed Ma’sum hazretleri ‘âdâb-ı sohbe riâyetle olan râbîta, vusulde kâfidir.’ buyurmuşlar. Zîrâ râbîta devam buldukça, râbîta olunan şeyhin hâli mürîdin kâbiliyet ve isti’dâdı kadar mürîde sirâyet edip feyz bahşolunur. Râbîtanın diğer sebebi dahi budur ki kişi her halde seferde ve hazerde şeyhiyle sohbet-i hissiyye ile sohbet etmek emr-i müteazzir olmakla sohbet-i maneviye ile musâhabete ihtiyaç mes edip râbîtaya muhtaç olundu. İmdi râbîta, sohbet-i maneviyye demek oldu.

²¹¹ B-: nail olunan kemal, kütüb mütalaasıyla veya kendi başına çalışmakla nail olunmaz. Ve selef-i salihîn sohbet-i

²¹² Tevbe 9/119

²¹³ A: sohbet oldur ki

Beyânu'l-ifâda ve'l-istifâda

İmdi, tarîkat-ı aliyyede ifâda ve istifâdanın manası²¹⁴, âmmenin zihninde tebâdür eden mânaca değildir. Ki çeşmeden testi doldurur gibi kıyas edip mahallin ferağ ve kâbiliyetinden zâhil ve gâfil olurlar. İmdi feyizden murâd, tâlib-i kemâl olan mürîdin müstaid olan kalbine nisbet-i kemal arz ve onda husûlüne teveccüh ve himmet ederler. Ol teveccühe “ifâda”, ve ondan hâsıl olan esere “feyz” derler. Ve mürîde nisbet ile “istifâda” derler. Zira bu hususta şeyhin kalbi ve hüsn-ü himmeti pertevriz mesâbesinde olup güneşe karşı tutulup şemsin ifâde ettiği pertevin mukâbelesinde bir miktar kav konya fi'l-hâl kavın fitratında muzmer olan nâr zuhâr eder. Hâriçten değil belki ef'âl-i mahsûsa mahallinde icra olunmakla şemsin harâreti pertevrizin hâsiyyeti vâsıtasıyla kavın kâbiliyet ve istidâd-ı bâtinesini izhâr ve ibrâz eder ki nârdır. Ve eğer pertevrize mukâbil olan şey hacir ve şecer makûlesi bir şey olaydı onda ol nâr filhâl zuhûr etmezdi. Zira onlarda ol isti'dât yoktur. Bu temsil malum olduysa her kişi peşin²¹⁵ kendi isti'dât ve kabiliyetini anlayıp ba'dehu mürşid huzûruna varmak gerektir.

Beyânu'l-letâif-i ve müteallıkâtihâ

Malum ola ki “sır” âlem-i emre, “ruh” âlem-i ervâha ve “kalp” âlem-i arşa ve kürsiye müteallıktır. Onun için kalp, âlem-i cennettendir ve “nefs” âlem-i dünyaya müteallıktır. Bu vâcilden âlem-i kevn ve fesattandır.

İmdi, “sır” ikidir. Biri sırr-ı zâhir ve biri sırr-ı sır'dır. Amma sırr-ı zâhir, mazhar-ı taayyun-i evvel ve zât-ı vâhidiyye ve cem'îdir. Ve bu sır rûh-i sultânînin gayrıdır. Zira rûh-i sultanî mazhar-ı taayyun-i sânidir. Ve sıfatî ve vâhidî ve fevkîdir. Ve rûh-i hayvânî, mazhar-ı taayyun-i sâlistir. Ve fiilîdir ve süflîdir. Amma ikinci, sırr-ı sır ki ona gaybu's-sır ve sırr-ı ahfâ dahi derler. Cemî taayyunât-ı selbiyye ve icâbiyyeden mutlak olan vucûd-u bahtın mazharıdır. Ve dahi nefis kalbe ve kalb ruha ve ruh sırta tâbîlerdir. Ve insanın zâhiri âlem-i milktendir ki mekân ve cihât ile mukayyettir. Ve bâtını âlem-i melekûtandır ki cemî' kuyûtan mutlaktır. Pes kalb-i insan-ı kâmil zamandan ve mekândan muarrâ ve müberrâdır.

²¹⁴ B: muktezası

²¹⁵ A-: peşin; A+: evvela

Beyânu terbiyeti'l-letâif

İmdi kelâmullahın ve kelâm-i Resûlüllahın²¹⁶ bazısı kâlib-i insana ve bazısı nefse ve bazısı kalbe ve bazısı rûha ve bazısı sırra müteallıktır. İmdi kalıba müteallık olan ahkâma Şerîat ve nefse müteallık olan ahkâma Tarîkat ve kalbe müteallık olan ahkâma Ahvâl ve rûha müteallık olan ahkâma Ma'rifet ve sırra müteallık olan ahkâma Hakikat tesmiye olunur. Pes letâif-i mezkûrelerin terbiyesi emr-i mühim olup kişinin indellah kadri ve menzileti bunların kemalleri kadar olur.

Beyânu terbiyeti kâlibi'l-insan

Malûm ola ki letâiflerin bazısı bazısının zımında terbiye olur. Meselâ kâlib-i insânînin terbiyesiyle anâsır-ı erbaa terbiye bulur. Amma kâlibin terbiyesi “ بني الاسلام ”²¹⁷ hadîs-i şerîfin misdâkınca a'mâl-i şer'iyye ve erkân-ı dîniyyeyi vaktiyle mahallinde erkân ve şürûtunu riâyetle edâ ve ikâme edip evâmire imtisal ve nevâhiden içtinâb etmekle devam üzere sa'y u belîğ etmek kâlibin terbiyesidir. Bilgil ki Hak Sübhânehû ve Teâlâ hikmet-i bâligası muktezâsı âlem-i ervahtan bir tarîk kılmıştır kulların gönüne. Ve gönülden dahi bir yol açmıştır nefse ve nefisten dahi kâlibe bir tarîk kılmıştır. Her feyiz ki âlem-i gaybtan gelir evvel rûha yetişirki ruhtan ol yolca gelip gönle yetişip gönülden dahi nefse gelir ondan²¹⁸ kâlib-i insanda isti'dât ve hâline münâsib bir amel zâhir olur. Eğer ol amel²¹⁹ sâlih ise nûrânî ve eğer kabîh ise zulmânî olur. Pes ol zulmânî kabîh amelden nefse bir kudûret hâsıl olur. Ondan kalbe ondan rûha yetişip ruhta bir hicâb peydâ olur. Ol kudûretin kesâfet ve zülmeti miktârı rûhun tarîki âlem-i gaybdan kapanıp mutâlea-i âlem-i gaybdan rûh ol mikdar munkatı' olur. Kabîh ameller ziyade oldukça rûhun hicabı ziyâde olup âlem-i gaybdan bilküllüyye munkatı' olur. Eğer amel-i sâlih nûruyla rûha imdât olunmazsa²²⁰ “صم بكم عمي فهم لا يعقلون” evsâf-ı mühlikeleriyle muttasıf olup, gurb-i hazretten mahrum kalır ve eğer amel-i sâlih ile rûha imdât olup rûhun nurâniyyeti her an izdiyât bulursa âlem-i gaybdan

²¹⁶ A+: ahkâmlarının

²¹⁷ Buhârî, İman 1,2; Müslim, İman 19-22; Tirmizî, İman 3; Nesâî, İman 13. Geniş bilgi için bkz: İmam Nevevî, *Riyazu's-sâlihîn*, trc. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütü Çakan, Raşit Küçük, İstanbul: Erkam Yay., 2008, c. 5, s. 254-255

²¹⁸ A-: ondan

²¹⁹ A+: ameli salih

²²⁰ Bakara 2-171

feyzi ve mededi ol kadar ziyâde kabul eder. Ve her an tekarrub ve terakkîsi müzdâd olup saâdet-i sermediyyesin tahsil eder.

Beyânu terbiyeti'n-nefs

221” قال النبي صلى الله عليه و سلم اعدي عدوك نفسك التي بين جنبيك“ Malum ola ki nefis bir düşmandır ki dâima dostluk gösterir, onun mekrinin nihâyeti yoktur. Onu kahredip yola getirmek işlerin âzamıdır. Onun adâveti şeytanın ve küffârın adâvetinden eşdedir. Emmârelik sıfatından mutmeinnelik sıfatına yetiştirme büyük iştir. Kişinin saâdeti nefisini ıslahıdır. Ve nefsi terbiye ile ma'rifet-i nefis hâsıl olup ondan Hakk Teâlâ'nın ma'rifeti yüz gösterir. Ma'rifetullah ise sermâye-i saâdetdir. İmdi nefsin ma'rifeti budur ki nefsi²²² ehl-i hak katında cevfi kalpte olan buhâr-ı latîften ibarettir ki hükemâ ona rûh-i hayvânî derler. Bu nefis cümle evsâf-ı zemîme ve ahlâk-ı rezîleye ma'den ve menba'dır. Ve cemi' bedene hükmü sârîdir. Sâir hayvanların dahi nefisleri böyledir. Velâkin nefis-i insanînin mayası âlem-i bekâdan alınmıştır. Tâ ki bedenden müfârakat ettikten sonra iki dârın birinde bâki kalır. Sâir hayvanlar âkıbetlerinde toprak olurlar. Kalanlar dahi bi't-tebe' kalırlar. İmdi nefsin²²³ sıfât-ı zâtıyyesi vardır ki anadan böyle doğar. Onun biri hevâdır ve biri gazaptır. Hevâ sıfatından şehvet ve hırs ve tama' ve tül-i emel ve hubb-u dünya ve emsâli sıfât-ı zemîme tevellüd eder. Ve gazap sıfatından kibir ve ucub ve adâvet ve haset ve hıkd ve emsâli ahlâk-ı kabîha²²⁴ peydâ olur. Bu iki sıfat nefsin daimî yoldaşlarıdır ki onlar ile kendini muhâfaza eder. Hevâ sıfatıyla menfaatini cem' edip gazap sıfatıyla zararı kendinden def' eder. Ve bu sıfatların bilküllüye izâlesi nefse naks-ı îrâs edip tahsîl-i kemâl edemez. Ve bunların ifrâd ve galebesi dahi ziyâde muzır olunmakla akıl ve îman ve diyânet noksanına müeddî olur. Pes bunların terbiyesi her birerlerini hadd-u itidâle yetiştirip kanûn-i tarîkat-ı Ahmediyye üzere ahlâk-ı zemîmelerin her biri ahlâk-ı hamîdeye mübeddel olur. Mesela heva sıfatı mehabbet-i ilâhiyyeye mübeddel²²⁵ olup şehvet iffete ve hırs gayrete tebdîl²²⁶ olur ve gadap sıfatı dahi şeceât olup kibir sıfatı dahi sekînet ve vakâr olur. Ve adâvet sıfatı bugz-u fillah olup haset gıpta olur ki nefsin kemâli ahlâk-ı hâmîde ile muttasıf

²²¹ Suyûtî, Câmiu's-sagîr 1-32; Taberânî, *el-Kebîr*, 3445

²²² A-: nefsi

²²³ A+: iki

²²⁴ A+: lar

²²⁵ A-: mübeddel

²²⁶ A-: tebdil

olmaktadır. Bunun mîzanı kanûn-i şer-i şerîfdir ki her bir hâli şeriat mîzânı ile muhafaza etmek gerektir. Kaçan nefis ve gâlib-i beden salâh ve itidalde olur. Akıl ve îman kuvvet bulup ahlâk-ı pesendîdeler müsmir olur. Ol vakit emmârelik sıfatından halâs olup mutmainnelik saâdetine nâil olur.

Beyânu terbiyeti'l-kalb

Malûm ola ki insanın kalbi bedenden arş-ı azîm²²⁷ mesâbesindedir cihâna nisbetle. Nitekim âlemde arş-ı âzam²²⁸ sıfat-ı rahmâniyyet istivâsının mazharı olduğu gibi kalb-i insan dahi rûha niyyet istivâsının mahalli zuhûrudur²²⁹. Amma arşın terakkîsi yoktur. Kalb kabîl-i terakkîdir. Ve arşın sıfat-ı rahmâniyyet istivâsıdır şu cihetle ki kaçan feyz ile sıfatı rahmâniyyetten âlem-i ecsâma ifâda olsa evvel onu kabul eden arştır. Ve arşın iki yüzü vardır. Biri âlem-i melekût ve biri âlem-i ecsâm. Âlem-i melekûta olan yüzü ile Hakkın feyzini kabul edip diğeriyle cümle cismaniyete ol feyzi bahşeder. Zira cemî' cismâniyyâtın arşa bir nisbeti vardır ki ol münasebetle feyz-i İlahî ona, ondan yetişir isti'dâdı kadar. Eğer ol nisbet muattal olup bir lahza ona feyzi yetişmese cümle²³⁰ cismâniyyât saatinde²³¹ yok olur. Kezâlik kalbin dahi iki yüzü vardır. Biri âlem-i ervâha ve biri cesed âlemine ve kalp rûha olan nûruyla²³² feyz-i ruhtan olup âlem-i cesede olan nûruyla onu cesede bahş eder. Zira kalpten cemî' âzaya mec râlar vardır. Onlardan cümle bedene nasibini yetiştirir. Ve ol feyzi eğer kalpten bir an munkatı' olsa²³³ beden saatinde helâk olur. Ve eğer bir uzuvdan munkatı' olsa²³⁴ ol uzvu muattal olur. Bu malum olduysa kalbin terbiye ve tasfiyesi onu havâtır-ı reddiyeden halâs edip Hakk Teâlâ'ya teveccüh ettirmekle ve gayrıdan yüzün döndürmekle olur. Ve kalbin türlü etvârı vardır ki had ve hasra sığmaz. Hatta kalb-i kâmilin vasfında ve hadîs-i kutsîde²³⁵ "وسعني قلب عبدي المؤمن" buyuruldu. Pes kalbin hakîkatı, teveccühünün ve Cenâb-ı Hakka secdesinin alâmeti oldur ki cümle mahlûktan

²²⁷ B-: azîm

²²⁸ B: azîm

²²⁹ B-: olduğu gibi kalb-i insan dahi ruha niyyet istivasının mahal-i zuhurudur

²³⁰ A-: cümle

²³¹ A-: saatinde

²³² A: yüzüyle

²³³ A: ol uzuv muattal olur.

²³⁴ A-: beden saatinde helak olur. Ve eğer bir uzuvdan munkatı' olsa

²³⁵ Zerkeşî, *et-tezkira fî ehâdis'il müştehira*, 135; Sehavî, *Makâsıdu'l hasene*, 990; Molla Ali el-Kârî, *Esrâri'l merfûa fî ahbârî'l mevdûa*, 657,810,1021; Aclûnî, *Keşfü'l hafâ*, 2256

yüz döndürüp dünyanın lezâizinden vazgelmektedir. Bu ise Hakk celle ve alâ'yı kalp külliyetiyle teveccüh etmekle olur. Hâsılı Hakk'tan gayrı talep etmeye hizmetten ve ubûdiyetten bir lahza fariğ olmaya. Tâ ki tevhit onun sırrına yüz göstere. Ve sırrın terbiyesi kalbin terbiyesine menuttur ki kalbin terbiyesi kemâl buldukça sırrın terbiyesi dahi kemâl bulur ve sırrın mahalli ve menşei kalptir. Ve sır, kalbin nûr-i aynı'dır.

Beyânu terbiyeti'r-rûh

İmdi rûh-i insâni, âlem-i emirdendir. Onun kurb-i Hakka bir ihtisâsı vardır ki sâir mevcudâtın yoktur. Zira âlem-i milk âlem-i melekût ile kâimdir. Ve âlem-i melekût âlem-i ervâh ile kâimdir. Ve âlem-i ervâh, rûh-i insâni ile kâimdir. Ve rûh-i insâni, Hakk Teâlâ'nın Hayy ve Kayyûm sıfatlarıyla kâimdir. Ve her ne ki âlem-i gayb ve âlem-i şehâdette zâhir olur, cümlesi vâsıta ile olur. İllâ vucûd-i insâni vasıtasız zâhir olmuştur. Amma insanın rûhu vasıtasız “kün” emri ile zâhir olmuştur. Ve amma insanın kâlib-i hamurunun yoğrulması dahi vâsıtasız²³⁶ “*حمرت طينة ادم بيدي اربعين صباحا*” şerefiyle müşerref olmuştur ve amma ruh ile bedenin cem' olması dahi²³⁷ “*و نفخت فيه من روحي*” izâfeti teşrifi ile vâsıtasız olmuştur. Yani Hakk Teâlâ kendi hazretine nisbet buyurup “*من روحي*” dedi. Bu bir acip dakîk şereftir. İmdi rûhun terbiyesi ve kemâli onu sıfat-ı rubûbiyetiyle ki ilmi ve ma'rifet-i İlâhi'ye ve hilm ve kerem ve emsâli ahlâk-ı İlâhiyye-i merdıyye ile tezyîn etmekle olur. Tâ ki Hakk'a halife olmaya layık ola. Pes evvelemerde rûhu tarîkat ve hakîkat ma'rifetinin sütünü, dâye-i nübüvvetten veya vilâyetten emzirmek gerektir ki terbiyesi bir peygamberden veya peygamber kâim-i makâmından olmuş ola. Eğer böyle olmayacak olursa hergiz felâh bulmaz.²³⁸ Zira rûh, beden ile izdivâcî sebebiyle her ne nesne ile ülfet ve ünsiyet edip ona taalluk ettiyse havâs-ı zâhire ve kuvây-i bâtine ve evsâf-ı beşeriye vesâtâtıyla onu ol şeylerden tedric ile urup²³⁹ kesmekle ve ondan meylini izâle etmekle olur. Zira onların her biri rûha bir hicâbdır ki kimi nûrânî kimi zulmânî. Onlar rûhun kurb-i Hakk'tan bu'diyyetine sebep olmuşlardır. Onu Hakk'ın celâl ve cemâl²⁴⁰ müşâhedesinden mahrum kılmışlardır. Kaçan onların birini izale eyleye. Ruhun gerdanından bir bend izâle edip ol miktar kurb-

²³⁶ إن الله خمر طينة آدم أربعين يوماً وليلة Darakutnî, 931

²³⁷ Hıcr 29-72

²³⁸ A: bulmaz.

²³⁹ B: üzüp

²⁴⁰ B: cemâlî

i Hakk tahsil etmiş olur. Ve Hakk'ın ünsinden can meşâmine bir zevk erişir. Böyle böyle taallukât ve mevânî'den halâs olup fitrat-ı asliyesi tahâratıyla muttasıf olur. Bu makamda rûh, mevânî' ve avâiktan necât bulmakla âfâk-ı enfüste olan âyât-ı beyyinâtı mütâlaaya kâdir olup her neye nazar etse Hakk'ın âyâtın müşahede eder.²⁴¹ “ما نظرت شيئا، الا ورايت الله فيه” sırrı ona zâhir olur. Ol vakit ruhun muhabbeti ve ma'rifeti terakkî bulup fenâfillah makâmına urûc eder ve cümle vârını muhabbet edene salar ve cezbe-i İlâhiyye mededi ona yüz gösterir.

Beyânu terbiyyeti hafî yani rûhun sırrı

İmdi rûhun bu makamda yani makâm-ı sırda vazîfesi oldur ki sırrını atabe-i hazrete koyup hergiz ondan başını kaldırmaya ve cümle ağıyardan yüz döndürüp ol hazrette fenâ-i küllî ile fânî olmaklığa yüz tuta. Dünyâyı ve ahireti talâk-ı selâse ile tatlik eyleye. Ve derecât-i âliyyeye ve makâmât-ı şerîfeye tenezzül etmeye. Ve eğer cemîi makâmâtı ona arz etseler hiç birine iltifat eylemeye. Muhammedî meşrep ve Ahmedî himmet olup ubûdiyeti ve fakrı ihtiyâr edip ol hazrete mutâbaattan ayrılmaya ve dâire-i fakr ve ubûdiyetten taşra kadem basmaya. Eğer bir demde bin kere hitâb gelse ki “ey kulum, ne dilersin?” cevap vere ki “kulum ne murâdı olur, irâde senindir Ya Rabbi” diye. Zira irâde varlıkta olur. Bu makamda yokluktan ve fenâfillahtan dem vurulur. İmdi burada edep, hazret-i İzzet'e murâat vâcibe-i zimmettir. Pes mecmû-i enbiyâyı ve evliyâyı bu makamda acz ve hayretten gayrı çâre bulmamışlardır. Bu menzili insâniyet kademiyle olmak olmaz ve varlık ile bu makamda iş görülmez. Bunda âciz eşîğine tekyelenüp tazarrûdan gayrı çare yoktur. Arşın kemâl-i niyâzı ve derdi dilinin söz ve güzâzı bu makamda zâhir olur. İvmek bunda fayda etmez. Böyle bîçare ve derdimend ile âşık karîbin ızdırâbı gâyete yetişe.²⁴² “امن يجيب المضطر اذا دعاه،” vâd-i kerîmi cemâli samediyetten yüz gösterip²⁴³ “جذبة من جذبات الحق توازي عمل الثقلين،”²⁴³ beşârâtçıları âşığın mededine erişe. Cümle müşkilleri küşâde ve sa'bları âsân olmaya yüz tuta. Bundan sonra rûhun terbiye ve terakkîsi cezbe-i Rabbâniyye ile olup²⁴⁴ “ولدينا،”²⁴⁴ devletine nâil olur. Ve her an kerâmeti mezîd olur.

²⁴¹ Her baktığı yerde Allahı görür

²⁴² Neml 27/62

²⁴³ Ali el-Kârî, *Mirkatü'l-mefâtiḥ*, c. 4, s. 343

²⁴⁴ Gâf 50/35

Beyânu's-seyru's-sülûk

İmdi ehl-i tarîkin seyr u sülûk lafızlarından murâd-ı şerifleri seyr-i ilmiyye ve sülûk-i irfâniyyedir ki makûle-i keyfdendir. Zîra bunda hareket-i mekâniyyeye mecal yoktur. Pes İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i elf-i sâni hazretleri bunu tahkîk edip buyururlar ki: tahkîk seyr u sülûk dört mertebedir. Evvelki mertebesi seyr ilallah'tır. Seyr ilallah (kalpte) şol hareketi ilmiyyeden ibâettir ki ol hareket-i ednâ ve esfel olan ilimden â'lâ ve eşref olan ilme ve ondan âliyyül â'lâ ve eşrefü'l-eşrefe terakkî ederek vacibu'l-vucûdun ilmüne müntehî olur. Amma bu ilim ulûm-i mümkinâtın küllîsi sâlikin nakş-ı dilinden tay ve muzmehil olduktan sonra hâsıl olur. Bu hâletten meşâyih-ı kirâm fenâfillah ile ta'bir ederler. İkincisi seyr fillah'tır (ruhta). Seyr fillah şol hareketi ilmiyyeden ibâettir ki ol ilm-i merâtib-i vücûb, vücûd-i esmâ ve sıfât ve şûn ve i'tibârât ve takdîs ve tenzîh-i ilâhide olup sâlik onda bir makâma ere ki ondan ta'bir ve işâret ve tesmiye mümkün olmaz. Sâdât-ı tarîkat buna bekâ billah tesmiye ederler. Üçüncüsü seyr anillah'tır (sırda). Seyr anillah şol hareketi ilmiyyeden ibâettir ki, ol seyr ilm-i â'lâdan ilm-i esfele ve esfelden esfelü'l-esfele tenezzülle gerisi geriye ulûm ve merâtib-i vücûb-i vücuttan ilm-i esmâ ve sıfâta ondan ilm-i mümkinâta rücu' eder. Bunun ehli “نسي الله بالله ورجع من الله مع الله” mertebesine hâizdir. Böyle olan ârif-i vâcît fâkîr ve vâsıl-ı mehcûr ve garîb baîd'dir. Dördüncüsü seyr fi'l-eşyâdır (cemî eşyada)²⁴⁵. Seyr fi'l-eşyâ şol seyrdir ki ârifin eşyâya olan ilmi seyr-i evvelde levh dilinde muzmahıl olduktan sonra yine şey'en fe şey'en husûlünden ve meârifî eşyânın kemâliyle burûzundan ibâettir ki ekâbir ondan telvîn ba'de temkîn ile tabir ederler. A'lâ makâmâttır. İmdi seyr-i râbi' seyr-i evvelin mukâbili olup seyr-i sâlis seyr-i sâni'nin muâdili olur. Pes seyr ilallah ile seyr fillah tahsîl-i velâyet içindir ki fenâfillah ve bekâbillahtan ibâettir. Amma seyr anillah ile seyr fi'l-eşyâ makâm-ı da'veti tahsîl içindir ki enbiyâ ve mürselîne ve kümmeli evliyâyâ mahsustur. Zira ekâbir evliyâyâ ondan nasîb vardır.

Beyân-ı esâs-ı sülûk olan kelimât-ı semâniye

²⁴⁵ B:-cemî eşyâda

Malum ola ki sâdât-ı Nakşibendiyye nisbet-i aliyyenin rusûh ve muhâfazası²⁴⁶ sekiz kelime vaz' ve beyân ettiler. Evvelkisi **hoş der dem** yani her nefes ki kalpten hurûc eyleye onun hurûc ve duhûlünde kalbe gaflet yol bulmaya. Hâce Ubeydullah Ahrâr²⁴⁷ Hazretleri buyurmuşlar ki: “Meşâyih-ı kirâm, nefesi gafletten hıfz etmeyi emr-i mühim tutmuşlardır.” Ve Hâce Bahâuddin Hazretleri buyurmuşlar ki: “Bu yolda mebnây-ı kâr, nefesi gafletten hıfzdır. Şöyle ki onu ehemmi-i vazîfe bilip maziye veya müstakbele tefekkür ve iştigalden saklamalıdır.” Sâni, **nazar ber kadem**. Sâlik, gidip gelmede nazarını kadem üzere etmektir tâ ki nazarı nâsezâ mahalle taalluk edip kalbi perâkende olmaya. Ve demişler ki “Her kim gözünü hıfza kâdir olmaya ol kimse kalbini hıfza kâdir olamaz.” Sâlis, **sefer der vatan**. Yani sâlik, sıfât-ı beşeriyye ve ahlâk-ı hayvâniyyeden sefer edip sıfât-ı melekiyye ve ahlâk-ı hamîde ile muttasıf ola. Râbî' **halvet der encümen**. Yani sâlik, zâhirde halk ile muvâneseti hâlinde iken bâtını Hakk ile olmak.²⁴⁸ “رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله”²⁴⁸ âyet-i kerimesi bu halde olan kirâmın vasfı ve şânıdır ve demişler ki ‘halk ile sohbette olan gönlün cem’iyyeti halvette olandan ziyâdedir.’ Hâmis, **yâd kerd** yani sâlik zikri, lisânıyla ve kalbiyle etmektir.²⁴⁹ Sâdis, **bâz keşt** yani her bâr ki zâkir kalbiyle kelime-i tayyibeyi diye. Akîbinde “Îlâhi, ente maksûdî ve rıdâke matlûbî” diye. Yani “Ya Allah, benim maksûdum sensin ve Senin rızâ-i şerîfindir.” diye. Ve bâzgeşt niyet-i hâlisânın tercümânıdır ve niyet-i hâlisâ ise cümle amelin rûhudur. Ve her vakit bunu demek olmaz, teneffüs vakitlerinde diye. Sâbi' **nigâhdaşt** yani hâtırayı riâyet etmektir ağıyardan. Sâmin, **yâddaşt** yani Hakk celle ve alâ'dan dâima âgah olmaktır. Zevk ve vicdan ile bazı ekâbir bunu huzur bilâ gaflet ile ta'bir buyurmuştur. İmdi bunca mukaddimâttan maksûd ancak yâddaşt melekesini tahsîl ve onun devâm-ı muhâfazasıdır. Ve buna vukûf-i kalbî dahi ta'bir ederler.

Beyânu âdâbi'ş-şuğul

Evrâdıyla meşgûl olmak murâd eden tâlip, evvelâ galebe-i nevm veya elem-i cû' veya ta'b veya tekâza-i hâcet ve havâic-i cüz'î gibi kalbi şâğil olan şuğlun kimini işlemekle ve kimini vakt-i âhara tehir etmekle hatıralardan derûnunu tathîr edip abdest ala. Ve bir hâlî mahalde vakt-i kerâhat değilse iki rekât namaz kılıp kıbleye teveccüh

²⁴⁶ A+B+: için

²⁴⁷ B-: Ahrâr

²⁴⁸ Nur 24/37

²⁴⁹ A: “zikri” (cümlelerin sonunda yazılmış)

olduğu halde ayaklarını sol tarafından çıkarıp sağ yanı üzere otura ve²⁵⁰ kalbi üzere cüz'îce meyl edip gözlerini yumup lisânıyla eûzü besmeleden sonra beş kere salavât-ı şerîfe ve on beş kere estağfirullah diye. Ve külliyetiyle kalbine müteveccih olup biraz bu hâl üzere sakin kala. Ve râbîta tahtında zikir olunduğu üzere râbîta ede. Ba'dehu telkîn-i zikirde beyân olunan vecih üzere kalbiyle zikr-i ism-i Celâl'e veya nefy ve isbâta meşgul ola. Bu minval üzere zikre müdâvemet ede ve cehd ede tâ ki hakâkat-i zikr-i âyine-i dilinde rûnümâ olup kendine meleke ola. Zira mürîdin kârübâzini menzil-i maksûda yetiştiren bu zikirdir. Ve esnâ-i şughulde “ **الهي انت مقصودي و رضاك مطلوبي اعطني** ” kelimesini derhâtır edip söyleye ve seher vaktini ve sabah namazından sonra ve vakt-i işrâkı ve akşam namazından evvel ve sonra yatsıya kadar mübârek ve müstecâbu'd-da've olan evkâtları ganîmet bile. Malum ola ki zikrullah hiçbir vakit ile ve hal²⁵¹ ile mukayyet değildir. Gecede ve gündüzde ve gelmekte ve gitmekte ve hânedede ve tarîkte ve zâhir ve gayr-ı zâhir hallerin mecmûunda zikretmek câizdir. Ve adet dahi şart değildir. Zira kişi, cemî' ahvâlinde Hakk Teâlâ'ya muhtaçtır.²⁵² Cemî' ahvâlinde O'nun zikri ile meşgûl olmak büyük saâdet ve alâmet ve hidâyettir.

Beyânu muhâfazat-ı yâddaşt

Hâce Ubeydullah (k.s) hazretleri nisbet-i şerîfe-i yâddaştın muhâfaza ve kemâl-i îtina ve ihtimâmında nihâyet ve gâyetini beyân edip buyururlar ki: “Kişi kendini Hakk Subhânehu ve Teâlâ'nın îcâdıyla vücûd bulmuş bir mahlûk bilip külliyetiyle Hakk Teâlâ'nın ibâdeti içinde ehl-i sünnet îtikâdı üzere ve eimme-i müctehidînin beyân ettikleri gibi Kitap ve Sünnet-i Nebevî tarîkasınca vücûdunu mahv u ifnâ etmek ve onun hilâfına gitmeye. Nefsine ruhsat vermek ve külliyetiyle kendinden hâlî olup şol vecihle Hakk Teâlâ'ya kul ve abd olmak gerektir ki kendinde kulluktan gayrı hiç nesne kalmaya. Hakk'ın ubûdiyetinde mahv u fânî olduktan sonra çekiç sıfat olan “lâilâheillallah” kelime-i tayyibesini hacir kalbe ol kadar darb etmek gerektir ki onda mestûr olan ateş-i muhabbet zâhir olup sermâye-i vücûdunu yağmaya verip Hakk Teâlâ'dan gayrı hiç nesne kalmaya. Bu mertebede yine mükellef olduğu ibâdet ve tâat üzere sâbit kadem olmak mümkündür ve lâzımdır. Ve eğer bu halde min indillah o

²⁵⁰ A+: başını

²⁵¹ A: hal ve vakit ile (sıralama değişik)

²⁵² A+: pes

sâlike vucûd-i vehbî kisvesini ilbâs ederlerse mahz-ı inâyettir. Ve eğer bunculayın vucûd-i vehbî ile tedârikin görmezler ise bir bahr-i bîpâyân içinde şöyle garik ve kem olur ki bir vechiyle halâs müyesser olmaz. “ذهب اخی ابو یزید فی الذاهبین الی اللہ” bu ma'nâya işarettir. Pes şuhûd ve huzûr bikem ve keyfden bahra mend olmak talep eden kimselere vâcip olan oldur ki dergâh-ı ibâdetde âkif ve mevkîf-i tâatte vâkîf olup ona muntazır olalar ki onları cezebât-ı İlâhiyye'den bir cezbe ile müşerref edip kendi varlığından pâk ve cehrâ-i hallerini nûr-u şuhûd ile tabnâk kılalar. Bimennihî ve keramihî. Amma şol tâife-i dalâlet pîşe ki tekâlîf-i Şer'iyye'nin sukûtunu iddia ederler. Zındık ve şekâvetten gayrı hiç nesne değildir.

Beyânu envâri'l-letâif

İmdi her halde sâlike devâm-ı zikir, def' havâtır ve muhâfaza-i nisbetten lâbüddür. Tâ ki bânını tasfiye bulup külliyyetiyle Hakk Teâlâ'ya müteveccih ola ve tasfiye-i bânının alâmeti envâr-ı muhtelifenin zuhûr ve münkeşif olmasıdır. Her bir latîfenin mahsûs bir renk nûru vardır. Kalbin nûru asfar, rûhun nûru ahmer, sırrın nûru ebyaz, hafnin nûru siyah, ahfânın nûru yeşildir. Bu envârı sâlik evvelâ hâricinde müşâhede eder. Ona “seyr-i âfâkî” derler. Ondan bânında müşâhede eder. Ona “seyr-i enfûsî” derler. Bazıları seyr-i âfâkî tahte'l-arşa varıncadır. Ondan ilerisi seyr-i enfûsîdir dediler. Keşfi olanlar urûçlarını müşâhede ederler. Bazıların mükâşefesi olmaz lâkin istikâmeti kemalde oldukça keşfi olmak²⁵³ terakkîsine hâlel vermez.

Beyânu murâkabe-i ahadiyye fî dâireti'l-imbân

İmâm-ı Rabbânî müceddid-i elf-i sâni Şeyh Ahmet Fârukî (k.s) hazretleri dâire-i murâkabeyi tevsi' ve sâlikânı bu meşrepten²⁵⁴ izâga ve tekml kast ve irâde buyurup dâire-i imkânı vilâyet-i suğrâ ve vilâyet-i kübrâ ve ulyâ ve kemâlât-ı selâse ve hakâik-i sittenin murâkabelerin alâhîde alâhîde bast ve beyân ve mürîdânı murâkabe ile dahi teslîk ve irşâd buyurmuşlar. İmdi murâkabe demek feyyâz-ı mutlaktan vârid olan feyze ve müvâridlerine ve vurûdîne muntazır olmak demektir. Kaçan sâlik huzuru ve devâm-ı kemâle ere. Ona murâkabe ile emr olunur. Pes dâire-i imkanda murâkabe-i ahadiyyeti tayin buyurular. Murâkabe-i ahadiyyet cümle kemâlât-ı esmâiyye ve sıfâtiyyeyi câmi'

²⁵³ A: olmamak

²⁵⁴ A+: dahi

olan “Allah” ism-i şerifinin müsemması zât-ı azîmü’ş-şân’dan latîfe-i kalp üzerine feyzin vurûdunu mülâhaza ederek feyze müntazir olmaktır. Ve murâkabe bazen zikir ile ve bazen zikirsiz olur. Amma murâkabe ile olan zikrin terakkîde fâidesi ziyâdedir. Bunda mevrîd-i feyz-i latîfe-i kalp ve menşe-i feyz-i zât-ı ahad bilâ misildir. Malum ola ki ahadiyyet Hakk²⁵⁵ Teâlâ’nın muzâhiri mertebelerinden bir âlf mertebenin ismidir ki vahdet-i zâtıyyenin mazharıdır. Cümle murâkabelerin aslı ve mahtedi budur.

Beyânu’l-merâtibi icmâlen

İmdi muzâhiri ilâhiyye-i külliyye sekiz mertebedir. Evvelâ âlem-i milk’dır ki âlem-i melekûtun mazharıdır. Ve âlem-i melekût âlem-i ceberûtun mazharıdır. Ve âlem-i ceberût â’yân-ı sâbitenin ve â’yân-ı sâbite esmâ-i ilâhiyyenin ve esmâ-i ilâhiyye sıfât-ı sübhâniyye yani vâhidiyyet ve ulûhiyyetin ve vâhidiyyet dahi ahadiyyetin ve ahadiyyet vahdet-i zâtıyyenin ve vahdet-i zâtıyye zât-ı Hakk ve hüviyeti mutlakinin mazharıdır ki bundan ilerisine hiçbir ferd-i âferîdenin ilmi ve idrâki irişmez.

Murâkabetü’l mer’yyet fi dâireti’l-velâyeti’s-suğrâ

Sâdât-ı tarîkat dâire-i imkânda murâkabe-i ahadiyyet ile emir buyurdıkları²⁵⁶ gibi dâire-i velâyet-i suğrâda murâkabe-i mer’yyet ile emrederler.²⁵⁷ Hakk Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin²⁵⁸ “و هو معكم اينما كنتم” kavlı-i şerîfinin mefhûmunu murâkabedir. Bu murâkabede sâlik Hakk Teâlâ’nın hüviyetini kendi ile ve cemi’ letâif ve anâsırın zerreleriyle mer’yyette belki keyfiyetsiz cemi’ kâinâtın eczâ’ ve zerrâtıyla mer’yyette mülâhaza edip feyze müntazir ola. Eğer mer’yyet hüviyyet olmasa mevcûdât sâatinde fenâ bulur. İmdi bu murâkabede menşe-i feyz âyet-i kerîme-i mezkûredir. Mevrîd-i feyzi sâlikin cemi’ letâif ve anâsırıdır. Bunda sâlik Hakk Teâlâ’nın keyfiyetsiz mer’yyet hüviyetini idrâk-i lâ mislî ile anlar. Bunun kemâli ve galebesinde sâlikin teveccüh ve huzûru muzmahil olur. Bu mertebede sâlik velâyet-i kübrâ seyrine sülûk eder ki dâire-i esmâ ve sıfattır. Zîrâ velâyet-i suğrâ dâire-i imkân ve dâire-i ef’âl ve âsâr’dır.

Murâkabe-i latîfe-i kalp min tecelli’l-ef’âli mine’l-hazreti’l-Âdemiyye

²⁵⁵ B: Allah

²⁵⁶ B: ettiler

²⁵⁷ B-:gibi dâire-i velâyet-i suğrâda murâkabe-i mer’yyet ile emrederler.

²⁵⁸ Hadîd 57/4

Latîfe-i kalbin murâkâbesinin tarîki: Sâlik kalbini Resûl-i Ekrem sallallâhü teâlâ aleyhi vesellem efendimizin kalbi şerîfi mukâbelesinde kılıp Hakk Teâlâ'ya arzedip : “İlâhi şol feyz-i tecelli-i ef'âlini Resûl-i Ekrem'in kalbi şerîfinden hazreti Âdem aleyhisselâmın kalbi şerîfine ifâza olup vâsıl oldu. Onu meşâyih-ı kirâmın kalpleri vâsıtasıyla benim kalbime îsâl eyle” deyip feyze muntazir ola.²⁵⁹

Murâkabe-i latîfe-i rûh min tecelli's-sıfâtı's-sübûtiyyeti min hazreti'n-Nûhiyye ve'l-İbrâhimîyye

Latîfe-i rûhun murâkebesinin tarîki, sâlik latîfe-i rûhunu Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin rûh-i latîfi mukâbelesinde kılıp Hakk celle ve alâya arz edip “ilâhi şol feyz-i tecelli-i sıfât-ı sübûtiyye ki Resûl-i Ekrem sallallahü²⁶⁰ aleyhi vesellem hazretlerinin rûhu latîfinden hazreti Nûh ve hazreti İbrâhim aleyhisselam hazretlerinin rûh-i latîfelerine vâsıl oldu. Meşâyih-ı kirâmın ruhları vâsıtasıyla onu rûhuma îsâl ve ifâza eyle” deyip feyze muntazir ola.

Murâkabe-i latîfe-i sır mine'ş-şuûnâtı'z-zâtıyyeti min hazreti'l-Mûseviyye

Latîfe-i sırrın murâkâbesinin tarîki, sâlik latîfe-i sırrını Nebiyyi Ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin sırr-ı latifleri mukâbelesinde kılıp Hakk Teâlâ'ya arz edip “ilâhî şol feyz-i tecelli-i şuûnu zâtıyye ki Resûl-i Ekrem sallallahü aleyhi vesellem efendimizin sırrı latîfelerinden Hazreti Mûsâ aleyhisselâmın sırrı şerîfine vâsıl oldu. Onu meşâyih-ı kirâmın sırrları vâsıtasıyla benim sırrıma îsâl ve ifâza eyle” deyip feyze müterakkip ve muntazir ola.

Murâkabe-i latîfe-i hafî min tecelli's-sıfâtı's-selbiyyeti mine'l-hazreti'l-İseviyye

Latîfe-i hafî'nin murâkâbesinin tarîki, sâlik latîfe-i hafî'sin Resûl-ü Ekrem efendimizin hafî-i şerifleri mukâbelesinde kılıp Hakk Teâlâ'ya arz edip, “İlâhî şol feyzi

²⁵⁹ A+: malum ola ki feyz diye taşmaya derler. Mesela havuz taşıtı, derse burda ma'kul mahsus teşbih kılınana olup bir zikir veya teveccüh veya sohbet emsâli esbâb-ı müesserelerin tesirinden kişinin vicdanında hâsıl olan idrak ve zevk ve maarife feyz derler ki her bir murâkabe ve teveccühât ve azâim-i mahsusa ona has ve menakıb bir idrak ve zevk ve idrake müdrük kabiliyet ve istidadın kuvvet ve za'fına göre kavi veya zaif zuhur eder.

²⁶⁰ B+: Teâlâ

tecelli-i sıfât-ı selbiyye ki Resûl-i Ekrem hazretlerinin hafî latiflerinden Hazreti İsbâ'nın hafilerine vâsıl oldu. Meşâyih-ı kirâmın latîfe-i hafileri vâsıtasıyla onu benim latîfe-i hafî' me isâl ve ifâda eyle" deyip feyze müterakkıp²⁶¹ ve muntazır ola.

Murâkabe-i latîfe-i ahfâ mine's-şâni'l-câmi'l-cemî's-suûni mine'l-hazreti'l-Muhammediyye

Latîfe-i ahfâ'nın murâkabesinin tarîki, sâlik ahfâsını Resûl-i Ekrem hazretlerinin ahfâ-i şerifleri mukabelesinde kılıp Hakk Teâlâ'ya arz edip "ilahî şol feyz-i tecelli-i şân-i câmi' ki onu Resûl-i Ekrem sallallahü teâlâ aleyhi vesellem hazretlerinin ahfâ-i şerîfine ifâza eyle. Ol feyzi meşâyih-ı kirâmın ahfâları vâsıtasıyla benim latîfe-i ahfâma ifâza eyle" deyip feyze muntazır ola.

İmdi letâifler velâyet-i suğrâ dâiresinde kemâle erdiğinde velâyet-i kübrâ dâiresine urûç ederler ve zikrolunan murâkabelerde menşe-i feyz, mertebe-i ahadiyyettir²⁶² ve mevrîd-i feyz, letâiflerdir. Kendilerine mahsûs olan vasıf ve kemâl ile muttasıf oldukları halde.

Beyânu şuûni'l-ilâhiyye

Şân diye iki şeyin mâbeyninde tasavvur olup²⁶³ farzolunan fâsılaya denir ki ma'dûm ve emr-i gaybî'dir. Aslâ hâriçte vücûdu yoktur. Meselâ ak ile karanın ve ekşi ile tatlının arasında tahayyül ve tasavvur olunan fâsıla ki Hakk Teâlâ'nın tecelliyât-ı mütenevvia ve zuhûrâtı muhtelifesi beyninde tahayyül ve tasavvur olunan fâsılaya şuûn-i ilâhiyye denir ki, hükmü zâhir ve kendi ebeden gaybtır. İmdi şân-i İlâhîden iki i'tibâr vardır. Evvelki i'tibâr eğer şân mutlak zikir olunursa ef'âl-i İlâhiyye murâd olunur. İkinci i'tibâr eğer zâta mudaaf olarak zikir olunup şuûn-i zâtiyye denilirse i'tibârât-ı asliyye-i İlâhiyye murâd olunur ki her bir i'tibârdan bir mertebe zuhûr edip bir isim peydâ olur. Mesela Hakk Teâlâ'nın zuhûrât-ı tafsîliyyesinden kat-ı nazar edip hâl-i vücûdî ile taayyun-i evveli murâd olunursa "ahad" tesmiye olunur. Ve ahvâl-i bâkiyyesinin tebeiyyetini müstelzim olduğu hâlette zuhûr-i i'tibâr olunursa "zât"

²⁶¹ A-: muterakkıp

²⁶² A: vahıdiyyetdendir.

²⁶³ A+B: olunup

tesmiye olunur. Ve kendinden âsârını kabûl edici şuûnu üzere hâkim olan şânında taayyun-i i'tibârî ile “Allah” ve “vâhid” tesmiye olunur. Ve zuhûru için şuûn üzere zâhir olan vücûd-i Hakk'ın inbisâtı i'tibârîyle “Rahman” tesmiye olunur. Ve her bir mevcûdu, rahmet-i âmmesiyle muhassır²⁶⁴ olduğu i'tibârîyle “Rahîm” tesmiye olunur. Ve hâkeza emsâl i'tibârât-ı asliyye-i İlâhiyelere “şuûn-i zâtîyye” ve “şuûn-i İlâhiyye” tesmiye olunur.

Beyânu merâtibi't- tecellî

Malum ola ki tecellî diye envâr-ı gaybtan kalbe²⁶⁵ zâhir olan nûra derler. Dört merteye üzerinedir. Evvelki merteye tecelli-i²⁶⁶ âsârdır. Ve âsâr, ef'âl-i İlâhiyye'nin zillî ve eseridir. Sâlikin nefsi âsâr cümlesindedir. İkinci merteye, tecelli-i ef'âldir. Cümle âsâr ve ekvân-ı²⁶⁷ İlâhiyye'nin sun' kerdesidir.²⁶⁸ Sâlikin cümle ef'âl ve sun' dahi ol bahrin raşhasıdır. Ve ef'âl dahi esmâ ve sıfât-ı İlâhiyye'nin zillidir. Üçüncü merteye, tecelli-i sıfattır. Cümle sıfât-ı kemâliyye celâliyye ve cemâliyye Hakk'ındır. Sâlikin dahi kemâl ve hüneri Hakk'ın kemâl pertevinin aksidir. Ve sıfât dahi zâtın zillidir. Dördüncü merteye tecelli-i zâttır ki cümle vücûd ve varlık her bir levâzımıyla Hakk'ındır. Gayrı mâsivâ denilen kuru bir isimdir. Bu nihâyet mertebedir. Ve cümle tecellîlerin aslı ve menbaidir. Sâirleri bu tecellînin zillî veya zillînin zillî veya fer'idir. Bu makâma erişen sâlikin vâsıllar zümresinden ma'duddur.

Beyânu merâtibu't-tevhid

Tevhid diye birlemeye derler. Maksud Hakk Teâlâ'nın zâtını ve sıfâtını ve ef'âlini ve âsârını birlemektir. Bu dahi dört merteye üzerinedir. Evvelki merteye tevhid-i âsârdır. Âsâr, cümle kâinattır. Mahalli ibtilâ ve imtihandır. Sâlik sülûkünde bir mertebeye erer ki cümle mümkinâtı Hakk Teâlâ'nın masnu' ve mahlûku ve ef'âl-i şerîfesinin eseri olduğunu müşâhede eder. Avâm-ı mü'minînin îman ettikleri onun katında ayân ve müşâhed olur. Zira îman gayba olur. Müşâhed oluna. İlim, zarûrîdir. Ona îman denmez. Belki müşâhede ve muâyene denir. Kaçan muvahhid, tevhîd-i âsârda

²⁶⁴ A: muhassıs

²⁶⁵ A-: kalbe

²⁶⁶ B-:tecelli-i

²⁶⁷ A+: ef'al-i

²⁶⁸ B: kehresidir

fenâ bula. Ef'âle terakkî eder. Zira merâtib-i erbaa²⁶⁹ birbirine medâr ve menûttur. Sâlik ednâda kemâl buldukta âlâya terakkiye liyâkat ve isti'dât kesbeder. İkinci tevhid-i ef'âldir ki sâlik sülûkünde bir makâma yetişir ki cemî ef'âli Hakk'tan sâdır müşâhede eder. Bu mertebede kendi ef'âlinden ve ef'âl-i mâsivâdan fenâ bulmuş olur. Buna "fenâfi'l-ef'âl" derler. Üçüncü tevhid-i sıfâttır ki sâlik seyrinde cemî' sıfât-ı kemâli eğer celâl ve eğer cemâl-i cenâb-ı zülcelâl-i vel ikrâm'ın ettiğın müşâhede eder. Gâyet-i muzâhir ve masnûâtın zuhûr eden onlardan mütecellî olur. Bu mertebede sâlik sıfât-ı Hakk'ta fenâ bulmuş olur. Buna "fenâfi's-sıfât" derler. Dördüncü tevhid-i zâttır ki sâlik bu makamda zât-ı Hakk'tan gayrı hiçbir şeyin vücûdunu müşâhede edemeyip hemen vücûd-i mevcûd ile zâhir olan Hakk idigın müşâhede eder. Burada sâlik kendi vücûdundan dahi fânî olur. Buna "fenâfi'z-zât" derler. Ehlullâhın matmah-ı nazarı ve evvelemerde kast ve meramları bu mertebeyedir. Buna vâsıl olan vâsıllardan olup vâsıl olmayanlar henüz dahi tarikte olup havf ve fitne-i tarikten emin değıllerdir.

Beyânu tecelli'l-berkî

Meşâyih-i kirâm (k.s) buyurmuşlardır ki nûr-i tecellî iki kısımdır. Biri şa'sa'ânî²⁷⁰ gayr-ı şa'sa'ânîdir. Amma nûr-u şa'sa'ânî, nûr-i zâttır ki şems gibi ihtitâfi ebsâr eder. Ve bu mertebenin tecellîsi berkîdir ki ânîdir. Yani berk-ı hâtif gibidir. Zira ilki en müstemir olup uzasa vücûd mütecellîye tahammül edemeyip tûr-i Mûsâ gibi pârelenir. Ve zât-ı Mûsâ aleyhisselâm gibi munsak olup sukût eder. Ve amma nûr-i gayr-ı şa'sa'ânî, nûr-i kamer gibidir ki hâtufi ebsâr etmez. Ve devâmı sâhibini ifnâ edip sağka mertebesine yetiştirmez. Tecelli-i rubûbiyyet gibi pes musallînin münâcâtı hâl-i berzahıyyede olmakla bâkiyye-i resmî mevcut ve mütecellî mertebe-i sıfattan meşhuttur. Ve ehl-i bekâ ba'delfenâ ki cem' ve farkı cem' etmiştir. Onların hâli dâimâ bu vecihle müşâhededir ki lezzet-i nazarı hâiz²⁷¹ ve müştemildir. Evvelkinde kişinin medhali olmayıp ancak mevhibe-i Hakk'tır.

Beyânu dâire-i velâyet-i kübra ve murâkabe-i akrabiyyet²⁷²

²⁶⁹ A+B+: terakkide

²⁷⁰ A+: ve biri

²⁷¹ B: câiz

²⁷² B: Beyânu murâkabe-i kübrâ ve murâkabe-i akrabiyyet

Malum ola ki velâyet-i kübrâ dâiresi üç dâireye ve nısf dâireye müstemildir. Evvelki dâirede sırr-ı akrabiyyet ve tevhîd-ı şühûdî münkeşif olur. Bu dâirenin nısf-ı sâfili esmâ ve sıfâtı mütezammındır ve nısf-ı âlîsi şuûnât-ı zâtiyyeye müstemildir. Letâif-i hamse-i emriyyenin urûcu bu dâireye kadardır. Bu dâirede mevrîd-i feyz letâifi hamse ile latîfe-i nefis'tir. Ve bunda akrabiyyet hak murâkabe olunup ²⁷³“نحن اقرب اليه من” **حب الوريد**” âyet-i kerîmesinin mefhûm-i şerîfi olan kurbiyyet²⁷⁴ tahayyül ve mülâhaza olunur ki menşe-i feyzdir. Ve bu dâireden urûc müyesser olduktan sonra seyr dâire-i²⁷⁵ asla olup ondan aslu'l-asla olur. Ba'dehû üçüncü asla yetişir ki nısf dâiredir. Bunların seyirleri merâtib-i tecellîde zikrolunan tertîb üzeredir.

Beyânu murâkabe-i muhabbet

Amma ikinci ve üçüncü dâirelerde ve nısf dâirede murâkabe-i muhabbete meşgul olup ²⁷⁶“يحبهم و يحبونه” âyet-i kerîmesinin mefhûm-i münîfi mülâhaza olur²⁷⁷ ki menşe-i feyzdir. Bunda mevrîd-i feyz latîfe-i nefstir.²⁷⁸ İmdi bu iki dâirede murâkabenin keyfiyeti sâlik zâtını dâirenin dâhilinde bilip şöyle mülâhaza ede ki feyzi muhabbet dâire-i aslı esmâ ve sıfattan nâzil olup latîfe-i nefsi üzerine vârid olur tahayyül ede. Ve kezâlik asl-ı sâlis olan nısf dâirede dahi muhabbet-i İlâhiyye²⁷⁹ eniyyetime vârid olur mülâhaza eyleye. Malum ola ki dâireleri hîn-i sülûkte sâlik kelime-i tevhidin manâ-i şerîfini mülâhaza ederek tehlîl-i lisân ile meşgul olması terakkîsini efzûn eder. Bunun keyfiyeti “la ilahe” kelimesini sağ tarafından yukarı kaldırıp “illallah” kelimesini zer-i hâlîsa sikke-i âhen darb eder gibi safha-i kalbe kuvvet ile darb ede. Ve hurufların mehâric-i sıfât ile edâ ederek kendi istima' ede ve manâsını mülâhaza etmekte gaflet etmeye. Ve dâire-i velâyeti kübrâ seyrinin kemâlinin alâmeti dimağa müteallık olan feyz-i bâtın-ı sadra taalluk eder. Ol vakit şerh-i sadr hâsıl olur. Ve vicdanla şerh-i sadrın alâmeti sâlikin sadrında kazâ ve kadere i'tiraz mürtefi' olup nefsi kazâ ve kaderin cereyânına mutmeinne olur. Ondaki makâm-ı rızâyâ terakkî eder ki a'lây-ı makâmâtır.

²⁷³ Gâf 50/16

²⁷⁴ B: akrabiyyet

²⁷⁵ B-: urûc müyesser olduktan sonra seyr dâire-i

²⁷⁶ Mâide 5/54

²⁷⁷ A: olunur

²⁷⁸ A+: yani latîfe-i niyettir ki biz dediğimiz manadır.

²⁷⁹ A+B+: latîfe-i

Murâkabe-i müsemme'l-ismi'z-zâhir

Sâlik dâire-i selâse-i mezkûreyi kat' ettikte ism-i zâhirin müsemması mürâkibesine meşgul olur. Bunda menşe-i feyz müsemmâ-i ism-i zâhirdir. Mevrîd-i feyz latîfe-i nefis ile letâif-i hamse-i emriyyelerdir ve eğer bu mevrîdlerin feyizlerini mülâhaza ile murâkabe ederse ism-i bâtın nisbetine taarruz etmiş olmakla ona münâsebet peydâ olur.

Beyânu vilâyet-i ulyâ ve seyrî'l-anâsırî's-selâse sive't-turâb

Velâyet-i suğrâda ve velâyet-i kübrâda olan seyr ü sülûk ism-i zâhirde seyrdir. Ve velâyet-i ulyâ ism-i bâtında seyrdir. Farkları budur ki, ism-i zâhirde olan seyirde tecellî ve feyz-i zât mülâhaza olunmaksızın esmâ ve sıfattan vârid olur. Amma ism-i bâtının seyirinde yine tecelli ve feyz-i esmâ ve sıfattan varid olup ahyânen tecelli-i zât dahi zuhûr eder. Velâyet-i ulyâ lüb mertebesindedir. Velâyet-i kübrâ ona kısr gibidir. Ve cümle dâire-i sâbıkların taht-ı enîsi fevkânîsine nisbetle böyledir. İllâ kemâlât-ı nübüvvet değil. Bu kemâlât-ı uluvvi rif'atte sâbıklara mukîs değildir.

Murâkabe-i müsemme'l-ismi'l-bâtın

Velâyet-i ulyâ dâiresinde müsemme'l-ismi'l-bâtın olan zât murâkabe olunur ki menşe-i feyzdir. Mevrîd-i feyz turabdan mâadâ anâsır-ı selâsedir. Bu makamda tehlîl-i lisânî ve nâfile namaz tûl-ü kuvvetle terakkî verir. Bunda ruhsata meyletmek terakkîye ma'nîdir. Belki azîmetle amel terakkîde medâr-ı azîmdir. Sırrı budur ki, ruhsat insanı beşerîyyet ve hayvânîyyet cânibine cezp eder ki sukûttur. Amma azîmetle amelde mele-i a'lâyâ münâsebet ziyâde olup bu sebeple terakkî kemalde olur.

Beyânu kemâlât-ı selâse yani kemâlâtı'n-nübüvvet ve'r-risâlet ve üli'l-azm

Meşâyih-ı kirâm tecelli-i zâtî²⁸⁰ için üç mertebe beyân ettiler ki mertebe-i kemâlât-ı nübüvvet ve mertebe-i kemâlât-ı risâlet ve mertebe-i kemâlât-ı üli'l-azm'dir. Amma kemâlât-ı nübüvvette murâkabenin keyfiyeti sâlik murâkabede menşe-i kemâlât-ı nübüvvet olan zâtın tecelli-i zâtı dâimîsinde feyz-i ilâhî unsuru turâbıma vârid olur

²⁸⁰ A+: daimi

mulâhaza ederek murâkabe eder. Unsur-u turâb mevrîd-i feyzdir. Ve menşe-i feyz kemâlât-ı nübüvvetin menşe-i olan tecelli-i zât-ı daimîdir. Bu makâmın feyzi ve meârifî sâir meârifin fıkânıdır. Ve ahvâl-i bâtınının nekâretidir. Ve keyfiyetsizlik ve renksizlik²⁸¹ nakd-i hâlidir. Bunda îtikad ve îman kuvvet bulup istidlâlî olanlar bedîhî ve gaybî olan²⁸² meşhûd olur. Ve nisbet-i batînî vüs'at bulup sâbıktaki nisbetleri muhît olur.²⁸³ Ve tecelli-i zâtî²⁸⁴ hâsıl olur. Ahvâl-i bâtınının fıkân ve nekâretiyle bile ve sâbıklarda Hakk Teâlâ'nın vücûd-u²⁸⁵ mir'ât menzilesinde olup vücûd-u eşyâ âyinede görünen sûret gibi olur ki mevhûmdur. Ve âyinenin ve dahi²⁸⁶ muhakkaktır ve lâkin âyinede evvelâ sûret müşâhede olunup sonra mir'ât²⁸⁷ müşâhade olunur. Amma bu makamda sâbıkın hilâfıdır ki burada evvel nazarda âyine²⁸⁸ müşâhede olunup sonra vücûd-i eşyâ kuvvet-i îmâniyye ile ba'de't-tetkîk müşâhede olunup bilinir. Bu makamda Hakk Teâlâ'nın vücûdu bedîhi olup eşyanın vücûdu gaybî ve nazarî olur. Ârif burada vücûd-i eşyâyı kuvvet-i îmân ile bilip kendi vücûdunu dahi ilm-i Hakk'ta gayb ve ilm-i mücerret bilir. "Lâ mevcude illa hû" makâmıdır. Bu ecilden âriflerin hayreti dâimîdir. Bu makamda tertîl üzere tilâvet-i kurân ve edâ ile ikâmet-i salâh ve eserde vârid olan evrâd-ı şerîfeler²⁸⁹ ve ittibâ-ı sünnet-i Resûl aleyhisselâm terakkîde fâide verip nûr-u yakîni müzdâd eder.

Beyânu kemâlâtı'r-risâlet

Amma kemâlât-ı risâlette murâkabenin tarîki, sâlik menşe-i kemâlât-ı risâlet olan zâtın tecelli-i zâtı dâimîsinden feyz-i min haysu'l-mecmu' hey'eti vahdâniyyeme vârid olur mülâhaza ede. Burada hey'eti vahdâniyyeden murâd âlem-i halk ile âlem-i emrin mecmû'undan hâsıl olan hey'eti mecmû'adır. Zira bu kadar menâzil ve makâmâtı seyirden tasfîye ve tezkiyeden hâsıl olan te'sir sebebiyle sâlikin letâiflerine bir hâlet-i uhrâ hâsıl olur ki mukaddem ol hâlet onda hâsıl değildi. Pes bunda ona hâsıl olan kuvvet ve terakkî sâbıklarda olmaz ve bundan ilerilerde dahî böyledir ki her makam ve

²⁸¹ A+: bu makamın

²⁸² A: olanlar

²⁸³ A+: hakikat-ı valsı a'yanî ki tecelli-i zât-ı dâimîdir.

²⁸⁴ A+: dâimi

²⁸⁵ A+: eşyaya

²⁸⁶ A-: ve dahi; A+: vücudu

²⁸⁷ B-: mir'ât

²⁸⁸ B-: müşâhade olunur. Amma bu makamda sâbıkın hilâfıdır ki burada evvel nazarda âyine

²⁸⁹ B-: şerîfeler

kemâlâtın bir hey'eti mecmu'a ve mahsûsası olup her hey'etin kendine has²⁹⁰ feyiz ve terakkîsi vardır ki âharlarda bulunmaz.

Beyânu kemâlât-i üli'l-azm

Amma kemâlât-ı üli'l-azmin feyzi kemâli²⁹¹ mertebe-i âlâdan ve kemâliyle nûrânî olduğu halde sâlikin hey'et-i vahdâniyyesine vârid olur. Bunda murâkabe, kemâlât-ı üli'l-azme menşe' olan zâtadır ki sâbıktaki gibi tecelli-i zâtı dâimî ile mütecelli olan zâttır. Menşe'i feyzi ve bu makamda tehlîl-i lisâniye "Muhammedurresûlullah" kelime-i mübârekesini zamm ile terakkîde fâidesi yalnız tehlilden²⁹² ziyâde olur. Ve tilâvet-i Kur'ân-ı Kerîm gibi terakkîde vâsita ve sebep yoktur. Ve her makam ki sâlik ona vâsıl olur Kur'ân-ı Azîm ile ona terakkî hâsıl olur.

Beyânu hakâik-ı İlahiyye-i ma'bûdiyye ve hakâik-ı enbiyâiyye

Malum ola ki kemâlât-ı üli'l-azmden sonra sülûk, iki hakâikin birine olur. Şeyh, hangisini evvel ihtiyar ederse tâlib, evvel ona sülûk eder. Onların biri hakâik-ı İlahiyye-i ma'bûdiyyedir ki hakikat-i Kâbe ve hakikat-i Kur'ân ve hakikat-i salâttır. Ve diğeri hakâik-ı enbiyâiyyedir ki hakikat-i İbrâhimiyye ve hakikat-i Mûseviyye ve hakikat-i Muhammediyye'dir. Amma hakâik-ı İlahiyye'den hakikat-i Kâbe'de mürâkabe cümle kâinâtın mescûdu olan zâta olur ki menşe'i feyzdir. Mevrid-i feyz, sâlikin hey'et-i vahdâniyyesidir. Bu makamda Hakk celle ve alâ'nın kibriyâsı ve mescûdiyyet mümkinat mertebesinin azamet ve ululuğu şol kadar zâhir ve bâhir olur ki fehm ve idrâkinden akıl aciz kalır. Ve amma hakâik-ı İlahiyye'den hakikat-i Kur'âniyye ki hazreti zâtın kemâl-i vüs'ı ve ihâta-i şâmîle-i mebde' olmasından ibârettir ki vüs'at-i İlahiyye'nin²⁹³ mebde' ve meşra'ı bu mertebededir. Bunda mürâkabe vüs'at lâ misliye mebde' ve meşra' olan zâta olur ki menşe'i feyzdir. Mevrid-i feyz, yine sâlikin²⁹⁴ hey'et-i vahdâniyyesidir. Bu makamda Kur'ân-ı Azîm'in esrârı zâhir olup Hakk Teâlâ'nın kudret-i kâhire ve hikmet-i bâliğası bâhir olur. Bu makamda Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân'ı tilâvet eden sâlikin lisânı şecere-i Mûsâ menzilesinde olup hakikatte

²⁹⁰ A+: bir

²⁹¹ B-: kemâli

²⁹² B-: yalnız tehlilden

²⁹³ B-: mebde' olmasından ibârettir ki vüs'at-i İlahiyye'nin

²⁹⁴ B-: sâlikin

tilâvet eden Hakk Teâlâ idi ki nümâyân olur. Bu mertebenin nisbeti gayet âlîdir. Zikrolunan mertebelerin nisbeti bunun dúnundadır. Ve amma hakâik-ı İlâhiyye'den hakikat-ı salâtta murâkabe kemâl-i vüs'at lâ misliyet zâta olur ki menşei feyzdır. Mevrid-i feyz²⁹⁵, yine sâlikin hey'et-i vahdâniyyesidir. Bu makamda hazreti zâtın kemâl-i vüs'at-i lâ misliyyesi müşâhede olunur ki onun bir rüknü hakikat-i Kabe ve bir rüknü Kur'an'dır. Zira hakikat-ı salât ikisinin hakikatini câmîdir. Bunların tafsilinden keyfiyetlerini beyandan lisan kâsırdır. Pes sâlik bu zikrolunan hakâiklardan haz ve nasip ahz ede. Eda-i salâtta neş'e-i dünyeviyyeden insilâh edip neş'e-i berzâhiyyeye munsabığ olup tekbîr-i iftitahta ellerin raf' ettiğinde iki cihetten ellerini yuyup ardına atar. Allah-ü ekber deyip Rabb'i celîlin huzuruna fakîr ve zelîl durur. Ve cümle varlığından berî olup ol Hazretten kendine mevhûb olan vücût ile tilâvet ve Hakk ile tâlî ve Hakk ile muhâtap ve mükâleme ve Onunla sâ'm' olup Hakk'ın semî' olur ve Kur'an-ı Kerîm üzerine nâzil olur gibi huzurda kâim olup evâmirine imtisâl ve nevâhîsinden ictinâb eder. Ve beşârâtına rağbet ve zevâcirlerinden rahbet ve haşiyet eder. Ve esrârıyla kalbi pür ve ferahyâb olub saâdet-i uzmâyâ nâil olur. Sâlik bu sıfatlar ile mevsûf olup lisân-ı²⁹⁶ şecere-i Mûsâ mertebesine nâil olduğunda şeref-i münâcât ile müşerref olup rûhânî kerâmete hâiz olur.

Beyânu hakâik-ı enbiyâiyye

Amma hakâik-ı enbiyâiyyeden hakikat-ı İbrâhimiyye'de murâkabe hakâkat-ı İbrâhimiyye-i Halîliyye'nin menşei olan zâta olur ki ²⁹⁷”واتخذ الله ابراهيم خليلاً“ âyet-i kerîmesinin mâsadâkıdır. Menşe-i feyzdır ki Hakk Teâlâ'nın hulleti ve dostluğudur. Bu makamda hazret-i zât ile üns ve hullet nisbet-i zâhir olur. Ka'dede okunan salâvatlar bunda terakkiye müfiddir. Ve burada nisbet-i mahbûbiyyet-i sıfâtıyye zuhûr eder. Mahbûbiyyet-i sıfâtıyye demek mesela, mahbûbun hat ve hâli ve ebrû ve kâkülü ve emsâli sâir sıfât-ı cemîleleri demektir. Bunda mevrid-i feyz yine hey'et-i vahdâniyye-i sâliktir. Amma hakikat-ı Mûseviyye de murâkabe hakikat-ı Mûseviyye-i²⁹⁸ ıstifâiyyenin menşei olan zâta olur ki ²⁹⁹”يا موسى ان اصطفيتك علي الناس برسالاتي و بكلامي“ âyet-i

²⁹⁵ B-: mevrid-i feyz

²⁹⁶ A-: lisani

²⁹⁷ Nisâ 4/125

²⁹⁸ B-: hakikat-ı Mûseviyye

²⁹⁹ Â'râf 7/144

kerîmesinin mefhûm-i şerîfidir ki menşe-i feyzdir. Mevrid-i feyz³⁰⁰ sâlikin hey'eti vahdâniyyesidir. Bu makamda Hakk Teâlâ'nın kelâmıyla istifâ buyurduğu hakîkat zâhir olur ki hakîkat-i Mûseviyye'den ibarettir. "Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ cemi'in nebiyyîne vel mürseline umûmen ve alâ kelîmike Mûsâ husûsan aleyhi ve aleyhimu's-selâm" salâvât-ı şerîfesi mûcib-i mezîd-i terakkîdir. Amma hakîkat-i Muhammediyye'de murâkabe burada hakîkat-i Muhammediyye'den murâd mertebe-i mahbûbiyyettir. Yoksa merâtib-i İlâhiyye'den mertebe-i ahadiyyete mazhar olduğu haysiyetiyle olan hakîkat-ı Muhammediyye i'tibâriyle değildir. Her ne kadar bu mertebenin gayrı değil ise de zirâ mazhar-ı ahadiyyet mertebesinde olan hakîkati Muhammediyye nihâyetsiz bir deryâdır. Yakında beyân olunur. İmdi bu makamda murâkabe-i zâtına muhabbet edip zâtı kendinin mahbûbu olan zâta olur ki murâkabe-i hakîkat-i Muhammediyye'nin menşe-i feyzidir. ³⁰¹“فاتبعوني يحببكم الله” nazm-ı kerîminin mâsadâkıdır. Zirâ bir matbu' sutûde sıfâtı ve kerîmü'n-nuamât ki³⁰² ona tâbî olanlar Hakk celle ve alânın mahbûbu olmak mertebesine nâil olalar. Ona tebe'iyetleri sebebiyle öyle olan zât-ı matbu' u Hakk Teâlâ'nın mahbûbu olduğu evleviyetle sâbit ve muhakkaktır. ³⁰³“ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله” Âyet-i kerîmesi dahi ol zâtın mahbûbiyyetini mübeyyindir. Bu makamda mevrid-i feyz yine sâlikin hey'et-i vahdâniyyesidir. Bunda bekâ ba'de'l-fenâ hâsıl olup³⁰⁴ münâsebeti nebeviyye kuvvet bulur ve Hadîs-i Nebevi ve sünnet-i şerîfe-i Ahmediyye ile amel burada terakkîye medâr-ı küllîdir. Bu makamda mahbûbiyyeti zâtıyye sırrı münkeşif olur. İmdi mahbubiyet-i zâtıyye demek zât-ı mahbubta olan hat ve hal ve emsâli sıfâtı cemîlelerden³⁰⁵ kat' ı nazar O'nun zâtında bir hâsiyyet ve kemâl ola ki mûcib-i muhabbet ola. İşte böyle zâta “mahbûb-i zâtî” derler. Ve eğer mûcib-i muhabbet sıfât-ı cemîlelerden biri olursa ona “mahbûb-i sıfâtî” derler. Rütbe de zâttan dündür.

Beyânu menşei'l-hakikati'l-Muhammediyye ve hakâiki'l-eşya icmâlen

Malum ola ki Hakk Teâlâ zâtı için zâtıyla tecellî edip esmâ ve sıfatını ve cümle kemâlâtını zâtında müşâhede buyurdukta irâde-i aliyyesi diledi ki, kemâlâtını ve esmâ

³⁰⁰ A+: yine

³⁰¹ Âl-i İmran 3/31.

³⁰² A: kerimü's-simat ki

³⁰³ Fetih 48/10.

³⁰⁴ B-: olup

³⁰⁵ B: hamîdelerden

ve sıfâtını bir hakîkatte müşâhede ede ki ol hakîkat kendi kemâline mir'at ve gözgü ola. Pes hazreti ilmiyyede Hakîkat-i Muhammediyye'yi ibrâz ve izhâr buyurdu. İmdi hakîkat-ı Muhammediyye hazreti ilmiyyede ibrâz olmasıyla cemi' hakâik onunla icmâlen ve iştimâlen cemi' kemâlât-ı esmâ ve sıfâtı câmi' ve mertebe-i İlâhiyye'ye müşâbih ve muzâhî olduğu haysiyetle mevcût ve mübrez bulundu. Ve hazreti ilmiyyede onları Hakk Teâlâ tafsilıyla suverleriyle ibrâz ettikte onlar a'yân-ı sâbite oldular. Pes evvel mücmel olup sâni evvele tafsîl oldu. Amma ol hakâikların vücûd-i aynîde zuhûr ve burûzları suveri ilmiyyeleri hasebiyledir. Vücûd-i aynî suveri ilmiyyeye mutâbık olduğu için. Pes evvel akl-i evvel vücûd-i aynîde îcab eyledi ki akl-ı evvel hakîkat-ı Muhammediyye'nin sûretidir. Ondan sonra cümle mevcûdâtı halk ve icat buyurdu. İmdi bu şuhûd-i ezeli ve îcâd-ı ilmî ve îcâd-ı aynî Hakk Teâlâ'nın onlara nazarından ve rahmet-i rahmaniyyesini üzerlerine ifâzadan ibârettir. Zîra cümle kemâlât vücûdun lâzımıdır. Ve vücûd-i rahmet aslîdir ki rahmetin cemi' envâi ona tabîdir. İmdi rahmet-i aslî olan vücûd, vücûd-i aynîde hâdis ve vücûd-u ilmîde kadîm olan insandır ki ol hakîkat-i Muhammediyye ve insan-ı kâmilidir.

Beyânu ahvali't-teveccüh ilallahi Sübhânehû ve Teâlâ mine'r-ricâli ve'l-ubbâdi ve'l-aktâbi icmâlen

Sultân-ı mânevî Ebû İshak Sadreddin Konevî (k.s) Hazretleri bu emr-i mühimmi izâh edip buyururlar ki: Tahkîk bir insan fec'en efâli haseneden bir fiili işlese eğer ol fiil ile Hakk Teâlâ'nın rızâsından mââda ne olursa olsun bir şey kasederse ol kimse hürdür. Yani hâlinin muktezâsı kendi kendinedir ki onda ubûdiyyet nişâniyyesi yoktur. İndellah i'tibardan sâkıttır. Ve eğer ol amel-i hayr işleyen kimsenin ol fiilinde bi aynîhî bir kastı ve niyeti olmayıp belki ancak hayırlı bir fiil olduğu için yâhut ol fiil ile me'mûr olup emri katında hâzır olduğu için işlese ol kişi racüldür. Yani hayrı ve sahibini anlamıştır ve eğer bu mertebeden terakkî edip ol işlediği amel-i sâlihte Hakk celle ve alânın rızâsından gayrı nesne kast ve murâd etmezse ol kimse racul-i tâm'dır. Ve eğer ol fiili ol kimse cemi' efâlini Hakk Teâlâ ile işler idiğini müşâhede ederek işlerse nitekim gurb-i nevâfilde vârid olmuştur.³⁰⁶ “يتقرب عبدي الي با النوافل حتي احبه فاذا”³⁰⁶ “احببته كنت سمعه الذي يسمع به و بصره الذي يبصر به” hadîs-i kudsîsidir. Ol kimse marifette ve

³⁰⁶ Buhari, Rikak, 38, no. 6502; Hanbel, Ahmed b. *El-Müsne'd*, c.6, s. 256; Beyhakî, *es-Sünenü'l Kübra*, c. 3, s.346, c.10, s. 219; Begavî, *Şerhu's-sünne*, no. 1248

raculiyette tām ve kāmildir. Ve eğer fiilinde zikrolunan şuhûd ve huzûr mea'l-Hakkı zâm ile ol fiili şol haysiyetle vücûda getirip işler ise şuhûd-i aynî Hakk ile olup nefsiyle olmaya. Şol vechile ki şuhûdunu ve fiilini Hakk'a muzâf kılıp kendi nefsiye muzâf kılmaya. Yani cümle gören ve işleyen ol idiğini müşâhede eylese ol kişi abd-i muhlis ve amel-i hâlis olur.³⁰⁷ Ve eğer sebkât eden "كنت سمعه" hadîs-i şerîfinin mazmûnu olan evsâf ve şuhûd ile bile ol kimsenin üzerinde bu makâmın ahkâmı zâhir ve gâlip olup şöyle ki her bir mertebe ve nisbette şuhûd-i³⁰⁸ ehadîsinin hükmü, seyerânıyla bile emrinde sebattan mâadâ bu zikrolunanların biriyle veya mecmu'uyla mukayyet olmayıp belki vüs'at ve ihatasında sâbit ve cemi' evsâf ve ahkâmı kabûlünde muttasıf olduğu ahvâle ve kendinden münselih olan evsâfa cemi' evkât ve ahvâlinde gafletsiz hicapsız kendinden ilm-i sahîh ve ma'rifet-i sarîh ile bilip emrinde sâbit ve dâim olursa ol kişi ubûdiyyette³⁰⁹ hilâfette ve ihâtada ve ıtlakta kâmil ve mahirdir.

Beyânu silsilet-i haccân-ı sıddıkiyye-i Nakşibendiyye (k.s)

Malum ola ki meşâyih-ı kirâm hazerâtı "tarîkatta³¹⁰ râbita-i nisbeti ve silsile-i tarîkatı olmayan kimse nesebi meçhûl şahıs mesâbesindedir"³¹¹ demişler. Ve râbita-i silsilenin fâidesinden biri kaçan sâlik meşâyih-ı silsile-i tarîkatı derhâtur edip zikreddikte silsile-i tahrîk etmiş olup her birinin feyzi ve medetlerini istid'â ve isticlâbe taarruz edip onlar ile âşinalık peydâ etmiş olur. Bu ecilden uzamâ-i tarîkat silsile-i tarîkatlarını zabt edegelmişlerdir. İmdi malum olduysa tahkîk bu abd-i hüdâ Hüseyin Hamdi bin Hüseyin gedâ işbu suğrâ gazâ-i³¹² ilâhî ve kelime-i tevhîdi ve şecere-i tayyibe-i Rabbânî olan "lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamd muhammedu'r-resulullah" şehâdetini cemi' levâhık ve levâzımıyla îmânen ve imtisâlen ve ittibâan³¹³ ve ihtisâben ibtidâ vâlideynimden ve dahi lâ yuaddü ve lâ yuhsâ mü'min garındaşlarımdan tevâtür ile müselselen Resûl-İ Ekrem Muhammed (s.a.v) hazretlerine muttasıl ve müntehî olarak telakkî ve ikrâr ve tasdîk edip ahz ve kabûl ettim. Zira

³⁰⁷ A-: olur

³⁰⁸ A-: şuhudu

³⁰⁹ A + ve

³¹⁰ A: tarîkında

³¹¹ A: gibidir

³¹² B: garrâ-i

³¹³ B-: ittibâan

mü'minzâdelerin³¹⁴ en esbak mürşitleri peder ve mâderleridir. Şol delîl-i sahîh mısâdâkınca ki³¹⁵ “ كل مولود يولد علي فطرة الاسلام ” hadîs-i şerîfidir. Eğer vâlideynimiz hadîs-i şerifte zikrolunan milel-i hâlikîn birinde buluna idiler hal müşkil olur idi. Pes peder ve mâderimiz iki nimet-i cismiyye ve devlet-i azîmemize sebep ve vasita oldular ki ilelebed cümle saâdât ve cemi' kemâlât onların üzerine terettüb ve teferru' eder. Onun biri akd-i vücûda keşîde olduğumuza sebep olup diğeri nisbet-i İslam ve îmâna murtabıt ve müntesib olmamıza vesile olduklarıdır ki a'zamı esâs-ı saâdetdir. Pes böyle olduysa vâlideynimizin üzerimizde hukûk-i ihsanlarına derece kat ender kat olup “دينه” kazıyyesi onlar için bizim nakd-i hâlimiz oldu. İmdi Hakk Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri Habîb-i Ekremi hürmetine vâlideynimizi ve ecdâd-ı ceddâtımızı ve cemi' dîn-i İslam garındaşlarımızı³¹⁶ rahmet-i hâssu'l-hâssına mazhar edip aksâ-i makâsıt olan rıdvânı ekberi ile cümlelerini ve cümlelerimizi mübeşşer ve mükerrem eyleye âmin. Ve ba'dehû râbita-i îman ve İslâmiyye'mi ve ma'rifeti îkân ve sıddıkiyyemi³¹⁷ te'kîd ve te'bîd ve tekarrub ilallah ve ubûdiyyet li vechillah niyyet-i hâlisasıyla Şeyh el-Hac Ahmet Kudsî hazretlerinden nisbet-i sıddıkiyyeyi telakkî ettim ol dahi şeyhi, Şeyh Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinden ol dahi şeyhi Abdullah ed-Dehlevî hazretlerinden ol dahi³¹⁸ Şemsüddin Mazhar hazretlerinden ol dahi³¹⁹ Seyyid Nur Muhammed Bedevânî hazretlerinden ol dahi şeyhi Seyfüddîn Muhsin hazretlerinden ol dahi şeyhi Muhammed Ma'sum hazretlerinden ol dahi³²⁰ Hâce Ahmet Fârukî hazretlerinden ol dahi şeyhi Hâce Muhammed Bâki Billâh hazretlerinden ol dahi şeyhi Hâce Muhammed Emkenegî Semerkandî hazretlerinden ol dahi şeyhi Derviş Muhammed hazretlerinden ol dahi şeyhi Muhammed Zâhid hazretlerinden ol dahi şeyhi Ubeydullah el-Ahrâr hazretlerinden ol dahi şeyhi Yakub-i Çerhî hazretlerinden ol dahi şeyhi Alâüddin Attâr hazretlerinden ol dahi şeyhi Muhammed Bahâüddin Nakşibend hazretlerinden ol dahi şeyhi Seyyid Külâl hazretlerinden ol dahi şeyhi Muhammed Baba Semmâsî hazretlerinden ol dahi şeyhi Hâce Ali Ramitenî hazretlerinden ol dahi şeyhi Hâce Mahmud Encirfağnevî hazretlerinden ol dahi şeyhi Ârif-i Rivgerî hazretlerinden

³¹⁴ B-: mü'min zâdelerin

³¹⁵ Müslim, Kader, no. 2658; Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1979, Sönmez Neşriyat, X, 637

³¹⁶ B+: magfîret

³¹⁷ A-: marifeti îkân ve sıddıkiyyemi

³¹⁸ B+: Şeyh

³¹⁹ A+: şeyhi

³²⁰ A+: şeyhi

ol dahi şeyhi Abdülhâlik Gucdüvâni hazretlerinden ol dahi şeyhi Hâce Yusuf Hemedânî hazretlerinden ol dahi şeyhi³²¹ Ali Fârîmedi hazretlerinden ol dahi şeyhi Ebu'l Kâsım Gürgânî hazretlerinden ol dahi şeyhi Ebu'l Haseni'l-Harakânî hazretlerinden ol dahi şeyhi Ebû Yezîd Bestâmî hazretlerinden ol dahi şeyhi Câfer-i³²² Sâdık İbn Muhammed Bâkır hazretlerinden ol dahi şeyhi Kâsım İbn Muhammed İbn Ebî Bekir hazretlerinden ol dahi Selmân-ı Farisî (r.anhü) hazretlerinden ol dahi efdâlü's-sahâbeti ale't-tahkîk halîfe-i Resûl³²³ Ebî Bekr Sıddîk (r.anh) hazretlerinden ol dahi Resûl-i Hüdâ ve Habîbi Kibriyâ Muhammed Mustafa (s.a.v) hazretlerinden ahz ve telakkî etmişlerdir. Hakk celle ve alâ hazretlerinin efdal kerâmâtı ve eşmel berekâtı ve ahsen tayyibâtı onların üzerine olsun.

Malum ola ki tarîkat-ı aliyyeden maksut ilm-i ma'rifet ve âdâbı³²⁴ tahsil etmektir. Zîra tarîkat baştanbaşa âdâb-ı ilâhiyye ve meârifî rabbâniyyedir. Pes bir kimse âdâb-ı şer-i şerîf ve ma'rifetullah ile arasta olmaya. Ondan nesne gelmez. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Muhammed İbn Arâbi buyurmuşlar ki: Şeyh Yunus hazretlerinden suâl ettim ki Cebrâil aleyhisselam Hakk Teâlâ'dan ne ahz edip Resûl-i Ekreme getirmiştir? Buyurdular ki: Ben dahi şeyhim Abdülkâdir-i Ceylî hazretlerinden suâl ettim ki Cebrâil aleyhisselam Hakk Teâlâ'dan ne ahz edip getirdi? Şeyh hazretleri buyurdular ki: “خذ جبرائيل عن الله تعالى العلم والادب ” Yani Cebrâil aleyhiselam'ın Hakk Teâlâ'dan ahz edip getirdiği ilim ve edeptir.

İmdi bundan zâhir olduğu tarîkat-ı ilmiyyeden maksud tahsîl-i ma'rifetullah ve âdâb-ı şer'-ı şerîf imiş.³²⁵ Ve bu³²⁶ tarîk-i sıddîkiyye tesmiye olunmasına sebep Resûl-i Ekrem (s.a.v) hazretleri esnâ-i hicrette gâr-i cebel-i Sevr'de Sıddîk-i Ekber'e üç kere zikri hafıyyi telkîn ve ta'lîm buyurdıkları için tarîk-i Sıddîkiyye tesmiye olundu. Ve Ebu'l³²⁷ Gürgânî hazretlerinden onun diğer şeyhi Ebû Osman Magribî kolundan bu

³²¹ B+: Ebû

³²² A: Cafer b. Muhammed Sadık; A-: Bakır

³²³ A: Rasulullah

³²⁴ A: edebi hazreti; B: edeb

³²⁵ A+: ve Şeyh Cüneyd-i Bağdadi kuddise sırruh hazretleri el-edbu'l-edebân edebu's-sır ve edebu'l-alâniyyettir. Edebu's-sır, tahareti'l-kulûb ve edebu'l-alâniyyet, hıfzu'l-cevarih mine'z-zünûb buyurmuşlar.

³²⁶ A+: tariki,

³²⁷ A+: Kasım

silsile Hazreti Ali kerremallâhü vecheye dahi yetişir vesâir tariklerin cümlesi Hazreti Ali'ye yetişip ona müntehî olur.

Beyânu ma'ne'l-Halvetiyye ve'l-Celvetiyye

Malum ola ki hâ-i mûceme ile Halvetiyye makâmı, makâm-ı ev ednâdır ki makâm-ı cemîdir. Sâlik hîn-i urûcunda kendi aynı, ayn-ı Hakk'ta fenâ-i küllî ile fânî eylediği mertebedir. Bunun manâsı ikisi bir olur demek değildir. Zîra hâdis ile kadîmin imtizâc etmesi muhaldir. Belki sâlik vücûd-i kevnî taayyunâtından fenâ bulup vücûd-i vâcib aslı üzere zuhûr eder demektir. “Sâlik, Hakk ile birliğe yetti.” dedikleri budur. Bunda ilhâd yoktur. Bazı kibâr, fenâ-i küllî makâmını ihtiyâr edip tenezzül ihtiyâr etmemiştir. Ebâ Yezîd-i Bestâmî ve emsâli gibi. Ve cîm ile Celvetiyye nüzûl i'tibâriyle makâm-ı kâb-e kavseyini der ki makâm-ı sıfattır. Ve farktır. Sâlik bu makamda, hey'et-i Hakk üzere zuhûr eder. Libâs-ı esmâ-i İlâhiyye'yi telebbüs ettiği halde makâm-ı tebliğ ve davettir. Ve sa'b makamıdır. Enbiyâ ve kümmel-i evliyâ makâmıdır onun için “**اشد الامثل فالامثل البلاءعلي الانبياءثم الاولياءثم**”³²⁸ buyuruldu. Eğer bir sâlik hâ-i mu'ceme ile makâm-ı Halvette kalırsa nisbeti cim ile Celvetî olursa da yine hâ-i muceme ile Halvetîdir. Ve eğer makam-ı zâttan hurûç edip meşhed-i sıfâta nüzûl ederse nisbeti hâ-i mu'ceme ile Halveti ise de cim ile Celvetîdir. Pes cim ile Celvet'e Halvet'ten gayrı yol yoktur. Ve makâm-ı halvet, makâm-ı fenâdır ki “lâ ilâhe illallah” ona nâzırdır. Ve cim ile Celvet, makâm-ı bekâdır ki “Muhammedurresûlullah” ona dâirdir. Bu makâma, makâm-ı bekâ dendi ki abdin Hakk ile resminin bekâsı içindir ki abdin bu makamda hem kendine ve hem rabbine şûuru ve ma'rifeti vardır. Makâm-ı fenâda ise kendi nefesine şûuru³²⁹ yoktur. Pes iki ilim bir ilimden hayırlı olduysa lâ ceram bâkibillah³³⁰ olan fânifillah³³¹ olandan efdal geldi. Ve sâdât-ı Nakşibendiyye'nin nisbeti hâ-i mu'ceme ile Halvetîdir. Ve lâkin onlardan çok kimseler cim ile Celvet'e ve makâm-ı da'vete yetişip celvet rütbesini hâiz olmuşlardır. Kaddesallâhu Teâlâ esrârahum ve nefeanâ bi berekât-i enfâsihim ve el-hakanâ ileyhim ve haşeranâ fî mevkibihim fî'd-

³²⁸ Buhari, Merdâ, no. 8440; Münavî, *Feyzü'l-kadîr*, no. 1054, I, 519

³²⁹ B-:ve ma'rifeti vardır. Makâm-ı fenâda ise kendi nefesine şûuru

³³⁰ A: bekabillâh

³³¹ A: fenafillâh

dünyâ ve'l- âhireti. Âmin.³³² Ve sallallahu ve Teâlâ ala seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecmeîn. Velhamdülillahi rabbi'l-âlemîn.

³³² A-: âmîn

SONUÇ

19.yy'da yaşamış olan Hüseyin Hamdi Efendi tasavvuf literatürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Üzerine çalıştığımız eserinde sade bir dil kullanmış ve muhatabın anlayacağı şekilde yeri geldikçe misaller vererek anlattığı konuyu zenginleştirmiştir.

Hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadığımız müellif, Nakşibendî tarikatının önemli simalarındandır. Yaşadığı dönemde çevresine ışık tutmuş önemli şahsiyetlerdendir. Tasavvuf kültürüne hâkimiyeti eserlerinin çeşitliliğinden anlaşılmaktadır.

Diğer eserleri üzerine akademik çalışma yapılmamıştır. Özellikle Mevlid-i Nebi isimli eseri gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amma'stehera mine'l-ehâdisi alâ elsineti'n-nâs* (nşr. Yûsuf b. Mahûd el-Hâc Ahmed), I-II, ts.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-L, Beyrût 1418/1997.

Algar, Hamid, “Bahâeddin Nakşibend”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 458–460.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2006.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *es-Sahîh* (nşr. Halîl Me'mûn Şîha), I-IV, Beyrût 1424/2004.

Çakan, İsmail L., “Ahmet Kudsi Efendi”, *DİA*, İstanbul 1989, II,97.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayıncılık, ,1997.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2004

Davudoğlu, Ahmet, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul, Sönmez Neşriyat, 1979

El-Acem, Refik, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (Trc. Zafer Erginli ve diğeri), İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *es-Sünen* (nşr. Halîl Me'mûn Şîha),I-III, Beyrût 1416/1996.

- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî, *Lisanü'l-Arabi'l-muhit*, (i'rad ve tasnîf Yusuf Hayyat-Nedim Mar'aşı), Beyrut: Dâru Lisani'l-Arab, 1970, III, 967.
- İmâm-ı Rabbânî, *Âriflerin Halleri*, (trc. Necdet Tosun), İstanbul: Sûfî Kitap, 2006
- , *Mânevî Yolculuk*, (trc. Necdet Tosun), İstanbul: Sûfî Kitap, 2006.
- , *Mektûbât*, (trc. T. Hakan Alp ve diğerleri), İstanbul: Yasin Yayınevi, 2010.
- , *Rabbani İlhamlar*, (trc. Necdet Tosun), İstanbul: Sûfî Kitap, 2005.
- Kara, İsmail, “Unuttuklarını Hatırla!” Şerh ve Haşiye Meselesine Dâir Birkaç Not”, *Dîvân*, 2010, XV, sy. 28, ss. 1-65.
- Kara, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bursa: Sır Yayıncılık, 2008.
- Memiş, Abdurrahman, *Mevlanâ Halid-i Bağdâdi*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011
- , *Halid-i Bağdadi ve Anadoluda Halidilik*, İstanbul: Kitabevi Yay. 2000
- Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî, *el-Câmiu's-sahîh*, I-III, İstanbul 1412/1992.
- Öngören, Reşat, “Hatm-i Hâcegân”, *DİA*, İstanbul 1997 XVI, 476-477.
- Sami, Şemseddin, *Kamus-i Türkî*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ es-Sülemî, *el-Câmiu's-sahîh* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), I-V, Kâhire 1394/1975.

Tosun, Necdet, *Bahaeddin Nakşbend: Hayâtı, Görüşleri, Tarîkatı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.

-----, *İmam Rabbani Ahmed Sirhindî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.

-----, “Sır”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 115

Türer, Osman, “Latîfe”, *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 110

Uludağ, Süleyman, “Murakabe”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 204.

-----, “Nefis”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 528.

-----, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.

EKLER

Ek 1

İlk varak (B metni)

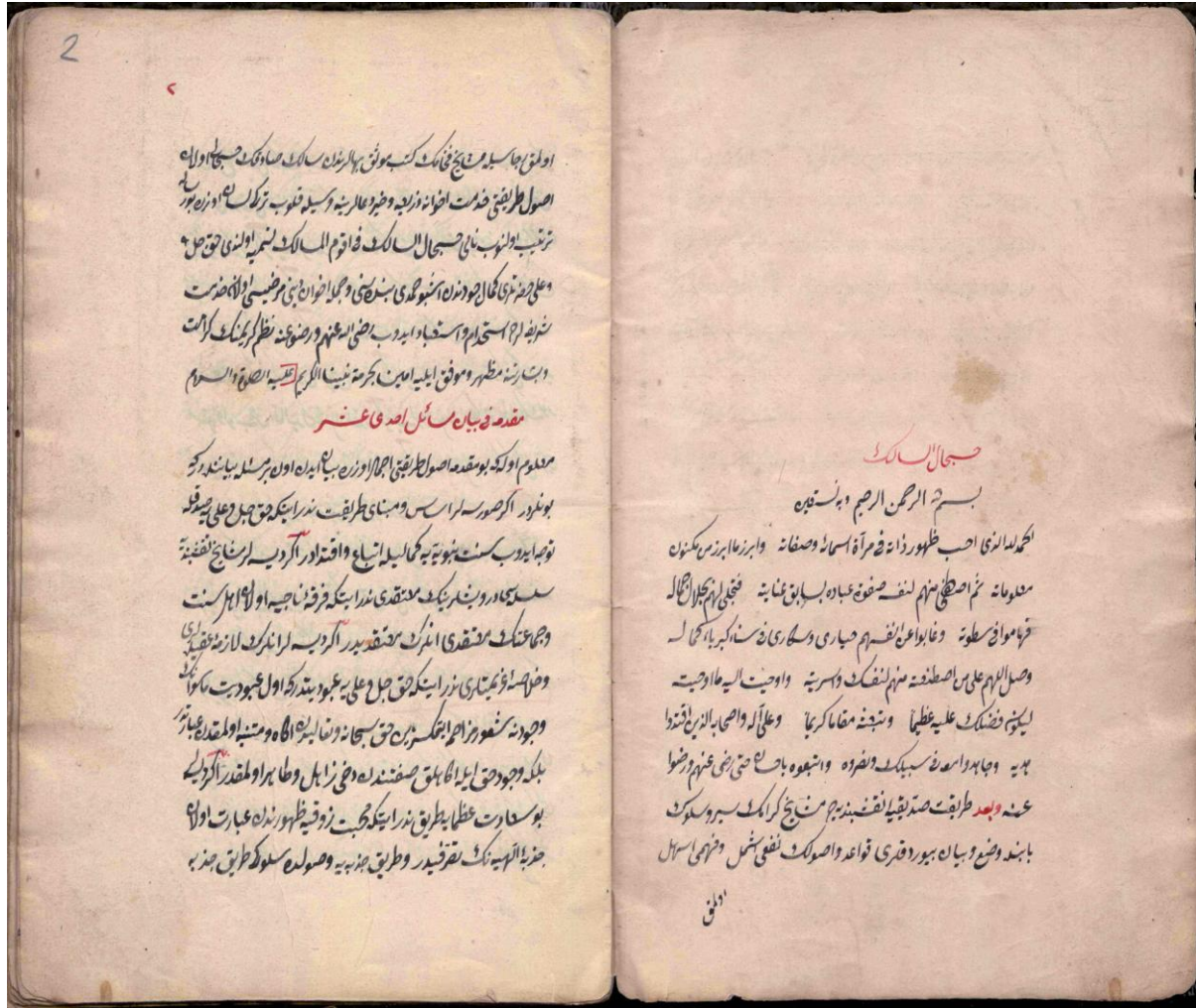
Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, no: 2650

عین حقہ فائز کے لیے فائز کے مرتبہ درجہ کے معنی
 ایکے برائے اور ایک دیکھ کر یہاں ہاں الہ قریب کے نزدیک
 لیتے محالہ بلکہ کہ وہ جو کوئی لغت میں اس کا پوٹ
 وجود واجب اور ہرگز نہیں اور بلکہ ایک حقیقہ
 بلکہ ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 مقام میں ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 وہاں کہ ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 تو میں کہ ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 حق اور ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 حالہ مقام میں ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 اولیا مقام میں ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 الامتد فالامتد مولیٰ اگر رب نہ خا ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں
 فالورسہ مستحق ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 خلوت و در مقام ڈانڈل خراج لید و مشہد صفاتہ زلف
 لیدر نہ ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 فالورسہ مستحق ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں

محمد رسول اللہ اکفار اور ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں
 عین حقہ ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 اولیاء لاجرم ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 کلہ روت دار لفظ ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 انما رول حق کی ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں
 ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں بلکہ ہرگز نہیں

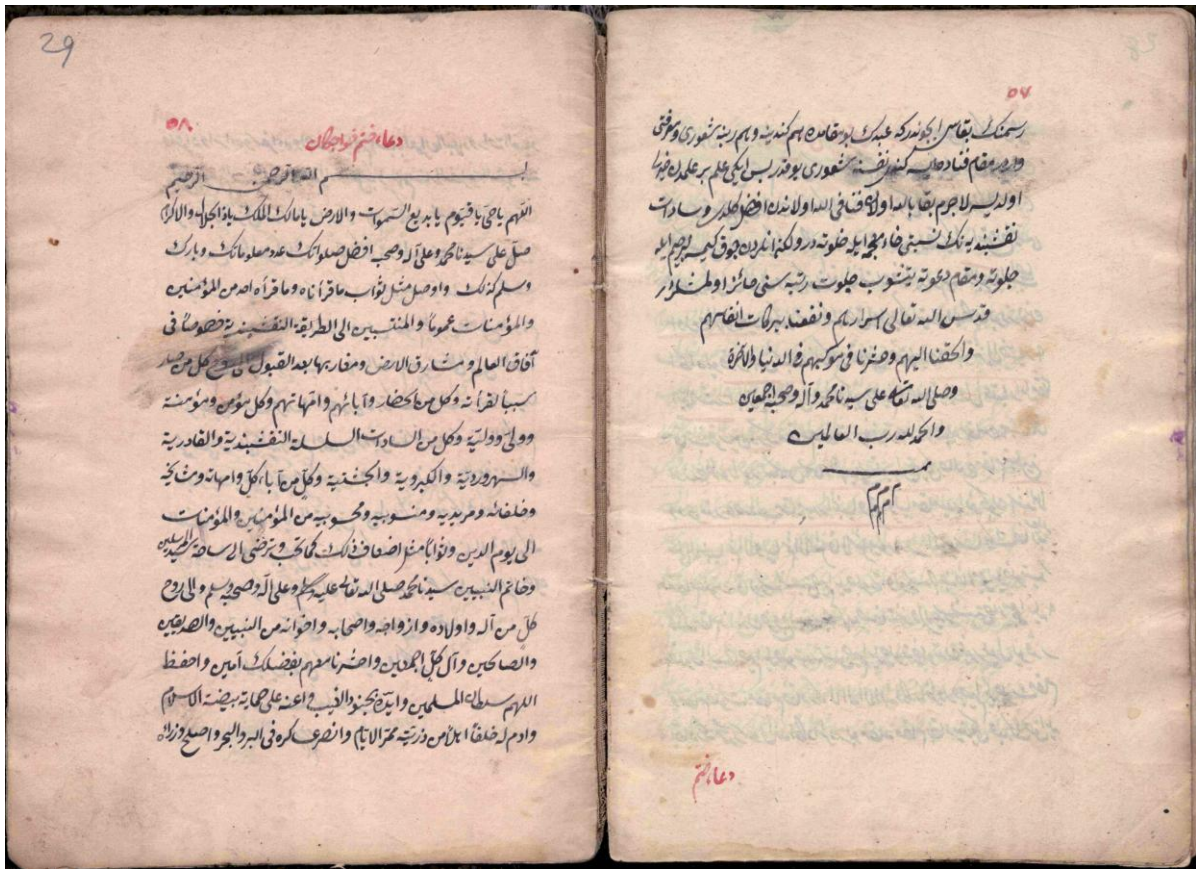
مستحق در مقام
 ہرگز نہیں اور ہرگز نہیں

Son Varak (B metni)

İlk Varak (A metni)

Ankara Milli Kütüphane, no: 178/1985.

Son Varak (A metni)